

VIGILIA

1994 / 6

Az egyház és a sajtó

SZENNAY ANDRÁS, VÁRSZEGI ASZTRIK, N. COPIN ÉS L. ZEGA ÍRÁSA

NEMESHEGYI PÉTER: **A zsinati elv**

TOMKA FERENC: **A felnőttek keresztelése**

Bruno Schulz és Gion Nándor prózája

EVAGRIOSZ PONTIKOSZ: **Apácatükör**

LUKÁCS LÁSZLÓ:	Időnk múlása	401
LEONARDO ZEGA:	A tömegtájékoztatás hitele (<i>Szonntag Gábor fordítása</i>)	402
NOËL COPIN:	Az evangéliumi értékek közvetítése (<i>Juth Lenke fordítása</i>)	410
SZENNAY ANDRÁS:	Az egyházi sajtóról	414
VÁRSZEGI ASZTRIK:	Keresztény szabadság	418
NEMESHEGYI PÉTER:	A zsinati elv	421
TOMKA FERENC:	A felnőttek keresztelese	429
TAKÁCS ZSUZSA:	Kút; Seb (<i>versek</i>)	435
BRUNO SCHULZ:	Tavaszi (<i>elbeszélés</i>)	436
EVAGRIOSZ PONTIKOSZ:	Apácatükör (Buzdítás a szüzességre) (<i>Somos Róbert fordítása</i>)	444
G. K. CHESTERTON:	Az ékszer (<i>vers; Kabdebó Tamás fordítása</i>)	447

KORTÁRSUNK

GION NÁNDOR:	Naplórészlet a cigarettapapírról (<i>elbeszélés</i>)	448
POMOGÁTS BÉLA:	Gion Nándor műveiről	451

KATOLIKUS RENESZÁNSZ

RÓNAY LÁSZLÓ:	Prohászka Ottokár	453
PROHÁSZKA OTTOKÁR:	Szent Józsefről	457

A VIGILIA BESZÉLGETÉSE

NASZLADY ÁGNES:	Dávid Katalinnal	462
-----------------	------------------	-----

MAI MEDITÁCIÓK

MARTIN HEIDEGGER:	Fenomenológia és teológia (IV. rész; <i>Tózsér Endre fordítása</i>)	467
-------------------	--	-----

EGYHÁZ A VILÁGBAN

LUKÁCS LÁSZLÓ:	A Szentírás értelmezéséről	472
----------------	----------------------------	-----

SZEMLE

(a részletes tartalomjegyzék a hátsó borítón)

Időnk múlása

Fiatalkorunkban statikusan állni látszik a világ. A *most*-ban élünk: a pillanat örömei öröklétű boldogságként ragyognak, a fájdalmak és szorongások terhe örökkévalóságként nehezedik ránk. Önfeledten vetjük bele magunkat egy-egy feladatba, küzdelembe, mintha az mindennél fontosabb lenne a világon; gyanútlan-gondtalanul élvezkedünk, netán talán kesergünk éppen adott helyzetünkben.

Így látjuk az embereket is, a mozdulatlan időben. Pillanattfelvétellel rögzített aktuális képük végérvényesnek látszik. Mintha semmi sem változnék. Mintha mindig azok lettek volna s azok is maradnának, akiknek abban a pillanatban látjuk őket. Ebbe a statikus világképbe egy-egy megjegyzés hasít bele néha. A felnövekvő gyerek bosszankodva hallgatja, amikor régen vagy ritkán látott rokonok összecsapják a kezüket, ha találkoznak vele: „de nagyra nőttél, de megemberesedtél, de megváltoztál!” Pironkodva és értetlenül fogadja ezeket a megjegyzéseket, s azt se veszi észre, amikor ezek elmaradtak: végleg besorolódott a változatlan, látszatra időtlen felnőttek világába.

Évtizedeknek kell elmúlniuk, hogy földerengjen bennünk a gyanú: világképünkben egy nagyon fontos mozzanat hiányzott. Nem számoltunk az idő múlásával. Nem akarunk hinni a szemünknek, lassan mégis be kell látnunk: mindnyájunk fölött múlik az idő, lassan, de megállíthatatlanul és visszafordíthatatlanul. Öt, tíz, húsz, negyven éves érettségi találkozók, ritkán látott arcok előbukkanása újra meg újra zavarba hoz. A gyerekekből fiatalok lettek, a felnőttek külső megjelenése, talán személyisége is átalakul az idők folyamán, a fiatalok megöregszenek, az öregek pedig egyre fogyatkoznak körülöttünk, eltűnve az élet színpadáról.

Kettős felismerés érlelődik meg a múltó évtizedekkel. Mozifilm az élet, nem pedig egy képkocka belőle. Olyan mozgás, amely a gyerekkorunkkal kezdődött el, s a halálunkkal véget ér. S éppen ez a vég mered elénk egyre határozottabban. Nemcsak mások halnak meg. Előbb-utóbb minket is elér ugyanez a sors, ki tudja, milyen előzmények, öregség, betegség, szenvedés után.

Többféleképpen lehet átélni mindezt. Aggodalommal, akár rettegéssel. Fanyar humorral, öniróniával. De alkalmat ad arra is, hogy érlelődésnek induljon bennünk a bölcsesség, hogy az alázat mélységei felé nyíljon meg bennünk a hit. A jelen pillanat nem öröklét, a mostani helyzet nem tart örökké, minden mozgásban, változásban van, semmit sem szabad halálosan komolyan venni.

Csak egyet: Istent, akitől minden jó származik, aki halálosan komolyan szeret minket, s aki ezen a múltó világon keresztül már az örök életet érleli bennünk.

LEONARDO ZEGA

A tömegtájékoztatás hitele

„Az igazság szabaddá tesz benneteket” (János 8,32)

A Famiglia Cristiana
című olasz lap
szerkesztője. Ez az
írása elhangzott az
európai médiapüspökök
konferenciáján
Budapesten, 1994.
április 7-én.

Ezt a Szent János evangéliumából vett idézetet választottam motótól gondolataimhoz az igazság és a tömegtájékoztatás viszonyáról. A keresztény antropológia — csakúgy, mint valamennyi jóakarátú ember — eszményképe az igazság és a szabadság kettős alappillérén nyugszik. Ezen alapokon találkozunk a legnemesebb értelemben vett európaiság és a Kelet hatalmas szellemi hagyománya. Valódi szabadságot sokkal inkább azok a társadalmak biztosítanak, amelyek tiszteletben tartják az igazságot és az erkölcsi értékeket, nem pedig a szigorúan materialista, haszonelvű, fogyasztói társadalmak.

Nem könnyű azonban az elméletet átültetni a gyakorlatba. Csak munkával érhetünk el eredményt. Akár a háborúban, a tömegtájékoztatásban is gyakran az igazság esik elsőként áldozatul. Az vezethet célra és szabadíthat fel, ha az igazság, mint mag a földben, gyökeret ver az emberek lelkiismeretében.

Egy régi angolszász közmondás szerint: „A toll erősebb a kardnál”. Ugyan a modern kommunikációs eszközök sokszorta bonyolultabbak a tollnál és a kardnál, ma is tökéletesen igaz a gondolat: a szó nem veszítette el hatalmát, amivel Isten kezdetektől fogva felruházta: „In principio erat Verbum...” Az 1991-es irodalmi Nobel-díjjal kitüntetett Nadine Gordimer ezt írja: „Ha mi (dél-afrikai írók) megvizsgálunk bizonyos eszmei irányzatokat, amelyek az emberi természetet kutatják, nevesítés nélkül is világossá válik, hogy egy elméletben már kidolgozott alapelveket követve éljük a magunk életét. Francia pszichoanalitikusok, amerikai és francia strukturalisták, kortárs nyelvfilozófiai iskolák konzervatív, liberális és baloldali gondolkodói mind egyetértenek abban, hogy az embert nem a szerszám, hanem a Szó tette emberré.

A szó hatalma

Nem a két lábon való járás, a földművelő eszközök használata vagy a háborúzás tesz bennünket emberi lénné, hanem a beszéd. Az értelmes emberszabásúak és a tengerben csodálatos dolgokról csevegő delfinek képtelenek az élő kommunikációt az írott szóval felváltani és összekapcsolni a térben és időben távoli generációkat és nemzeteket a kommunikáció e végtelen láncolatával. A Szó bibliai misztériuma és transzcendens hatalma egyedül az emberé...”

Ugyanakkor a szó egyaránt állítható a jó vagy a gonosz, a szelídség vagy az erőszak, az igazság vagy a hamisság, a szabadság

vagy az elnyomás, az élet vagy a halál szolgálatába. A szó lehet imádság vagy istenkáromlás, megválthat vagy kárhozzatra vihet.

Szavak és hírek áradatában épült fel az új bábéli torony egy modern *agora* városa helyett, ahol minden férfi és nő szeretetben és békességben élne.

Korunk új Babelében milyen feladatok hárulnak a keresztény eszményeket közvetítő információs eszközökre? *Józanul mérlegelve mennyire hitelt érdemlő a tömegtájékoztatás?* Pontosabban:

- mi jellemzi napjaink társadalmi érintkezését;
- milyen, illetve milyen lehetne a katolikusok viszonya a médiákhoz;
- milyen szerepre kellene az egyháznak e téren törekednie;
- mit tehetnének a keresztény emberek nemzeti és európai szinten?

A modern tömegtájékoztatás hitele

Az igazsághoz való viszony

A katolikusok hajlamosak végletesen gondolkodni a hírközlő szervekről: vagy a korrupció forrását látják bennük, vagy kritikátlan lelkesedéssel fogadják. A kétféle felfogás az igazsághoz való eltérő viszonyból fakad. Egyesek szerint a hírközlő szervek alapvetően képtelenek az igazság bármiféle közvetítésére, ezért talmi híreikkel csak port hintenek a szemünkbe, mércéjükkel pedig nem a hírek valódiságát, hanem hosszúságát méregetik. A másik állásponton levők pusztán eszköznek tekintik a tömegtájékoztató szerveket, hatalmas szócsőnek, amely megfelelően üzemeltetve korlátlanul képes az igazságot terjeszteni.

Mindkét felfogásban van némi igazság, de mindkettő veszedelmesen torzíthat is, végletes formában. A tájékoztató szervek eszközök, de nem pártatlanok, akárcsak a nyelv, amelyben a tartalom kívül a forma is fontos szerepet tölt be.

„Ami igazán lényeges, az a szemnek láthatatlan” — írja Saint Exupéry.

Alapvetően nem a hírközlő szervek feladata az igazság keresése — ez a filozófusok és a teológusok dolga. Arról sem nekik kell meggyőzniük az embereket, hogy igazodjanak az igazsághoz: ez a pedagógusok és a gondolkodók feladata. A hírközlő szerveknek nem feladata az igazság megalkotása, különösen nem erkölcsi kérdésekben. A hírközlő szervek nagy befolyása azonban sokakat, főleg a hatalom képviselőit arra készíti, hogy valótlan híreket igényeljenek tőlük. Nem várhatjuk el a médiáktól, hogy a vegytiszta igazat, csakis a teljes igazságot közvetítsék, de azt igen, hogy részigazságokat ne teljes igazságként tálaljanak.

A mai világban sokan úgy vélik, hogy kevés az emberek közötti igazi érintkezés: a hírek özönében a korábbinál jobban magunkra maradtunk.

A kommunikációhoz nem feltétlenül van szükség eszközökre. A kommunikáció legfontosabb és legalapvetőbb formái: a beszéd, az írás, a csend, a mosoly, a gesztusok két ember között teremtenek kapcsolatot. Nem járulékos elemei, hanem alapvető tényezői az emberi életnek.

A kommunikáció és az
erkölcs

A kommunikáció tehát nemcsak rendelkezik pozitív erkölcsi vonatkozásokkal, hanem önmagában is érték; bár a kommunikációt értéknek tekintjük, azt tapasztaljuk, hogy a tájékoztató szervek, elsősorban a tömegtájékoztatás nem mindig van ezzel tisztában, s ambivalensen viszonyul az igazsághoz. Gyengéd érzelmeket képes kelteni bennünk kedvenc tévésorozatunk főhőse iránt, miközben szomszédaink iránt közönyösek maradunk. Máskor viszont egyedülálló hatékonysággal képes láttatni és megértetni velünk embertársaink gondjait. A tömegtájékoztatás tehát — bár válhat a visszaélés eszközévé — segíti a társadalmi csoportok egymásra találását, a nemzeten belüli és a nemzetek közötti megértést.

Keresztény és humánus nézőpontból nem várhatjuk el a hírközlő szervektől, hogy az igazságot a maga valószínűtlen, transzcendens formájában közvetítsék, be kell érünk szerény kistestvéreivel: az őszinteséggel. Ugyanígy csak saját hibáit kérhetjük számon a tömegtájékoztatáson, a társadalmi rendszer hibáit nem, hiszen a hírközlő szervek sem légüres térben léteznek. *A társadalmi érintkezést szolgáló eszközök nem formálhatják meg az igazságot; nem is pusztá szócsovéi az igazságnak; de becsületes, pontos és felelősségteljes közvetítői lehetnek, és kell is lenniük, a valós tényeknek.*

Amit jogosan elvárhatunk a hírközlő szervektől, az korlátozott, de reális hozzájárulás a közjóhoz, és ebből kiindulva tekinthetjük őket az igazság birtokosainak vagy a félrevezetés forrásának.

Jószándék —
szakmai tudás

a) *Az őszinte hírközléshez a jó szándék kevés.* Társulnia kell szakmai hozzáértéssel, körültekintő, intelligens, oknyomozó szemlélettel (Szent Tamás ezt „circumspectio”-nak nevezné). Ezek együttesen tesznek képessé arra, hogy a tényeket objektív fényben lássuk és láttassuk. Tehát fontos, hogy kifejlesszünk egy tárgyilagos, elfogulatlan stílust. Ahogyan Spinoza mondaná: „Ne lelkesedjünk vagy keseregjünk, hanem mindenekelőtt tanuljunk meg megérteni.”

A tömegtájékoztatás elsődleges feladata, hogy *számba vegye* az eseményeket, azt, hogy *mi történik*, és korrekt, őszinte kommentárt fűzzön hozzájuk. Ami a keresztény sajtót illeti, ez nemcsak azt jelenti, hogy az embereknek az egyházzal, az egyházi emberekről, az egyház életéről és hitéről szóljunk. Elsősorban azt jelenti, hogy *a világnak az egyházzal, az egyháznak pedig a világról beszéljünk.* A mai katolikus híradások viszont gyakran beérik azzal, hogy az

Az igazság felelőssége

egyházról beszélnek az egyháznak, a világi híradások pedig a világról szólnak a világnak. Így a világ és az egyház közti szakadék növekszik. A sajtó nem összeköt, inkább elválaszt: szöges ellentétben azzal, amit humánus, szociális és keresztény fogalmak szerint elvárhatnánk tőle.

Keresztény fogalmak szerint az igazmondás azt is jelenti, hogy felülkerekedünk az óvatoskodáson és a túlzott aggályoskodáson. Egy kellemetlen hír közlése miatt kellemetlenségünk támadhat tekintélyes emberekkel, de annak elhallgatása miatt a Mindenható előtt kell felelnünk.

Természetesen nem arról van szó, hogy mindenről tudósíthatunk, figyelmen kívül hagyva a várhatóan méltánytalan következményeket. Jól emlékszünk Böll művére a *Katharina Blum elveszett tisztességére*. A sajtó és más hírszervek ma is hajlamosak a rágalmazásra, felerősítve nem bizonyított vádaskodásokat. A tömegtájékoztatásnak a tudósításokat megfelelő kontextusba ágyazva kell közvetítenie, tévedés esetén pedig helyesbíteni köteles.

A tömegtájékoztatásnak az igazságot kell szolgálnia, őszinte párbeszédhez vezetve az embereket. Az igazság keresése időnként mások álláspontjának elfogadását, máskor vélemények ütköztetését jelenti. II. János Pál nemrégiben közölt egy irányadó felhívást arról, hogy még az egymástól távol álló ideológiákban is megtalálható az igazság csírája. VI. Pál azt tanította az *Ecclesiam suam* és a *Communio et progressio* enciklikákban, hogy csakis a párbeszéd útja vezethet el az igazsághoz és az egységhez. Nem lenne szabad, hogy a sajtó továbbra is éles vitákat gerjesszen, vagy ami még rosszabb, „instrumentum regni”-ként vele verjük el a port az általunk annak tartott gonoszon.

Nem szektaszellemre van szükségünk, hanem olyan emberekre, akiknek van fülük meghallani mások véleményét. Lehetőségeinkhez mérten meg kell próbálnunk megvalósítani a szeretet, az őszinteség és a tolerancia társadalmának utópiáját. A *Communio et progressio* szerint, „aki felelősséggel bír az egyházban, bátorítsa közösségében a gondolatok és legitim vélemények szabad cseréjét, a törvénykezésben pedig hasson oda mindezek biztosítására”. Ezeket a követelményeket az új egyházjog is elismeri.

A tömegtájékoztatásnak arra kell nevelnie az embereket, hogy szabadon és örömmel vállalják az igazságkeresés kockázatát. Aki az igazságot keresi, szabadon választhat utat, de a nehéz utat végig is kell járni. Az emberek jobban megértik ezt, mint gondolnánk, és szívesebben hallgatnak arra, aki nem piaci árucikként árulja információit. Az olvasó ösztönösen megérzi, melyik hírszolgáltató szerv áll az igazság szolgálatában, melyik szavahihető.

Vö. 212.2 és 212.3
kánon, valamint *Aetatis
novae* 10.

A sajtó az egyházi tanításban

A II. Vatikáni zsinat *Inter mirifica* kezdetű dekrétuma, a *Communio et progressio* és az új keletű *Aetatis novae* enciklika is jelentős figyelmet szentel e témának.

A tömegkommunikáció világnapjára (1994-ben) kiadott üzenetében II. János Pál kijelenti, hogy „az egyház hálás a televíziónak mint kommunikációs eszköznek azért, amit a családokon belüli és a családok közötti lelki egymásra találásért tesz”. Jean Marie Brunot, a Katolikus Újságírók Nemzetközi Szövetségének elnöke nemrégiben azt írta, hogy az elmúlt húsz év során az egyház és a tömegtájékoztatás viszonyában a gyanakvást felváltotta a bizalom.

A katolikus közösségek viszonya a sajtóhoz

A katolikus közösségek mindennapjaira mégis a panaszkodó hangvétel, a gyanakvás és a vita jellemző. Milyen gyakran vádoljuk a sajtót és az újságírókat, hogy zűrzavart keltenek, nem értenek, becsapnak bennünket! Nem egy pap és világi hívő van meggyőződve a médiák összeesküvéséről az egyház ellen.

Panaszkodunk, hogy a világi sajtó nem biztosít elegendő teret a vallási témáknak, de magunk sem szolgálunk korrekt információval a sajtó számára az egyházi kérdésekben. Panaszkodunk, hogy a katolikus sajtónak kicsi az olvasottsága és véleményformáló hatása, de elkövetünk-e mindent, hogy versenyképessé tegyük? Ne áltassuk magunkat: ha az általunk jónak ítélt művek iránt kicsi az érdeklődés, annak magunk vagyunk az okai.

Az egyház és a médiák viszonya

Az alapelvek minden deklarációja ellenére az egyház és a médiák viszonya még mindig bonyolult, néha kifejezetten kibékíthetetlen. Az egyházi intézmények nem bíznak a médiákban, megnehezítik, sőt néha meg is hiúsítják az újságírók és a hírközlők munkáját: túl sok a titok, túl nagy a diszkréció, túl sok a kedvezményezett csatorna, túlságosan akadékoskodunk a civil világgal. Ugyanakkor a legfelsőbb egyházi hatóságok időnként a világi médiákat részesítik előnyben exkluzív híreik vagy interjúik közlésételére. Ugyanis a katolikus kézben levő médiáknak nagy számuk ellenére is igen gyakran kicsi a közönségük és véleményt befolyásoló hatásuk. A napilapok, folyóiratok, rádióállomások, sőt tévécsatornák száma rendkívül nagy, ám nem párosul minőséggel. A kis horderejű, nem kellően összehangolt és gyakran amatőr kezdeményezések sok energiát emésztenek fel, de hatásuk nem számottevő. Komoly problémát jelent továbbá az újságírók megbecsülésének kérdése. Tarthatatlan az az álláspont, miszerint a legtehetségesebbek írjanak könyveket, végezzenek kutatásokat, míg azok, akik csak más gondolatainak kommentálására képesek és kevésbé mesterei szakmájuknak, dolgozzanak a sajtónak.

Versenyképesség a piacon

Néhányan úgy vélik, a csekély katolikus jelenlét a tömegtájékoztatásban a szűkös anyagi háttérrel magyarázható. Persze igaz, hogy egy versenyképes szerkesztőség létesítéséhez komoly anyagi háttérre van szükség, de egy újság vagy tévéállomás nem szükségszerűen veszteséges vállalkozás.

Szükség van anyagi bázisra az induláshoz, de a legnagyobb kincs a megbízható vezetésben és a verseny elszánt vállalatában rejlik. A piacot nem szabad bálványoznunk, de tényezőit számításba kell vennünk. Minden egyes olvasót és hallgatót külön-külön meg kell nyernünk magunknak minél vonzóbb termékeinkkel. Nem elég sürgetni az embereket, hogy vásárolják a katolikus lapokat vagy támogassák a színvonalas szórakoztatást. Az ilyen kötelező „olvasmányok” és műsorok többet ártanak, mint használnak. *A piac segíthet felmérni a reményeink és képességeink, az illúziók és a valóság közti űrt.*

A szabad katolikus hírközlés lehet csak versenyképes. Természetesen bölcsen kell élnie a szabadságával. Nagyon fontos, hogy a közönség tisztában legyen azzal, az újság vagy a tévéműsor szerkesztőjének nincsenek hátsó, propagandisztikus szándékai, nem akarja a közvéleményt manipulálni. Az az olvasó bízik a lapban, aki a szerkesztőt szabadnak tudja, olyannak, aki csak a saját lelkiismeretének és az olvasónak tartozik számadással.

Ki az elefántcsonttoronyból

A hagyományos katolikus világ legfőbb kulturális jellemzője, hogy a tömegtájékoztatást csupán passzív eszköznek, minden érték nélküli pusztá technikának, a propaganda eszközeként, előre csomagolt véleményeket közvetítő csatornának, speciális célokat szolgáló elképzelések és hírek terjesztőjének tekinti. Sokak számára a kommunikáció nem párbeszédet, hanem egyoldalú hírközlést jelent. Gyakran szem elől tévesztjük azt a tényt, hogy az emberek ezen kommunikációs eszköz útján érintkeznek egymással. A katolikus sajtó nagyrészt a klérus tulajdonában vagy felügyelete alatt működik és gyakorló katolikusokhoz szól, többnyire vallási és egyházi témákkal foglalkozik. Ennek oka, hogy az ún. világi sajtó elhanyagolja a vallási kérdéseket (vagy kizárólag szekuláris szempontból közeledik hozzájuk), és fenntartja a kizárólagos jogot, hogy a világ híreiről tájékoztassa a közönséget. Így a hírek két különálló, elzárt világa jön létre, s amennyiben a katolikusokat a világi események érdeklik, akkor kritikátlanul elfogadva vagy ellenséges előítéleteket táplálva — a világi médiákhoz fordulnak.

Ideális esetben a keresztény médiák evangéliumi szemmel tájékoztatnák az egyházi közönséget a világ eseményeiről; a világi

A propaganda terhei

vagy szekuláris publikumhoz pedig olyan objektív, független hangon tudnának szólni az egyház életéről és a vallási kérdésekről, amely még a nem templombajárók figyelmét is megragadná.

A katolikus sajtónak első lépésként a propagandisztikus mentalitást kellene levetkőznie, ezáltal megszabadulhatna attól a tételtől, hogy előre csomagolt üzenetek felerősítésének és terjesztésének eszköze legyen. Ezáltal segítené megérteni először a világot, amelyben az ember él, később magát az embert.

A klérus gyakran sematikus módon magasztalja az egyház szolgálatában álló médiákat, ugyanakkor kárhoztatja azokat, ha kritizálják, mellőzik vagy rossz fényben tüntetik fel őt. Ezzel alapvetően árt mind a sajtónak, mind pedig magának.

Talán célravezetőbb lenne és nagyobb nevelő hatással bírna, ha a vallásos magvat „profán” földre ültetnénk, nem pedig olyan közegbe helyeznénk, amelyben teljesen elveszti jelentőségét.

A vallási hírek alapvető követelményei

Hogy a gyakorló keresztények és a templomot nem látogatók figyelmét egyaránt fölkeltsük, és a hívőkkel, illetve a nem hívőkkel hatékony kommunikációt folytathassunk, a vallási híreknek legalább négy feltételnek kell megfelelniük:

- megfelelő tiszteletet kell tanúsítaniuk a laikus világ iránt, amelynek szakmai tudással kell párosulnia;
- igazán érzékenynek kell lenniük az egyház dolgai iránt;
- képesnek kell lenniük kommunikációra a modern világgal;
- meg kell tapasztalniuk a szabadságot és a felelősséget.

A laikus világ iránti tiszteleten azt értem, hogy komolyan figyelembe kell vennünk a mulandó világ realitásait, törvényeit és relatív autonómiáját. Ez az, amire a II. Vatikáni zsinat és más egyházi dokumentumok céloznak, amikor a laikus embereket „felelős”-nek tekintik világi kérdésekben.

A szakértelem mint erkölcsi kérdés

Ugyanakkor az igazi szakember tisztában van azzal, hogy a jó szándékhoz társulnia kell komoly szakmai tudásnak, tehetségnek, legfőképp pedig az igazság tiszteletének, bármi is legyen az. Pádua érseke, mons. Franceschi egy helyütt azt írja: „a szakértelem ma morális kérdéssé vált”.

Igazi egyházi érzékenységre úgy tehetünk szert, ha képesek vagyunk megtapasztalni vagy legalább megérteni, hogy valójában mi az egyház Krisztushoz és az emberhez való testvéri kapcsolatában. Jelenti ez az értelmetlen viták kerülését, komoly erőfeszítést az elveszett bárány megkeresésére; jelenti ez az egyház jóindulatú arcának bemutatását, mint olyan hívek közösségéét, akik nem az „egész részének vagy frakciójának”, hanem „lelkének” tartják magukat. Mert az egyház akkor lesz képes megfelelően kommuni-

kálni, ha osztozik az emberek életében. Nem ez volt Szent Pál apostoli módszere? „Bár mindenkitől független voltam, mégis mindenkinek szolgálja lettem, hogy minél többet megnyerjek.” Általában takaros, jól fészült és tisztességes katolikus újságot vagy tömegtájékoztatást képzelünk el, amelyet keresztény ideálok hívtak életre, miközben a valós élet egyre jobban összekuszálódik... Pedig aki a valódi életben jár, az valószínűleg bepiszkítja a ruhája szegélyét.

Amint azt a II. Vatikáni zsinat tanítja, az „új evangelizációhoz” nemcsak szükség van a párbeszédre a világgal, hanem ez maga az út, amelyen Krisztus az emberekhez vezet bennünket. Jézus megjelenése az Emmausba induló tanítványoknak a legjobb példa erre: Krisztus figyelt és dolgozott, mielőtt beszélt volna a jó hírről. Ma a médiák a legjobb eszközei annak, hogy megértsük, „hová tartunk”, és közvetítsék a keresztények megbecsülését a világban létező jóakarat és önzetlenség iránt.

Vallási hírekről elképzelhetetlen beszélni az e területen dolgozók lelkiismeretének őszinte tisztelete nélkül. Természetesen felelősségteljes, fejlett lelkiismeretre van szükség. Azonban a teljes őszinteség megkívánja, hogy hozzátegyük, ezt a szabadságot sokszor elvitatják. Sokszor hallottuk már: „Ez igaz, de jobb meg sem említeni.” Máskor a hatalmon levőkkel való jó viszony megőrzése érdekében hallgatunk. Milyen gyakran megtörténik, hogy akik élnek szólás- és vélemény szabadságukkal, azokat kizárással fenyegetik (vagy valóban ki is vetik).

Az olasz példa

Végül felvetődik a kérdés, létre lehet-e hozni egy európai szintű, jó minőségű, népszerű keresztény sajtót? Olaszországi tapasztalataink azt mutatják, hogy a felvázolt minta követésével a cél elérhető.

A Famiglia Cristiana Olaszországban 1.200.000 példányban jelenik meg hetente, kb. 6 millió rendszeres olvasója van, akiknek egynegyede nem gyakorló katolikus. Ezenkívül az elmúlt néhány évben jelentős számú egyházmegyei hetilap, helyi rádió és kulturális periodika ért el komoly minőségi színvonalat és olvasottságot. Ugyanakkor Olaszország, sok más országhoz hasonlóan, szembe-sül a homogén, modern kommunikációs rendszeren alapuló együttműködés megteremtésének problémájával.

Ennél is összetettebb és égetőbb a probléma az új médiák: a műholdak, a kábeltelevíziózás, az elektronikus posta, a videokazetták, a CD-k, az adatbankok és a számítógépes médiák területén.

A legjobb az lenne, ha hivatalos „pecsét” nélkül dolgozhatnának, azok keresztény elkötelezettségére és szakmai hozzáértésére hagyatkozva, akik e területen működnek.

Szonntág Gábor fordítása

Az evangéliumi értékek közvetítése

NOËL COPIN

A La Croix főszerkesztője és igazgatója, valamint az Antenne 2 televízióállomás politikai adásainak felelőse. Előadása az európai médiapüspökök konferenciáján hangzott el 1994. ápr. 7-én Budapesten.

A megjelölt témát saját személyes perspektívámból közelítem meg. Ez szükségszerűen francia perspektíva, egyedül a francia médiákat és a francia közvéleményt tartom szem előtt.

A következőkben három szempontból vizsgálom a témát: a médiák sajátosságai; a közvélemény állapota és elvárásai; a katolikus sajtó sajátos szerepe. Végezetül szólok néhány szót az egyházzal magáról.

A médiák sajátosságai

A technikai problémáktól eltekintve néhány olyan sajátosságot említek a médiák területén, melyek problémát okozhatnak a keresztényeknek.

1. Először vegyük szemügyre az idő adta korlátokat: a közvetlen, azonnali reagálás és a rövideg kérdés.

A nagy médiáknak azonnal kell reagálniuk az eseményekre. Ha valakit nyilatkozatra kérnek fel, vagy ha valaki önként akar nyilatkozni, azt azon melegében, még aznap kell közvetíteni.

A közvetítések szükségszerűen rövidek. A televízió napi hírei, az újságok cikkei egyre rövidebbek. Olyan társadalomban élünk, ahol mindenki siet: az újságírók és a közönség egyaránt. Következésképpen, főként az audiovizuális médiák nem hagynak kellő időt az igényes reflexióra, az események kellő távlatba állítására. Inkább a hatáskeltés a cél, mint az elemzés és magyarázat, inkább az érzelmekre kívánnak hatni, mint az értelemre, inkább a nagyvonalú, globális ábrázolásra törekszenek, mint a részletek bemutatására.

2. Az újságírók, riporterek munkamódszere és a vallással kapcsolatos magatartása szempontjából több kérdést kell megemlíteni. Ezek a következők:

A sztárkultusz. A médiák előszeretettel szerepeltetnek népszerű, híres személyiségeket. Fontosabb számukra a hírnév, mint a szakértelem.

Az események, az érdekesség keresése. A felszínes, érdekes eseményeket közlik, és kevésbé érdekli őket a felszín alatt húzódó valóság. Ha valóban a dolgok lényegéről akarunk beszélni, el kell szakadni a külső tettek ábrázolásától, és el kell jutni a probléma gyökeréig.

Interjúk során az a szokás, hogy az interjúalanyt nehéz, kényes helyzetbe hozzák. A riporterek keresik az ellenérveket, az ellentmondásokat.

Jellemző médiáinkra a vitára való hajlam. Ez igen pozitív tulajdonság, de nem szabad, hogy a riportert mindenáron látványos összeütközést provokáljon. Volt régebben egy adásunk „Olaj a tűzre” címmel. Ez még két dominikánus szerzetest is szembeállított egymással.

Jellemző vonás a vallás félreismerése. Gyakran néprajzi, politikai vagy polémikus szempontból van róla szó.

A közvélemény állapota és elvárásai

Egyetlen generáció alatt társadalmunk elvesztette biztos fogódzónak nagy részét. Elvesztette a tudomány feltétlen megbízhatóságába vetett hitét, legfőképpen azt, hogy a tudomány abszolút bizonyosságot tud adni. A tudomány hipotéziseket állít föl, és az újabb felfedezések csupán a megválaszolatlan kérdéseket szaporítják. Társadalmunk elvesztette azt a bizonyosságot, amit a felvilágosodás óta az Ész jelentett számára.

A bizonyosság elvesztése

Társadalmunk elvesztette politikai biztonságát is a különböző ideológiák, különösképpen a kommunizmus összeomlásával. Ennek következtében valószínűleg sokáig nem is fog hinni olyan rendszereknek, melyek mindent meg akarnak magyarázni, azt hirdetik, hogy megtalálták a történelem „értelmét”, s azt saját maguk akarják megvalósítani.

A társadalom elvesztette vallásos bizonyosságát is, mégpedig nemcsak a gyakorlati vallásosság csökkenése miatt. A hívők tudják, hogy az ő hitük nem azonos Szent Tamás bizonyosságával, aki kezét Krisztus sebeire helyezhette.

A bizonyosság elvesztése természetesen nem feltétlenül egyértelműen negatív jelenség. Pozitívan hathat, ha alázatot és az igazság feltétlen szeretetét eredményezi, mint nem egy nagy tudós esetében. De eljuthat a legmélyebb válságig, az „igazság válságáig” is, amint azt Etienne Borne neves keresztény filozófus fejtegette a France Forum hasábjain. (Borne az elmúlt évben hunyt el.) Borne úgy véli, hogy a filozófusok Isten, majd az Ember halálának meghirdetése után az igazság halálát is proklamálják. Ez Borne számára „a válság legmélyebb pontja, a krízisek krízise” — amely még az Isten és az Ember halálának proklamációjánál is súlyosabb jelenség. Azt írja: „Az Embert helyre lehet állítani, Isten feltámadhat — de az igazság sírján a zárókő pecsétje feltéphetetlen.”

A mi korunk jelképe egy szupermarket lehetne, ahol különböző eszméket árulnak. Minenki intézi a maga kis bevásárlásait, és a vásárolt eszmékből megalkotja a maga igazságát. A bizonyosság válságát tetézi az értékek válsága. Az emberek számára talán az egyház sem több, mint az igazságok és értékek e szupermarketjében egy részleg, ahogyan

könyvruházainkban is vannak „Vallás és okkult tudományok” feliratú részlegek?

Mégis, a negatív vonások ellenére, a társadalom igényli a tájékoztatást az igazság és az értékek vonatkozásában. Tudatára ébredt annak, amit egy szociológus az értékek, az értelem és a transzcendencia terén meglevő zavarodottságnak nevez.

A szabadság mámorában, a tolerancia alapján állva a társadalom nem viseli el, ha ellentmondást nem tűrő hangon zúdítják rá az igazságokat vagy az értékeket.

Társadalmi félelmek

Társadalmunk további jellemző sajátossága a félelem. Félelem a többi embertől (idegenek, bevándorlók), félelem a jövőtől. Hosszú idő óta most történik először, hogy korunk emberei úgy vélik: az utánuk jövő generációnak rosszabb sorsa lesz, mint nekik. A félelem pedig megöli a reményt.

Szembeesülve a médiák felsorolt sajátosságaival és módszereivel, valamint a közvélemény állapotával és elvárásaival, úgy tűnik nekem, hogy három szóval lehetne meghatározni azt a módot, ahogyan az „üzenetet”, a „jóhírt” továbbadhatjuk. Ez a három szó: a meggyőződés, az iránymutatás és a remény.

A meggyőződés: A közvélemény szívesebben fogadja a tanúságtételt, mint a tekintély szavát. Nem egyszerűen helyes válaszokat kell adnunk, hanem a saját személyes válaszunkat. A tanúságtételnek őszinte szavakban, mindenekfölött azonban tettekben kell megnyilvánulnia.

Az iránymutatás: Megmutatni az utat, megfogalmazni az ideált sokkal jobb módszer, mint tiltásokat hangoztatni.

A remény: Az élet, a társadalom sokféle bajával szembe kell állítani az ember valódi nagyságát. Nevezetesen azt, hogy az ember Isten képmása, és Istentől kapott hivatása van.

Franciaországban ellenkezéssel fogadták a Donum vitæ-t, és rosszul értelmezték. Pedig e dokumentumban az egyház igen lényeges megállapításokat tett a szerelem, a szexualitás és a nemzés közötti kapcsolatáról, valamint a technikai beavatkozás veszélyeiről. De mindezt a szabad—nem szabad nyelvén mondta el, amely nyelvet egyre kevésbé érti meg és fogadja el a közvélemény.

Ugyanakkor II. János Pál szavait szívesen fogadták a fiatalok ezrei, amikor a szerelemről beszélt nekik, idálokát állítva eléjük. Így például 1988-ban Strasbourg-ban a fiatalok lelkesen megéljelezték a pápa szavait, amikor így határozta meg a szerelmet: „Szeretni annyi, mint csodálattal fogadni a másikat, mint Isten ajándékát.”

A katolikus újság szerepe

Az újságíró feladata

Az újságnak mindenekelőtt informálnia kell az olvasókat. Az újságírók feladata nem a prédikálás — mondta Daneels kardinális.

Az üzenet, a jóhír információ útján terjed. Az információ nem lehet elnagyolt, nyers. Minden eseménynek megvan a maga mélyebb jelentése. Az újságíró feladata, hogy ezt megvilágítsa, kibontsa. Az emberről szólva fel kell mutatni az ember méltóságát, akit Isten saját képmására teremtett.

Egy keresztény újságnak mindenütt jelen kell lennie, ahol az emberek sorsáról van szó, ahol az emberi méltóság, szabadság és élet kérdései kerülnek szóba. Az Evangélium egyik nagy gondolata: „Amit egynek tettetek a legkisebbek közül — nekem tettétek” — az újságírókra vonatkoztatva így hangzik: amit egynek a legkisebbek közül írtatok vagy nem írtatok...

A katolikus újságíró az első vonalban van: a modern kultúrára, elsősorban a médiák kultúrájára kell alkalmaznia a legfőbb elveket.

A katolikus újságíró központi helyet foglal el az egyház és a világ kapcsolatában is. Feladatának csak akkor tud eleget tenni, ha követi az alábbi három, egymástól elválaszthatatlan vezérelvet: katolikus öntudat, szabadság és szakmai tudás.

A katolikus öntudat az egyházhoz tartozás jele, ez a biztosítéka a szellemi függetlenségnek mindenfajta hatalommal szemben. Egyben ez a biztosítéka az elvek komolyságának, annak, hogy az újságírók állásfoglalásai mögött nem egyéni érdekek, hanem az Evangélium elvei állanak.

A szabadság a katolikus újságíró hitelének alapvető feltétele.

Az újságírók szakmai tudása teszi lehetővé, hogy egy katolikus újságot a szakma is meg az olvasók is elismerjenek.

A katolikus újságnak jelentős szerepe van a közvélemény alakításában az egyházon belül; segíti a katolikusokat, hogy véleményt nyilvánítsanak a társadalmi problémákkal kapcsolatban; részt vesz nyilvános vitákban a keresztény értékek képviselésében. Fontos megismerni a médiák sajátosságait és a közvélemény állapotát, elvárásait, de az igazán lényegesek mégis a következő kérdésekre adott válaszok:

Az egyház milyen képet alakít ki önmagáról: az intézményes egyház képét vagy Isten népének képét? Mekkora teret hagy saját kebelében a párbeszédnek, a pluralitás megnyilvánulásainak?

Az egyház milyen kapcsolatot alakít ki a világgal: védekező vagy nyitott a világgal szemben? (Lásd *Gaudium et spes*)

Megvan-e a katolikusokban a képesség, hogy szeretetben és szabadságban közvetítsék a szeretet és a szabadság üzenetét?

Megvan-e a katolikusokban a képesség, hogy az evangéliumi értékek szerint éljenek a világban? A rádió egyik állomásának igazgatója mondotta „A vallás a médiákban” témájú értekezleten: „Nem a médiák feladata, hogy a vallást élővé tegyék, hanem a vallásos embereké.”

Juth Lenke fordítása

Az egyházi sajtóról

Budapesten született 1921-ben. A bencés rend tagja, 1973-1991 között főapátja. A Budapesti Hit-tudományi Kar ny. professzora, a Teológia című folyóiratnak 1972 óta felelős szerkesztője. 1992-től 1994 márciusáig a Magyar Katolikus Újságíró-szövetség elnöke.

Egyházi sajtóról szólva hazánkban mindenekelőtt a nyomtatott sajtótermékekről kell szólnunk, mivel közismert, hogy egyházi elektronikus sajtóval nem rendelkezünk, bár a közszolgálati rádiónál és televíziónál katolikus munkatársak közreműködnek.

Elöljáróban csak utalnék rá, hogy mintegy harminc évvel ezelőtt jelent meg az *Inter mirifica* zsinati dokumentum, mely — bár inkább csak általános elveket hangoztatott — a zsinatok történetében az első, médiumokkal kapcsolatos, a tájékoztatási munkát szem előtt tartó dokumentum volt. Nem sokkal a zsinat után tette közzé VI. Pál pápa a *Communio et progressio* kezdetű instrukciót, mely méltán nevezhető a sajtó, benne a katolikus sajtó Magna Charta-jának. Két esztendeje, a VI. Pál által megfogalmazott gondolatokat jobbra ismételve, némileg kiegészítve jelentette meg II. János Pál pápa az *Aetatis novae* kezdetű dokumentumot.

A rendelkezésre álló rövid idő alatt mindenekelőtt VI. Pál *Communio et progressio*jából ismertetnék néhány fontos és megszívlelendő felszólítást, buzdítást.

Úgy gondolom, mindnyájan elfogadjuk kiindulópontul, hogy a tömegtájékoztatási eszközök és azok munkatársai csakis a szabadság légkörében, szabadon tölthetik be hivatásukat. E szabadság jelenti egyben a véleménynyilvánítás és a kritika szabadságát is. Ha mindezt korrektül végzik, nem más ez, mint meghívás, felkérés, ösztönzés az őszinte és nyílt dialógusra. Az egyház — jogosan — meg kell hogy követelje a világi médiák részéről az őszinteséget, de csak akkor, ha az egyházon belül is teret adnak ennek.

Ha a VI. Pál által javasolt úton haladnánk, kisebb lenne e téren az úttévesztés veszélye.

— Feltétlen követelmény, hogy az egyes ember véleményét, gondolatait szabadon előadhassa. Csakis így juthatunk el a megfelelő és helyes nyilvános közvélemény kialakításához (26).

— Mint élő organizmusnak, az egyháznak szüksége van arra a nyilvános közvéleményre, mely tagjainak párbeszéde során bontakozik ki (117).

— Minden katolikusnak, mindaddig, míg hűségesen ragaszkodik a tanítóhivatalhoz, joga és kötelessége, hogy szabadon keresse-kutassa: miképp értheti meg mélyebben a kinyilatkoztatás tanítását, s miképp tudja azt a változó társadalmi körülmények között hitelesen közvetíteni (117).

— A párbeszéd szabadsága egyáltalán nem terheli az egyház belső összetartozását és egységét. Ellenkezőleg: az egyház épp e nyilvános közvélemény szabad, nem akadályozott kialakításával

**A katolikus sajtóval
szemben támasztott
követelmények**

és gyakorlásával erősítheti belső egységét és közös cselekvését (117).

— Nagy erkölcsi kár származik abból, ha hivatalos egyházi helyek információkat visszatartanak, ahelyett, hogy napvilágra hoznák az igazságot (121).

— Mindazoknak, akiknek vállán az egyházban felelősség nyugszik, arra kell törekedniük, hogy átfogó és az igazságnak megfelelő tájékoztatást adjanak, hogy így a nyilvánosság az egyházzal, annak életéről megfelelő képet alakíthasson ki (123).

— A katolikus sajtó nyitott az egész világ felé. Legyen olyan tükör, amely valóban tükrözi a világot és olyan fényforrás, mely utat mutat a világnak (138). — Ez utóbbi gondolat cseng vissza II. János Pál pápa kijelentésében: Az egyháznak „átlátszó üvegház-ként” kell a világ és az emberek előtt állnia.

Kérdezzük meg önmagunkat: vajon a VI. Pál által kifejtett és II. János Pál által igényelt követelményeknek megfelelünk-e? Vajon őszinteségről, nyíltságról, valódi dialógus-készségről teszünk-e tanúságot? Vajon hitelesen és joggal követeljük-e mindezt a világi sajtótól, azok munkatársaitól mindaddig, amíg ebben „házon belül” és természetesen kifelé is nem járunk elől jó példával?

Információ --
dezinformáció

Jól tudom, minden eszközzel, így a tájékoztatási eszközökkel is vissza lehet élni. A sajtó informálhat és dezinformálhat. Megírhatja és el is torzíthatja az igazságot. Sőt hazudhat is. Mégis, nem kisebb indítás és példa áll előttünk, mint a II. Vatikáni zsinat gyakorlata, ahol a püspökök szabadon gyakoroltak kritikát, tettek javaslatokat. Véleményük nemegyszer jelentősen eltért egymásétól, sőt olykor kifejezetten ütközött. Mégis, mindez nyilvánosságot kapott a világ előtt. Az egymás iránti köteles tiszteletet megadva folytattak éles vitákat. Az eredmény pedig: majdnem teljes egyetértés. És azt is tudjuk, hogy ezek az őszinte és szabad megnyilatkozások nem csökkentették az egyház hitelét. Sőt századunkban — épp e nyitottságot tapasztalva — az egyház hitele és hitelre-méltósága éppen a II. Vatikáni zsinat éveiben volt a legnagyobb. Aki belelapoz az akkori világsajtóba — még a marxista-kommunista sajtótermékekbe is —, ezt egyértelműen megállapíthatja.

A szabadság jog és
felelősség

Amire a zsinati atyák példát adtak, azt követnie illik a hazai egyházi közéletnek, benne az egyházi sajtó felelős munkatársainak is. Élni kell a szabadság jogával és lehetőségével. Sem az egyházon belüli, sem a kifelé folytatott párbeszédet nem lehet az egyházi sajtóban úgy folytatni, hogy a másikat, a többi szavát nem akarom meghallani, netán még létezéséről sem veszek tudomást.

Mindezt figyelembe véve kell megszólaltatnunk a felnőtt idősebb, de a fiatalabb nemzedéket is. Feladatunk, hogy a véleménynyilvánítás szabadságának jogát elismerjük, tiszteletben tartjuk. A közelmúltban az osztrák rádióknak a katolikus egyház által szerkesztett rovatában fiatalok megnyilatkozásait hallgattam. Előadták, tisztelettudó nyíltsággal, őszinteséggel, hogy miként lát-

ják helyi egyházuk, egyházközségük viszonylatában, de országos vonatkozásban is a katolikus egyház helyzetét, megoldásra váró problémáit, a feladatokat, saját jogait és kötelességeiket. Felmerült bennem a kérdés: ha erre nem adnának számukra lehetőséget, vajon közelebb vagy távolabb kerülnének-e egyházi közösségeiktől? Azt hiszem, a kérdést könnyű megválaszolni.

A hazai sajtó helyzete

Hazai katolikus sajtómunkánk helyzete ma kétségtelenül nem könnyű. Nem csupán az anyagi nehézségekre gondolok, bár ezek általában nem jelentéktelenek. Nem csupán a képzett munkatársak hiányára (igényli ezeket minden hivatalos egyházi dokumentum), akik közreműködése nélkül színvonalas katolikus sajtóról aligha lehetne beszélni. A csak befelé tekintő írások sokakat nem elégtének ki. Hazai helyzetünk sajátos azért is, mert az elmúlt évtizedekben ránk erőltetett stílus, a megszabott korlátok miatt katolikus sajtónkban ma is lépten-nyomon a belterjesség jelentkezik. Mintha aranykalitkában, önkéntes géttoiban kellene továbbra is élnünk?! Mintha nem a világegyház mozgásban lévő életéről kellene informálnunk! Mintha nem abba kellene belekapcsolódnunk! Hogy a kommunista rendszerben minderről nem vagy csak alig lehetett informálni, az az ismert okok miatt érthető. De hogy még ma is mintegy elrettentő példaként beszélnek, netán írnak az úgynevezett nyugati egyházról, annak tudományos és gyakorlati életéről, az már egyenesen nevetséges. Félreértés ne essék. Jól tudjuk, hogy vannak tőlünk nyugatra élő avantgárd teológusok. Az idő fogja megmutatni, hogy ezek megnyilatkozásaiból mi, mennyi válik az egyház közkincsévé. De vannak ott is olyan értékek, melyekről eddig alig tudhattunk, melyekből elméleti és gyakorlati vonatkozásokban sokat meríthetünk. Egyébként maga II. János Pál pápa mondotta mintegy két évvel ezelőtt hazánkban, hogy együtt kell működünk a világegyházzal, elsősorban szomszédainkkal. Vagy netán csak a nyugati pénzforrások begyűjtésénél vagyunk érdekelték? Vajon nem a világegyház életébe kell belekapcsolódnunk? Vajon ezt elsősorban tőlünk nem nyugatra találjuk meg? Vagy esetleg inkább keletre, az ortodoxia felé orientálódjunk? Mintha a tőlünk nyugatra elhangzó megnyilatkozások, események csakis a világi sajtó hasábjain jelenhetnének meg — nemegyszer elnagyoltan, torzítva.

A sajtó missziós szerepe

Nyomtatott és elektronikus sajtónk (ez utóbbi csak közvetve létezik) nyitottságának fokozásával komoly eredményeket érhetnénk el. Mintha egyházi vezetésünk és hazai katolikus sajtónk ezt mindmáig nem ismerte volna fel elégségesen.

Katolikus sajtótermékeink nehéz helyzetükben is nagyobb súlyal rendelkezhetnének, ha nyitottságukban szélesebbek és színebbek volnának. Eljuthatnak oda is, ahol lelkipásztort már régen nem vagy csak ritkán látnak. Missziós, evangelizációs és tájékoztató szerepük igen jelentős lehet, mivel sokak számára azt a „csatornát” jelenthetik, melyen az egyház és a társadalom életéről kor-

rekt információkat kaphatnak. A „pontifex”, a hídverő szerepét tölthetnék be, azaz a lélekben, gondolkodásban távolabb állókat hozhatnák közelebb. Hidat jelenthetnének a hétköznapi emberek tájékozódási nehézségei és a keresztény életszemléletből fakadó gondolkodás-, illetőleg magatartásformák között.

E néhány rövid utalás is elegendően igazolja, hogy az egyházi vezetésnek és a katolikus tájékoztatási eszközök munkatársainak — újra csak szem előtt tartva a zsinati atyák gyakorlatát, nyíltságát és az egyházi dokumentumok iránymutatását — közös a felelőssége a sajtó ügyének előbbrevitelében.

A katolikus sajtó új stílusa

Azt hiszem, a katolikus sajtónak hazánkban ki kellene fejlesztenie egy olyan stílust, mely nemcsak informál és főleg nem kozmetikázva informál, ha az egyház fontos feladatairól van szó, hanem megszólítja, felkeresi az embereket, hogy véleményt nyilvánítsanak. Az olvasókat-hallgatókat passzivitásra ítélni, sajátos lehetőségeik között nem aktivizálni — súlyos mulasztás lenne. Természetesen itt felmerülhet bennünk: vajon hány felelős egyházi vezető, pap, világi és újságíró van és lesz a közeljövőben abban a helyzetben, hogy felkészülten olvassa-hallja az érkező megnyilatkozásokat, kérdéseket, javaslatokat? Egyáltalán kíváncsiak-e rá? A mai kérdések — szem előtt nem tévesztve az Evangélium örök érvényű tanítását — mai, közérthető és színvonalas válaszokat igényelnek. Az élet valóságát aligha lehet megmerevedett, klerikális frázis-szókinccsel helyettesíteni.

Katolikus hazai sajtónk — jelen állapotában, szem előtt tartva a hivatalos egyházi dokumentumok által közzétett irányelveket — bizonyos ambivalenciát mutat. Van benne fény és árnyék is. Az egyenes vonalú, a pápai irányelvek, az UCIP megnyilatkozásaiban is szorgalmazott javaslatok által megkövetelt fejlődést ma még belső hiányok és nemegyszer gáncsokódások késleltetik. Olykor tárgyi ismeretek hiányáról tanúskodó, máskor egyenesen szeretetlen és megérteni képtelen kritika is elhangzik, hogy „ez vagy az a katolikus sajtótermék már nem is katolikus”. Az ide vonatkozó és magam által is tapasztalt konkrét megnyilatkozások felsorolását most mellőzöm.

Egyház — sajtó — hívők

Szeretném emlékezetbe idézni a XII. Piusz, XXIII. János és VI. Pál alatt működő vatikáni sajtófőnököknek, Frederico Alessandrini-nek sokszor idézett kijelentését: „A katolikus sajtó nem a püspökök kinyújtott karja, és nem is a nép hangja. Mindkettő közös közreműködésének eredménye. Az egyensúlyt egyik oldalról sem szabad felborítani.”

Az UCIP Európai Szekciójának az elmúlt év őszén Siracusában tartott konferenciáján mondotta Ruini bíboros, az Olasz Püspöki Kar elnöke: „A katolikus sajtó legyen eszköze az egyház belső és külső dialógusának. A médiától a katolikus püspökök is sokat tanulhatnak.”

Európai szemmel,
1993, 54.

Az elmúlt év őszén Salzburgban tartott morálteológus-kongresszuson Martini bíboros sajnálkozását fejezte ki, hogy az egyházi média világában a mondanivalót gyakran a püspökök megnyilatkozásaira redukálják. Pedig az egyház élete mindenekelőtt az egyházi kisközösségekben, csoportokban, a fiatalok mozgalmában zajlik. Mindezt a média még mindig nem elégségesen tárja a nagyobb egyházi nyilvánosság elé.

Sajgó Szabolcs atya következő megjegyzését, teljes mértékben magamévá teszem (talán mondhatnám azt is, hogy magunkévá tehetjük): „A magyar katolikus egyház létkérdése, hogy legyen olyan fóruma, ahol mindenkit meghallgatnak, ahol mindenki mindenkiről és mindenről elmondhatja véleményét, legyen az akár elmarasztaló is.”

Ehhez kapcsolható Seregély érsek úrnak a közelmúltban elhangzott kijelentése: „Ne ijedjünk meg, ha hibáinkat szóvá teszik, a kritika terhét is viselnünk kell”.

Mindehhez záró gondolatként csak annyit tehetnék hozzá: Szükségünk van a nyílt, szabad, őszinte beszédre. Szóbeli és írásos beszédkultúránk nem kerülheti el olykor a kontroverziákat sem, nem nélkülözheti a civilkurázsit. Fel kell végre oldanunk belső görceinket. A katolikus sajtó munkatársainak, a sajtó katolikus közreműködőinek küldetésük van — az egyházban és a társadalomban egyaránt.

VÁRSZEGI ASZTRIK

Keresztény szabadság

Született 1946-ban Sopronban. Tanulmányait a Hittudományi Főiskolán, majd az ELTE történelem—magyar szakán folytatta. 1964-ben belépett a bencés rendbe, jelenleg a rend pannonhalmi főapátja.

Egyszerű megközelítéssel szeretnék arról a valós gondról szólni, miért nehéz a párbeszéd, mi lehet az oka sokrétű, kölcsönös értetlenségünknek, és hogy azoknak, akik akár az egyház vezetésében, akár a médiumok különféle területein az információk továbbadásáért, a híradásért felelősek, mit kellene, mit kell tenniük, hogy az „ügyet”, az egyház „ügyét” hitelesen szolgálják.

Sokrétű és bűnnel terhelt világunkban és közvetlen környezetünkben Isten Szava tiszta és egyszerű: Isten IGEN-je öltött testet Jézus Krisztusban. Ez az ISTENI IGEN válsághelyzetbe hozta a világot és azóta is azt teszi, ahol ezt komolyan veszik, ahol őszintén figyelnek rá. A világ megkötöttségei között az ember kettős szabadság vonzásában él, és kettős erőterben kell döntéseket hoznia. Van a világnak szabadsága és van Jézus Krisztusnak szabadsága. Ez teszi a keresztény életet is nehezzé. Egyfajta belső aktivitásra van szükség: tájékozódásra, odafigyelésre, mérlegelésre, érzékenységre, majd pedig bátorságra, hogy időnként mások ellenére is vállalni merjen döntéseket. Ez nem történik mindig a megszokottság, a

konvenciók, még egyházi konvenciók vonalában sem. Isten Szentelke ezáltal is épít, vezet, szolgál.

Az ember nem elszigetelt, hanem párbeszédes létmódra alkotott élőlény. Párbeszédet folytat saját lelkével, a lelkiismeretében szóló isteni hanggal, környezetének jelzéseivel, embertársaival. Az tud igazán és helyesen párbeszédet folytatni, kommunikálni, akinek rendezett viszonyulása van önmagához, embertársaikhoz, környezetéhez és Istenével. A Végtelen erőterében és vonzásában meri kimondani örömét és bánatát, sikereit és bűneit, bizonytalanságát és biztonságát. Ennek háttéréből mer szót emelni, elégedetlenségét is kifejezni. Van viszonyítási pontja, szabadsága és bátorsága. Hitből beszél, és ez a hit nem csak az isteni jót, ajándékot és szépséget látja meg a világban és az egyházban, a közösség és az egyes ember életében, hanem a hiányt, a bűnt és a mulasztást is. A zsolttáros szavaival: hittem és ezért szólok. Beszédében, sokszor „kemény beszédében” az az elégedetlenség és fájdalmas tapasztalat ölt testet, amely rejtetten, talán első hallásra furcsának tűnik, a megváltásba vetett hit. Megváltatlan létünk megváltás után sír és sóhajt. Lázadunk, mert Jézus Krisztus óta már mindennek jobbnak, igazabbnak, tisztábbnak kellene lennie, és nem és nem, mindig ugyanabba az emberi korlátoltságba, tehetetlenségbe és hitetlenségbe, keményszívűségbe botlunk.

Miért fontos ezt így megközelíteni? Mindannyiunknak, az egyház közösségének is tanulnia kell folytonosan. Tanulni kell a keresztény szabadságot, tanulni kell a bátor, az építő szót, de a szeretetben és a másik tiszteletében kimondott kemény, kritikus szót is. Ezek az ellentétesnek látszó fogalmak a keresztény bölcsesség kohójában nem jelentenek szükségszerűen feloldhatatlan és egymást kizáró valóságokat. A keresztény bölcsesség olyan többdimenziós látásmód, amelyben megtalálhatók az előbb említett ellentétek: az igazság nem torzul az elhallgatás révén, és a szeretet nem válik alkalmatlan csúsztatássá vagy netán hamis tükörré, amely éppen a valóságot fedi el. Sokszor úgy írunk és úgy beszélünk, hogy szavaink csak arra valók, hogy gondolatainkat elfedjék és ne engedjenek közelebb jutni az igazsághoz és a valósághoz. Ritka az egyszerű, a dolgok rendjét és bensejét kimondani akaró szó. Ennek gyökere, és meggyőződésem szerint ezért nehéz a párbeszéd — és ezzel az első felvetett kérdésemre akarok választ keresni —, a hitetlenség és az enélkül is meglévő, de ebből is fakadó félelem. Szavaink, kifejezéseink, lejárt nyelvi kliséinkhez való ragaszkodásunk mögött félelem és hitetlenség húzódik. Ezt bevallani nagy őszinteségre és bátorságra van szükségünk. Írástudókká és farizeusokká lettünk, és ezt az életmódot oly emelt, művészi fokon tudjuk képviselni, hogy a végén már magunk is hiszünk benne. Csak azt nem akarjuk észrevenni, hogy szavunk, írásaink ezért gyengék, ezért döglött kovász, ezért hatástalanok. Nem úgy nyilatkozunk és nem úgy hallják meg az emberek mon-

danivalónkat, ahogy Jézus hallatán megjegyezték: úgy beszél, mint akinek hatalma van, és nem úgy, mint az írástudók.

Ez a hitetlenség és félelem aztán már azt sem teszi lehetővé, hogy a másikat meghallgassam, hogy feltételezzem, jót akar. Ebből jön aztán a megbélyegzés, félremagyarázás.

Engedjenek meg egy saját tapasztalatot említő kitérőt. A bántás szándéka nélkül mondom el. Egy korábbi nyilatkozatomat idézi egy magát katolikusnak mondó lapunk. Egy kiragadott mondatomat különféle indulatok és tónusok közepette csúri-csavarja. Miután már bosszantott szavaim félremagyarázása, csupán annyit írtam nekik: barátaim, ha valamit nem értenétek, kérdezzétek meg azt, aki mondta; ez a legegyszerűbb út a valóság megismeréséhez. De talán pontosan ezt nem akarták.

Egyházi egymást meg nem értésünknek további oka az az eszmezavar, amely az egyházzal, annak lényegéről, Jézus Krisztus és övéinek küldetéséről bennünk van. Ha nem „lélekben és igazságban”, hanem netán intézményekben, ha nem „kegyelemben”, hanem „hivatalban”, méltóságokban és rangfokozatokban, társadalmi elismerésekben gondolkodunk, netán presztízsből és pénzben, akkor igazán nehéz a helyzetünk. Ezért közös feladat egyházunkban: tanulnunk kell: meg kell ismernünk Jézus Krisztus lelkületét, az egyházat és küldetését, azt a módot, ahogy az evangéliumi igazságot képviselnünk kell. Tanulnunk kell a megkülönböztetés módját és kérnünk kell ajándékát, csak így tudjuk a lényegest a lényegtelenről megkülönböztetni. Akkor minden emberi gyengeség és ellentmondás közepette fel lehet csillantanunk embertársaink előtt a hit, remény és szeretet hamisítatlan értékeit; pontosan emberi szürkeségünkben, bűneink ellentmondásossága közepette ragyog fel Isten Országának közöttünk és bennünk való ereje. Itt és így mutatkozik meg, hogy az erő az erőtlenségben tapasztalható meg, hogy nem mi üdvözítjük magunkat önigazoló tetteinkkel, hanem Isten üdvözít bennünket.

Ha a „katolikus” jelzőt használjuk egy szövetség, jelesen az újságírók társasága, szövetsége előtt, akkor ezek a gondolatok irányadók és fontosak.

Ha kereszténynek és katolikusnak mondjuk magunkat, akkor egy egyházban, Jézus Krisztus egyházában vagyunk és a fentebb elmondottak érvényesek ránk. Felelősségünk a Jézus Krisztusban nekünk ajándékozott igazságért igen nagy. Egy keresztény ókori szerzetesbölcsességgel fejezem be mondandómat: ne akarjatok tanítók lenni, tanuljatok a keresőktől és tanulni akaróktól!

A zsinati elv

Útban egy új egyházvezetési stílus felé?

Született Budapesten 1923-ban. Államtudományi doktorátusa megszerzése után belépett a Jézus Társaságba. 1952-ben szentelték pappá. Teológiai tanulmányait a római Gergely Egyetemen végezte, ahol hittudományi doktorátust szerzett. 1956–93-között a tokiói Sophia Egyetem tanára, 1993 óta a Zsámbéki Katolikus Tanítóképző Főiskolán teológiai szakvezető tanár.

A magyar „zsinat” szó a görög „szünodosz” szó magyaros kiejtése, mely összejövetelt, gyűlést jelent. Fontos kérdések eldöntésére a keresztény egyház kezdettől fogva tartott zsinatokat. Az Apostolok Cselekedetei számol be az első ilyen gyűlésről melyen a kereszténység számára életfontosságú kérdést döntöttek el: a Krisztus hitére tért pogányoknak meg kell-e tartaniuk a mózesi törvény előírásait? „Az apostolok és presbiterek összegyűltek a kérdés megvitatására” írja Lukács (ApCsel 15,6). Heves vita után, melyben Pál, Barnabás, Péter és Jakab felszólalása volt a döntő, „az apostolok, a presbiterek és az egyház jónak látták, hogy kiválasszanak maguk közül néhány férfit, és Pállal és Barnabással elküldjék őket Antiókiába... ezt az írást küldték velük: Mi, az apostolok és presbiterek, testvéreitek, az antiókiái, szíriai és pogány származású testvéreknek üdvözlétünket küldjük... A Szentlélek és mi magunk azt tartottuk helyesnek, hogy a következő szükséges dolgokon kívül semmi más terhet ne rakjunk rátok. Vagyis tartózkodjatok a bálványoknak áldozott dolgoktól, a vértől, a fojtott állattól és a törvénytelen házasságtól. Ha ezektől őrizkedtek, helyesen cselekedtek.” (ApCsel 15,22–29).

A fenti szövegben a 22. vers igen régi kéziratokban is két változatban maradt ránk. Az egyik változat szerint az értelem valószínűleg ez: „az apostolok és a presbiterek testvéreitek...”: a másik változat szerint pedig: „az apostolok és a presbiterek és a testvérek (vagyis a hívek közössége)...” Ha ez az utóbbi változat az eredeti, akkor különösen világosan kifejezésre jut itt a „zsinati (gyülekezeti) elv”, vagyis az egyházi vezetőség (apostolok és presbiterek) nem egyedül, hanem az egész gyülekezettel együtt hozzák meg a döntést. Azonban akkor is, ha az első változatot fogadjuk el, világos, hogy a „jeruzsálemi zsinat”-ba bele volt vonva az egész gyülekezet, hiszen a 22. vers szerint a határozatot vivő követek kiválasztását az apostolok és a presbiterek az egész egyházgyülekezettel együtt végezték.

Elképzelhető a pogányságból megtért keresztények ujjongása e határozat hallatára! A határozatban említett néhány előíráson kívül a mózesi törvénygyűjtemény súlya már nem nehezedett rájuk! Ezáltal a határozat által alakult át a kereszténység benső dinamizmusának erejéből egy zsidó szektának tűnő csoportból egy mindenki számára nyitott hódító világvallássá.

„Historia est magistra vitae” (a történelem az életre tanít) tartja a híres cicerói mondás. Az egyházban érvényes „zsinati (gyülekezeti) elv” teológiai megértése és jelenkori helyes alkalmazása végett is hasznos emlékezetünkbe idézni az egyházi zsinatok csaknem kétezer éves történetét. Ez a történet mutatja, hogy az egyházban a Krisztus által egyéni felhatalmazást nyert vezetők (pápa és püspökök) személyes vezető szolgálatuk ellátása mellett igen sokszor szükségét érezték annak, hogy egybegyűlve (tehát zsinati módon) gyakorolják feladatukat, és ebbe a gyakorlatba gyakran belevonták a hívek közösségének képviselőit is.

Az ókori egyház

Az ókori egyházban már a 2. századtól fogva értesülünk arról, hogy egyes vidékek püspökei egybegyűltek fontos kérdések eldöntésére. A 3. századtól kezdve ez a szokás általánossá vált. Így például Szent Ciprián leveleiből jól ismerjük az általa Karthágóban rendszeresen összehívott afrikai zsinatok menetét. Ebben a korban már mindenütt megszilárdult az egyház püspöki szervezete. Minden városban egy püspök székelt, mint az egyházi élet vezetésével az Isten által megbízott apostolutód. A püspökök együtt alkották az összegyűlt püspöki testületét, mely Ireneusz szerint „az igazság biztos karizmáját” kapja a Szentlélektől. Ettől a meggyőződéstől vezérelve gyűltek össze a püspökök, hogy közösen foglalkozzanak az egyházvezetés és a helyes keresztény tan megőrzésének kérdéseivel.

Egyetemes zsinatok

Új korszak nyílt meg a zsinatok történetében Constantinus császár uralomra jutásával. Ez a császár a hellenizmusból átvett uralkodói ideológiát újraértelmezve az Isten-király helytartójának tekintette magát, és ezért felelősséget érzett a keresztény egyház rendjéért. Ezért hívta egybe ő maga zsinatra az egyház püspökeit. A 325-ben tartott niceai zsinaton ő elnökölt, és ő hirdette ki állami törvényként a zsinat határozatait. Azonban a császár a zsinat alatt tartózkodott a szavazástól és a püspökökre bízta a döntést; elnöki széke és az egybegyűlt püspökök közé a Bibliát helyeztette; a püspökök között az első helyet az „első püspök”, vagyis a római pápa képviselőinek adta.

Az ókori egyház valamennyi egyetemes zsinata (Nicea 325, I. Konstantinápoly 381, Efezus 431, Khalkedon 451, II. Konstantinápoly 553, III. Konstantinápoly 680–681, II. Nicea 787, IV. konstantinápoly 869–870) ezt a formát követte. Püspökök zsinatai voltak ezek, melyek a keresztény tan és az egyházi fegyelem kérdéseiben rendkívül fontos döntéseket hoztak. Érdekes megjegyezni, hogy e zsinatok közül a Szentlélek istenségét megvédő I. Konstantinápolyi zsinat a pápai követek részvétele nélkül, csupán a keleti egyház zsinataként zajlott le, mégis utólag egyetemes zsinatként fogadták el. Ugyanakkor a császár által egyetemes zsinatként egybehívott szardikai zsinatot (343) az összegyűlt nem fo-

Nemzeti zsinatok

gadta el egyetemes zsinatként. Ebből is nyilvánvaló, hogy milyen fontos szerepet játszik a zsinatok hatástörténetében az Isten népe általi elfogadás (receptio).

A germán népek megtérése a nyugati egyház zsinatainak történetében új korszakot nyitott. A germán királyok az egyház vezetésébe is beleszóltak: az országaikban megtartott általános zsinatokban nemcsak egyháziak, hanem világiak is részt vettek, nemcsak egyházi, hanem világi ügyeket is tárgyaltak, határozataikat pedig a király hirdette ki királyi törvényként. Ezeken a zsinatokon egyházi ügyekben a világiak nem rendelkeztek szavazati joggal, mégis ezek a zsinatok a világiaknak az egyház feletti uralmát jelezték, mely jellemezte az egész kora középkort. Ezért nem csoda, hogy az egyház függetlenségéért küzdő VII. Gergely pápa reformmozgalma a zsinatoknak olyan formáját igyekezett megvalósítani, melyen világosan kifejezésre jut a pápa főhatósága. Ilyenek voltak a IX. Leó (1049—54) korától rendszeresen megtartott római zsinatok, melyek a négy lateráni (1123, 1139, 1179, 1215), a két lyoni (1245, 1274) és a vienne-i (1311—12) általános zsinatokhoz vezettek. Az ebben a korban megtartott nemzeti zsinatokon is a pápa legátusa elnökölt (például az 1256-ban tartott esztergomi zsinaton).

VII. Gergely pápa

VII. Gergely pápa és követői a pápai hatalom növelésével igyekeztek megvalósítani a világi hatalmasságok ellenállásának ellenére a szükséges reformokat, és ebben sikeresnek is bizonyultak. Azonban nem eléggé szívelték meg azt az igazságot, melyet egy 19. századbeli katolikus gondolkodó, Lord Acton így fogalmazott meg: „A hatalom megrontja az embert; a teljhatalom pedig megrontja teljesen.” A hatalmas pápák megromlásával bekövetkezett a nyugati skizma: két, sőt végül három pápa küzdött egymással, osztotta meg a kereszténységet, és közösítette ki kölcsönösen a másik pápa híveit. Teljes volt a káosz.

A konstanzi zsinat és a pápaság

Ennek a tarthatatlan helyzetnek az orvoslására a Párizsban és másutt tartott nemzeti zsinatok természetesen kritikusan viszonyultak a pápasághoz. Végül az 1414—18-ban ülésező konstanzi zsinatnak sikerült a pápák skizmáját megszüntetnie. Ezen a zsinaton nemcsak egyháziak, hanem világiak is szavazati joggal vettek részt. A zsinat azt hirdette, hogy hatalmát közvetlenül Krisztustól kapta, melynek a pápát is beleértve mindenki köteles engedelmeskedni. Ezáltal a mérleg nyelve a másik véglet felé billent. Hogy ez hova vezetett, azt az 1431-ben megnyitott bázeli zsinat mutatta meg: ez a zsinat egyre pápaellenesebbé vált, résztvevői között több volt a pap és a világi, mint a püspök, és végül egy ellenpápa megválasztásával újra egyházszakadást próbált teremteni. Ez azonban nem sikerült: ugyanis a II. Jenő pápa által vezetett firenzei zsinaton (1439—45) sikerült a görög egyházzal való egyiséget helyreállítani, és így megerősödött a pápa tekintélye. A bázeliiek hívták ugyan magukhoz a görög egyház képviselőit, de azok nem voltak hajlandóak egy pápa nélküli zsinattal tárgyalni.

A nyugati egyházszakadás, a konstanzi, bázeli és firenzei zsinat történetéből azt a tanúságot vonhatjuk le, hogy egyrészt a pápaságnak szüksége van a zsinatra, másrészt pedig a zsinatnak szüksége van a pápára.

A 15. és 16. század egyháztörténelme is ugyanezt bizonyítja. II. Jenő pápa és a bázeli zsinat vitájában ugyan a pápaság diadalmaskodott a zsinat feljebbvalóságát állító nézet felett, azonban Lord Acton mondása újra beteljesedett: a reneszánsz korabeli pápák és környezetük teljhatalma, erkölcsi romlása kiváltotta a reformáció viharát.

A trentói zsinat

Ebben a kritikus helyzetben mindenhol egyetemes zsinat összehívását sürgették, mely végül meg is valósult azáltal, hogy a pápa egybehívta a trentói zsinatot (1546–63). Ez a zsinat a pápa követői által vezetett gyülekezet volt, melyen csak püspökök rendelkeztek szavazati joggal. A zsinaton meghirdetett hittételek megerősítették a katolikusok hitét, a reformhatározatok pedig az egyház gyökeres megújulásának nyitottak utat. A zsinat után számos egyháztartományban tartott részleges zsinatok pedig (például Borromeo Szent Károly milánói zsinatai) nagy eredménnyel hajtották végre a trentói egyetemes zsinat döntéseit.

Egyetemes zsinatra ezután csak 300 év múlva, 1869-ben került ismét sor, amikor IX. Piusz pápa megnyitotta az I. vatikáni zsinatot. Erre a zsinatra nagyon ránehezedett a pápa tekintélye: az ő sürgetésére hirdették ki a pápa elsőségéről és tévedhetetlenségéről szóló dogmát.

A zsinati elv teológiai alapja

Egyesek úgy gondolták, hogy a pápa teljhatalmának ilyen kihirdetése után már nem is lesz szükség egyetemes zsinatra, de csaltakoztak. A XXIII. János pápa által megnyitott II. Vatikáni zsinat (1962–65) századunk legnagyobb egyháztörténelmi eseményévé vált, és egyben megnyitotta az utat az egyházban kezdettől fogva létező zsinati elv teológiai megértése felé.

E megértés négy alapvető tételen alapszik.

Lumen Gentium 9–12.

1. Az egyház Isten népe, melyet Isten gyermekeinek méltósága és szabadsága jellemez. Minden keresztény szívében a Szentlélek lakik. A megkereszteltek „szent papság”; részesednek Krisztus próféta küldetésében. A hívők összessége a Szentlélek kenetét kapta, és így mint természetfeletti hitérzék birtokosa nem tévedhet hitében. Minden keresztény a Szentlélektől sajátos kegyelmeket (karizmákat) kap, melyeket az egyház megújodása és felépítése érdekében köteles használni.

Lumen Gentium 18–22;
Codex Iuris Canonici
(CIC) 336–337.

2. Krisztus az egyházban Isten népének szolgálatára különböző tisztségeket rendelt. A püspökök isteni intézkedés nyomán léptek az apostolok helyébe. A püspökszentelés a megszentelés felada-

tával együtt ráruházza a püspökökre a tanítás és a kormányzás feladatát is, melyeket azonban csak a püspöki testület fejével és tagjaival való közösségben gyakorolhatnak. A püspökök testülete a pápával együtt hordozója az egész egyház feletti legfőbb és teljes hatalomnak. Az egyetemes zsinaton a püspökök testülete ünnepélyesen gyakorolja ezt az egész egyházra szóló hatalmat.

Lumen Gentium 22.

3. Nemcsak a pápával egyesült püspökök testülete, hanem maga a pápa is birtokolja az egyház feletti teljes, legfelsőbb és egyetemes hatalmat.

CIC 381.

4. A megyéspüspököt egyházmegyéjében megilleti mindaz a megszentelő, tanító és kormányzó hatalom, ami lelkipásztori feladatához szükséges.

Az egyház működésének eredményessé tétele érdekében a fent említett négy tételt kell szervesen egybekapcsolni. Tekintettel kell lennünk arra, hogy Isten népe, a krisztushívők a keresztség, a bérmlás és az Eukarisztiában való részvétel által magától Krisztustól kapnak küldetést arra, hogy az Evangéliumot terjesszék, keresztyén életükkel tanúságot tegyenek Isten szeretetéről, tevékenyen vegyenek részt a liturgián, építsék az egyház közösségi életét, és szolgáljanak segítségére szoruló embertársaiknak. Mindannyian részesülnek a Szentlélek kegyelmeiben, melyek Isten akaratát tudatják velük, és annak teljesítésére képesítik őket. Az egyház szervezetének és vezetési struktúrájának tehát olyannak kell lennie, hogy helyet adjon e feladatok és képesítések maximális gyakorlására.

Az apostolok testülete

Ugyanakkor az egyház egységének megőrzése végett Krisztus megalapította az apostolok testületét, és azt kívánta, hogy annak működése fennmaradjon a világ végéig. Nem könnyű megkülönböztetni azt, ami az egyházi rend szervezetében Krisztustól származik, és azt, amit törvényesen az egyház határozott meg, de annyit biztosan mondhatunk, hogy minden püspökszentelésen a püspök kettős feladatot és megbízást kap: az egyik feladat az egyházjog szerint a neki törvényesen kijelölt hívek csoportjának (egy egyházmegyének) lelki irányítása, a másik pedig az összegyűlt egyház szolgálata a püspöki testület tagjaként. Ez utóbbit ünnepélyes formában az egyetemes zsinaton gyakorolják a püspökök, de az egyházi hagyomány és az egyházjog szerint más formákban is gyakorolniuk kell. Így a püspökök képviselőket küldenek az 1967 óta Rómában háromévenként tartott püspöki szinódusra, tevékeny tagjai az országoként megalakult püspöki karoknak, képviselőket küldenek a földrészek szerint megalakult püspöki karok szövetségének gyűléseire, részt vesznek a püspöki kar által szükség esetén megnyitott plenáris zsinaton, részt vesznek a szükség esetén összehívott egyháztartományi zsinaton.

Vö.: Mt 28,16–20

A II. Vatikáni zsinat utáni egyház püspökeinek tehát meg kell találniuk az egyensúlyt testületi (kollegiális) és egyházmegyei feladataik között.

Még alapvetőbb feladat a mai egyházban a testületi működés és az egyéni működés közötti egyensúly megteremtése. A II. Vatikáni zsinat fent említett tanítása szerint mind a pápa, mind a pápával egyesült püspökök testülete letéteményese az egyház feletti legfelsőbb hatalomnak. A zsinat azonban nem fejt ki részletebben, hogy ez a kettősség teológiai miként magyarázható.

Ennél a teológiai kérdésnél még fontosabb az a gyakorlati kérdés, hogy a pápa mennyire nyúl bele személyesen vagy a római Kúria szervein keresztül a helyi egyházak életébe. Kétségtelen, hogy a pápának joga van arra, hogy a helyi egyház ügyeire vonatkozólag döntéseket hozzon, azonban a zsinati elv érvényesítése érdekében kívánatos, hogy a helyi egyház életére vonatkozó kérdésekben — például a püspökök kinevezése, a teológiai viták eldöntése, katekizmusok kiadása, a papképzés, a liturgia inkulturációja stb. — tág teret nyissanak a helyi egyház tevékenységének. Ezekben a kérdésekben a helyi püspök, papjait és a világi hívőket is bevonva eredményes működést fejthet ki.

CIC 466 Hasonlóképpen fontos feladat a mai egyházban az, hogy az egyházmegyén belül megtaláljuk a helyes egyensúlyt a püspök szerepe és az egyházmegye többi tagjának szerepe között. Az egyházmegyei zsinaton a kánonjog szerint „a megyéspüspök az egyetlen törvényhozó”. Az ilyen zsinatra az egyházjog szerint részt vevő papokon kívül a püspök meghívhat „világi krisztushívőket” is. Ez nagyon öröndetes dolog. Azonban a püspökön és a papokon

CIC 463 kívüli világi résztvevők csak tanácsadó testületet képeznek, mely határozati joggal nem rendelkezik. Kívánatosnak látszik, hogy a püspök sajátos jogainak megőrzése mellett az egyházjog a jövőben az egyházmegyei zsinat résztvevőinek a mostaninál nagyobb jogokat biztosítson. Így jobban érvényesíthetnék a Szentlélektől kapott karizmákat.

A II. Vatikáni zsinat

A II. Vatikáni zsinattal a katolikus egyház jelentős lépéseket tett a hatalomnak az egyénekre (püspökre, pápára) való koncentrációjától a testületi, zsinati vezetés elve felé. Más keresztény felekezeteknél ez a zsinati elv már régóta gyakorlatban van. Az ortodox egyházak mindenben a zsinati elvet alkalmazzák; az anglikán egyházaknál a püspökök, papok és világiak három testületének egybehangzó határozatai bírnak törvényerővel; a legtöbb protestáns felekezetnél is a közgyűlésnek, az egyháztanácsnak stb. van döntő szerepe. Igaz, hogy ezeknél az egyházaknál észrevehetőek a zsinati elv hátrányai is: a határozathozatal nehézsége, szakadások, pártoskodások stb. De láthatóak a zsinati elv pozitív értékei is: az egyházak tagjai nagyobb elkötelezettséget éreznek az egyház közös ügyei iránt. A feladat tehát az, hogy — mint már mondtuk — az apostolutódként személyes feladattal felruházott személyek működése és a Szentlélek kegyelmében részesülő közösség működése között megtaláljuk a helyes egyensúlyt.

Új egyházvezetési stílus és a zsinati elv

vö.: Herder
Korrespondenz 47,
511—514.

Reinhold Stecher Innsbrucki püspök tett közzé nemrég egy kiváló értekezést az egyházi tekintély helyes gyakorlásáról. A püspök megjegyzi, hogy a mai világ emberei vágyakoznak ugyan hiteles tekintélyre, de a katolikus egyház vezetőinek jelenlegi tekintély-gyakorlási módját egy régmúlt kor maradványának érzik. Egyházunk vezetői sokszor még ma is autokratikusan igyekeznek hatni az emberekre, pedig manapság másokat integráló és motiváló vezetésmód szükséges.

Stecher püspök ennek az integráló-motiváló vezetési stílusnak négy elemét sorolja fel:

Az egyházi vezető feladatai

1. A vezetőnek hinnie kell, hogy a Szentlélek működik minden hívőben. A vezető nem magányos trónon székel, hanem tagja a Szentlélek által vezetett egyháznak. Tudatában van sajátos hivatásának, de nem monopolizálja a Szentlelket. Ezért kész arra, hogy másokat meghallgasson, másoktól tanuljon, és így mások véleményét, meglátásait, kívánalmait saját működésébe bevonja.

2. A vezető adjon örömet és bátorságot az általa vezetetteknek. A mai emberre, főleg a fiatalokra már nem hat a „muszáj”, hanem csak az értékek megéléséből fakadó öröm.

3. Az egyházi vezetőknek szükségük van a múlt téves döntéseinek ismeretéből eredő alázatra. Minthogy — ahogy Stecher püspök mondja — a tévedhetetlenség karizmája csak ritka esetekben működő vészfék, tagadhatatlan, hogy a múltban nem egy egyházi döntés téves volt. Tanulva a múlt hibáin, kétszer meg kell gondolniuk az egyházi vezetőknek, mielőtt valamit elítélnék és elvetnek.

4. Bizalommal kell viseltetni a vezetettek iránt. Az autokratikus vezető nem bízik meg az emberekben. Ezért akar mindenben maga dönteni, mindent maga ellenőrizni, mások beleszólási jogát elvitatni. Amint az egyház a világi társadalomra vonatkozólag a szubszidiaritás elvét vallja, úgy kívánatos, hogy az egyházban is a felsőbb hatóság csak olyan intézkedéseket tegyen meg saját maga, melyekre a közvetlenül érdekeltek nem képesek.

Lk 22,24; Mk 9,33—41;
Mt 18,1—5;
Lk 9,46—48; Jn 13,1—16;
Mt 13,24—30.

Stecher püspök szerint ez a vezetői stílus felel meg Jézus tanításának és egyben a modern neveléstudomány és pszichológia belátásainak. A mai világban csak azok maradnak keresztények, akik mély benső meggyőződésből örömet azok.

Stecher püspöknek az új egyházi vezetői stílusra vonatkozó kívánalmait egybeesnek a zsinati elv alkalmazásával. Nemcsak hivatalos zsinatok megtartásánál, hanem az egyház egész életében az összegyűlés legyen az egyházi élet aktív hordozója. Ebben az egyházban a pápának, a püspököknek, a papoknak megvan a maguk sajátos szolgáló szerepe, de nem ők a Szentlélek egyetlen letéteményesei. Nem szabad kioltaniuk a Lelket, hanem a Lélek indításait kell összehangolniuk.

Egy példával világíthatjuk meg ezt a kérdést. Mint Hippolütosznek *Apostoli Hagymány* című művéből (3. század eleje) tudjuk,

az első századok egyházában a hívek közössége jelölte ki azt a személyt, akit az előző püspök halála után püspöknak kívántak. Ebben a korban minden városnak megvolt a maga püspöke, és a hívek zöme e városokban élt. A püspökjelölt választásánál az illető egyház papjainak és diakónusainak bizonyára nagy szerepe volt, de Hippolitosz nagyon hangoztatja, hogy az lesz püspök, kinek jelölésével „mindenki egyetért”. Az így kiszemelt személy püspökké szentelése úgy történt, hogy a szomszédos egyházak püspökei végezték közösen a szentelési szertartást.

Későbbi korokban az uralkodók és más világi hatalmasságok jutottak nagy befolyáshoz a püspökök kijelölésénél. Ez nagyon sok esetben azzal járt, hogy nem alkalmas egyének kerültek a püspöki székbe. Ezért jogos volt a pápák „invesztitúra-harca”, és jogosan kívánta a II. Vatikáni zsinat, hogy azok a kis számú világi hatóságok, melyek a szokásjog vagy megállapodások révén ma is beleszólási joggal rendelkeznek a püspökök kinevezésénél, mondanak le erről a jogukról. A püspökök kinevezésének szabadságáért folytatott egyházi küzdelemnek megvolt az eredménye: ma a latin szertartású katolikus egyházban a pápa nevezi ki közvetlenül és teljesen szabadon csaknem valamennyi püspökét.

Van azonban kivétel is. Erre példa az idei bázeli püspök megválasztása. A svájci kantonok és a Vatikán közötti konkordátum értelmében a püspök megválasztása a kanonoki káptalanok joga. A bázeli püspöki szék megüresedésekor tehát a kanonokok írásban fordultak az egyházmegye valamennyi hívőjéhez kérvén őket, hogy nyilatkozzanak a jövő püspök kívánatos tulajdonságai felől, és terjesszék fel azok nevét, kiket alkalmasnak tartanak a püspökségre. A felhívásra hatezer válasz érkezett, és mintegy száz személy nevét küldték be. A káptalan alaposan megtárgyalta ezeket a válaszokat, és az ajánlottak közül 6 személyt választott ki püspökjelöltnek. Ezek nevét közölték a kantonok képviselőivel, akik jogukkal élve egy nevet töröltek a hat közül. Erre a káptalan végül az öt megmaradt jelölt közül abszolút többséggel megválasztotta dr. Hans-Jörg Vogelt a bázeli egyházmegye püspökének. A pápa 1994. január 29-én megerősítette a választást. Az új püspököt április 4-én szentelte fel három püspök a szokásos módon. Az új püspök az egyházmegyében általános tiszteletnek örvendő pap, és mindenki nagyon meg van elégedve a választási folyamat lefolyásával és eredményével.

A fentebbi eset jó példa arra, miként lehet az egyházban a zsinati elvet alkalmazva a pápa, a püspökök, a papok és a hívek működését úgy összehangolni, hogy maximális eredményt érjünk el. Nem valószínű, hogy a közeljövőben Svájcban kívül is ilyen módon rendezik majd meg a püspökválasztást, de az egyházi élet számos más terén már most is lehet hasonló eljárással az összegyűjtött valamennyi karizmáját egybehangolva, azokat eredményesen gyümölcsöztetni.

Christus Dominus, 20.

Vö.: *The Tablet*, 1994,
182—183.

A felnőttek keresztelése

TOMKA FERENC

Született 1942-ben, pap-pá szentelték 1965-ben. Teológiai és szociológiai doktorátust szerzett. 1973–89 között az Egri Hittudományi Főiskola tanára, 1989-től káposztásmegyeri plébános és az OLI munkatársa. A Pázmány Péter Egyetem magántanára.

A lelkipásztorkodás egyik legsürgetőbb kérdése, hogyan kell felkészíteni a szentségekhez járulókat, különösképpen azokat, akik felnőtt vagy ifjú korban térnek meg, indulnak el a keresztség, elsőáldozás, bérmlás felé. S mit kell tenni, hogy e szentségeket felvevők ne csak „átessenek” egy-egy hagyományos rítuson, hanem az egyház élő tagjává váljanak?

Ebben a kérdésben ad eligazítást egy római lelkipásztori-liturgikus rendelkezés, az *Ordo Initiationis Christianæ Adultorum* (OICA). Ezt a rendelkezést nemhiába tartják a pasztorálteológusok a zsinat utáni talán legnagyyszerűbb lelkipásztori-liturgikus rendelkezésnek. Hiszen részletekbe menő, konkrét útmutatásokat ad felvetett kérdéseinkre s általában a szentségkiszolgáltatás kérdésére.

A katekumenátus visszaállítása

Az OICA nem elméleti teológusok íróasztalánál íródott. Azután lépett érvénybe, miután az öt földrész egyes országainak lelkipásztori-kateketikai központjai öt éven át kipróbálták és értékelték. Hozzászóltak missziós országok és más olyan országok, ahol a felnőttek keresztelése mindennapos. És hozzászóltak a 70-es évek nagy szekularizált európai országai is, mint például Franciaország, ahol ugyancsak egyre több felnőtt tér meg és kéri a keresztség föl vételét.

Az OICA ilyen háttér és nemzetközi közreműködés után azt a következtetést vonta le: A felnőttek, fiatalok szentségi felkészítésének legjobb modellje az ősegyház katekumenátusa... Vissza kell tehát állítani a katekumenátust — a mai kor követelményeihez alkalmazva. Ezt a II. Vatikáni zsinat atyái is igényelték a liturgikus konstitúcióban, valamint a missziós határozatban.

Az azóta megjelent új kódex ugyancsak előírja a több lépcsőből álló katekumenátus visszaállítását.

Vö.: *Sacrosanctum concilium* 64; *Ad gentes* 14.

851/1 k., 788.k.

Melyek voltak az ősegyház katekumenátusának lényegi vonásai?

A katekumenátus a mai pedagógus vagy lelkipásztor szemével nézve is a legcsodálatosabb nevelési intézmény volt — éppen, mivel lényegi céljául a nevelést, az ember jézusi alakítását tűzte ki a közösség segítségével.

A katekumenátus nemcsak ismeretanyagot adott át, hanem nevelt is. Célja elsősorban az volt, hogy a hitjelölt eljusson a krisztusi életre — a helyes imaéletre, a felebaráti szeretetre, az apostoli küldetés gyakorlására stb.

A nevelő nem egyetlen személy volt, hanem a keresztény közösség. A hitjelölt, miután kapcsolatba került a keresztény közösséggel, annak egy-egy tagjával, elsősorban azáltal alakult, hogy együtt élt a közösséggel, s eközben eltanulta a keresztény életformát. Rá volt bízva a „kezes”-re, aki nemcsak a közösségbe lépésekor vállalt érte felelősséget, hanem mellette állt lelki fejlődése során, segített neki az imaéletben, a felebaráti szeretetben, az apostoli magatartásban. S így természetesen ő kezkeskedett a katekumenátus különböző lépcsői, liturgiái alkalmával is arról, hogy védence jól halad előre a hit útján.

Mit tegyenek ott, ahol nincs élő közösség?

Különösen a II. Vatikáni zsinat óta különböző hazai és külföldi fórumokon s természetesen minden, témába vágó vatikáni s több hazai dokumentumban ismételten szóba kerül a plébániai közösség, a keresztény közösség fontossága. De újra és újra elhangzik az alapvető kérdés: Mit tegyünk, ha nálunk nincs közösség?

Az OICA ezzel kapcsolatban ad néhány olyan tanácsot, amelyek igazi útmutatást adhatnak olyan helyeken is, ahol még nem eléggé élő a plébániai közösség.

A dokumentum javasolja, hogy *minden hitjelölt mellett álljon egy kezes*, aki segítségére van a hitbeli előrehaladásban és a közösségbe kapcsolódásban.

Sok hazai és külföldi lelkipásztor és felmérés hangsúlyozza a személyes kapcsolatok jelentőségét a megtérés és a kereszténységhez kapcsolódás legfontosab útjaként. Előfordul, hogy a megtérő közösségbe kerül, s annak tagjai vannak segítségére, hogy a krisztusi életben előrehaladjon, s bekapcsolódjék a plébánia életébe is. Az OICA szerint azonban még hatékonyabb, ha minden megtérőről külön kezes gondoskodik.

Az olyan plébániákon is, ahol nincs élő közösség, bizonyára akad néhány alkalmas személy, akikre rá lehet bízni egy megtérőt.

A katekumenátus fokozatai és liturgiája

Az ősegyház katekumenátusa lépcsőzetesen épült fel. A lépcsők a jelölt lelki útjának, az Evangéliummal való ismerkedésének állomásait jelezték, amelyeket az egész közösség együtt ünnepelt meg.

Az ősegyházban a két-három éves katekumenátusnak három nagy lépcsője volt, és ezekhez csatlakozott még további mintegy

tíz kisebb szertartás. E sok lépcső — nekünk, akik egyetlen, gyorsan lebonyolított kereszteléshez vagyunk szokva — túlzottnak tűnhet. De ha felidézzük az ősegyház közösségi lelkületét, akkor el tudjuk képzelni, hogy ez nemcsak szép lehetett, hanem valóban nagymértékben a közösséghez kapcsolta a jelölteket.

Az OICA részletesen ismerteti minden lépcső lelki jelentőségét és az azokhoz kapcsolódó rítusokat, ugyanakkor jelez bizonyos összevonási lehetőségeket is. Ennek alapján vázoljuk a katekumenátus három nagy korszakát s az ezzel kapcsolatos liturgiákat.

OICA 12,65 1. Amikor a hit iránt érdeklődő elindul az egyház felé, az OICA azt javasolja, hogy családi jellegű találkozás keretében mutassák be őt a közösségnek. Ez egyszerű baráti találkozás — vagy családias hittanóra — keretében történhet, amint ez gyakorlat is ifjúsági vagy felnőtt csoportjainkban. Ezzel kezdődik a prekatekumenátus ideje.

OICA 15, 68–69 2. A katekumenátus első tényleges lépcsője a felvétel a katekumenek sorába. Erre akkor kerül sor, miután a jelölt megismerte a keresztény hit legalapvetőbb igazságait, már van némi tapasztalata az imádságban, a keresztény bűnbánat és szeretet gyakorlásában és a keresztény közösség életében, s elhatározza, hogy kereszténnyé szeretne válni. A felvétel ünnepélyes igeliturgia keretében történik, amelyben a jelölt kinyilvánítja szándékát, a pap megjelöli őt a kereszt jelével, s az egyházi közösség befogadja mint hitjelöltet.

OICA 14,17,68; 788.k. A világ sok országában a keresztségre készülöket együtt mutatják be azokkal a fiatalokkal, felnőttekkel, akik például elsőáldozásra készülnek. — Egy ilyen ünnep örömet jelent a plébániai közösség és a szentségre készülők számára egyaránt. Jelzi mindkettőnek, hogy összetartoznak: a katekumen az egyház tagjává szeretne lenni, a közösség pedig imádkozik érte.

OICA 102, vö. 119–24 3. A katekumenátus során lehetséges többféle liturgiával kapcsolatban az OICA ezt írja: fejezzék ki Istennek és az egyháznak a jelöltek iránti szeretetét..., hogy addig is, amíg a szentségek kegyelmét nélkülözniük kell, „ezek által is részesüljenek az egyház örömeiben és békéjében”.

Ilyen liturgiák lehetnek az exorcizmusok és áldások, amelyekben a pap könyörög a jelölt lelki megújulásáért, megerősödéséért. További szép liturgia volt az ősegyházban (és az OICA is ajánlja) a Miatyánk és a Hiszekegy „átadása”. — Amikor a hitjelölt érett már a hit alapvető igazságainak befogadására (ismeri és éli azokat), a lelkipásztor „átadhatja” neki az egyház e legszentebb imádságait, amelyek most már az övéi is. Ilyenkor megkenhetik őt a hitjelöltek olajával — ami „felkenést” jelent a keresztény küldetésre.

4. Amikor a katekumen a hitben és a krisztusi életben bizonyos jártasságra tett szert, s végleg megérett benne a vágy a szentségek vétele után, akkor következik a „kiválasztás” szertartása. (Ez a második nagy lépcső.) Ebben a hitoktatók és kezesek ünnepélyesen tanúsítják a jelöltek érettségét, azok pedig kinyilvánítják végleges

OICA 22–24; 152.k.

döntésüket, hogy szeretnének a szentségekhez járulni. A lelkipásztor és a közösség elfogadja kérésüket, s imádkozik értük.

A „kiválasztás” az ősegyházban nagy ünnep volt, s a nagyböjt első vasárnapján került rá sor. A keresztre készülők ezzel mintegy a küszöbéhez értek annak, hogy rövidesen, húsvét vigíliáján a szentségekhez járuljanak.

5. Bűnbánati liturgia (közös lelkiismeretvizsgálattal, csennddel).

OICA 330–341

Ezt előírja az OICA a gyermekek esetében, s lehetővé teszi a felnőttek esetében. Az elsőáldozásra vagy bérmlásra készülők e liturgiában szentgyónáshoz is járulnak. A velük együtt keresztségre készülők számára pedig alkalom ez a lelkiismeretvizsgálatra és bánatra. (Számukra a bűntől megtisztító szentség maga a keresztség lesz.)

6. Az utolsó — harmadik — lépcső a szentségek kiszolgáltatása. Ezt követi a mysztagogia időszaka, amelyben az egyház új tagja gyakorlatra tesz szert az egyházban való nagykorú élet, a szentségek vétele stb. terén.

OICA 7,98, 307,19–20, 50

A katekumenátus idejéről az OICA szerint a püspöki karoknak joguk van bizonyos időkereteket és liturgikus rendet meghatározniuk, ám ennek mindenképpen olyannak kell lennie, hogy a katekumen ne csak megismerje a hitet, hanem élje is azt, s belenőjön a keresztyén közösségbe. Így a jelöltek hitbeli éréstől függően a katekumenátus „több évig is tarthat”, mondja több helyen.

Vö.: A
gyermekkeresztelés
szertartása, Bp., 1973,
231–260.

Előfordulhatnak rendkívüli esetek, amikor a katekumenátus lépéseit, rítusait nem ünnepeľhetjük meg. A Magyar Katolikus Püspöki Kar az elműlt rendszer körűlményeit figyelembe véve szükségkeresztelési Ordót adott ki. De ilyenkor sem maradhatnak el a megtérés lényegi elemei: hogy a jelölt élje is a hitet (s ne csak megtanuljon egy hittankönyvet), és kapcsolódjék a keresztyén közösséghez (ne csupán például a lelkipásztorral álljon kapcsolatban).

OICA 241; 277

Kiknek kell végigjárniuk a katekumenátus útját?

Az OICA egy-egy fejezete külön-külön foglalkozik azokkal, akiknek a katekumenátus útját végig kell járniuk. Kik ezek? Mindazok, akik beavató szentséghez szeretnének járulni, s értelműket már használni tudják. Ide tartoznak tehát egyrészt a fiatalok és felnőttek, másrészt a gyermekek is. A lelkipásztori gyakorlatban e két csoport némileg másként jelenik meg.

1. A felnőttek és fiatalok katekumenátusa

A katekumenátus útját kell végigjárniuk mindazoknak a felnőtteknek és fiataloknak,

— akik kéri a keresztséget,

— akik gyermekkorban meg lettek kereszttelve vagy esetleg elsőáldozók is voltak, de később hit nélkül éltek, s most szeretnének elsőáldozók lenni vagy bérmlakozni,

— akik áttérnek a katolikus egyházba.

Vö.: *Osservatore Romano* 1994.I.18.

Az OICA logikáját követve világszerte és nálunk is több helyen katekumenátus útján vezetik végig mindazokat, akik gyermekkori szentségfelvételek után nem éltek komoly vallásos életet, s felnőtt korban igénylik, hogy újra átgondolhassák hitüket. (Ilyenre biztat például a *Familiaris consortio* 66. pontja vagy például II. János Pál pápa egy legutóbbi beszéde.)

2. A gyermekek katekumenátusa

OICA 308–310

A nálunk is szokásos kétéves elsőáldozási vagy bérmlási felkészülést tekinthetjük katekumenátusnak. Az OICA azonban néhány fontos újdonságot is javasol a nálunk megszokott oktatásokhoz képest. A keresztségre készülő gyermekek csatlakozzanak az elsőáldozásra készülőkhöz csoportjához, s az elsőáldozás miséjében keresztteljük meg őket. Egy év hittan után sor kerülhet például a hitjelöltek sorába való felvételre!

Alkalmazzuk a katekumenátus lépcsőit, s az ezeket jelző liturgikus ünnepeket a gyermekek esetében is.

Például amikor az elsőáldozásra vagy bérmlásra készülő már érettnak látszanak, a lelkipásztor mutassa be őket a közösségnek mint elsőáldozásra vagy bérmlkozásra készülő katekumenákat, s kérje számukra a közösség imáját, az OICA-ban leírt liturgiában.

Kezesek kijelölése, valamint a katekumenátus lépcsőinek ünneplése a gyermekek esetében is nagyszerű eszköz lehet a plébániai közösség előbbé tételére.

Az OICA fogadtatása a világegyházban

Vö.: L. d. Thome: *Bilanz der Anwendung des OICA, Concilium* 1979/2. 102–107

Az 1972-ben megjelent dokumentumot a világ minden nagy nyelve lefordították, és a püspöki karok a világ legtöbb országában a helyi egyház körülményeihez alkalmazták, kiadták és törvényerőre emelték.

Örömmel fogadták a missziós országokban, valamint az Egyesült Államokban, Kanadában, Angliában, Spanyolországban, Franciaországban és Szlovéniában.

Más országokban, például Ausztriában vagy Németországban megjelent ugyan a rendelkezés, sok plébánián ma is használják, de sokan elfelejtkeztek róla. Úgy tűnik, nagy sikere e dokumentumnak inkább azokban az országokban volt, ahol egy püspök vagy a püspöki kar, vagy (mint Spanyolországban) egy mozgalom felkarolta azt; illetve, ahol a rendelkezés megjelenésekor már jelentős volt a felnőtt megtérők száma. Ahol az érett korú keresztelesek száma nem volt nagy — mint Európa legtöbb országában —, ott az OICA könnyebben feledésbe ment.

Vö.: *Teológia* 1975/1. 13–19

Ami Magyarországot illeti: 1974-ben a teológiai tanárok országos konferenciája foglalkozott ezzel a dokumentummal. A szaktanárok írásban kérték a püspöki kart ennek megjelentetésére, s a benne előírtak megvalósítására. A levél fogalmazója és aláírója Kovács

Endre püspök úr és e sorok írója volt. Három nappal a levél elküldése után felkeresett a Belügyminisztérium két egyházi titkosrendőre, s szememre vetették, micsoda kisközösségi dokumentumot akarunk megjelentetni... Ehhez ők nem járulnak hozzá... Más választ nem kaptunk akkoriban levelünkre.

Az OICA jelentőségét persze mi magyarok is leginkább csak napjainkban érezzük igazán, amikor eddig nem ismert számban találkozunk szentségeket kérő felnőttekkel vagy keresztséget kérő iskolásokkal. S a felnőtt szentséget kérőkre a jövőben is van esély, hiszen az utolsó tizenöt évben a lakosságnak már kb. egyharmadát nem keresztelik meg gyermekkorban (míg az előző évekig a gyermekeknek kb. 90 százalékát megkeresztelték).

Örömmel jelezhetjük, hogy rövidesen nálunk is sor kerül ennek az alapvetően fontos dokumentumnak a kiadására.

A Vigilia Kiadó legújabb ajánlata tisztelt Olvasóinak:

JELENITS ISTVÁN:

Élet és Evangélium

78 oldal, ára: 110 Ft.

Megrendelhető és megvásárolható a Vigilia és az Új Ember
Kiadóhivatalában és könyvesboltjában (Bp., Kossuth L. u. 1.)
Postacím: 1364 Budapest Pf. 111.

Kút

*Búcsút vesz mindenkitől, mindenhol
elidőzik. Félek, hogy únják.
Túlságosan lassan nézi az arcokat.
A semmitmondó szavaknak
eredeti értelmet tulajdonít.
Utoljára látja azt is, amit először
lát. Még azt sem mondhatom,
hogy megkapaszkodott, hiszen önként
hullik a mélybe, eleresztette beton-
peremét; a föléhajló, szörnyülködő
arcokba visszanéz.*

Seb

*Honnan van ez a seb a lábán?
Hogyan nem vette észre? Engedi,
hogy folyjon a vére, sőt
még büszke is rá. Miért
jövök el sietősen tőle,
mintha fertőzne szelídsége?*

Született 1892-ben, a galíciai Drohobyczben. Lengyel író, aki két kötetnyi elbeszélésével szerzett világhírnevet magának. Művei sok vonatkozásban Franz Kafka művészetéhez kapcsolódnak, akinek első lengyel fordítója volt, stílusa azonban színesebb, szinte szürrealisztikus. Bruno Schulzot a német megszállás idején, 1942-ben a Gestapo egyik katonája a nyílt utcán meggyilkolta. Elbeszéléseit az Európa Könyvkiadó készül magyarul megjelentetni.

Ez pedig egy tavasz története — egy tavaszé, amely valóságosabb, tündökletesebb és vakítóbb volt a többi tavasznál; egy tavaszé, amely csupán szó szerint értette szövegét, ezen ihletett manifesztumot, amelyet a legsugárzóbb, ünnepi vörössel írtak, pecsétviasz és kalendárium vörösével, színes írón vörösével és az elragadtatás vörösével, az *onnét* érkező, boldog sürgönyök málnapirosával...

Minden tavasz így kezdődik, ezekkel a roppant és bódító horoszkópokkal, amelyek túlnőnek egyetlen évszakon; mindegyikben — szögezzük le rögtön — mindezek megvannak: a végtelen menetek és tüntetések, a forradalmak és barikádok; mindegyiken átfut egy pillanatban a szenvedély forró vihara, bánat és mámor határtalan-sága, amely hasztalan kutatja mását a valóságban.

De aztán e túlzások és kulminációk, e halmozások és eksztázisok virágba borulnak, átjárják a hűvös lombzat egész burjánzását, az éjszaka felzavart tavaszi kerteket, és elnyeli őket a zsongás. Önnön magához így válik hűtlenné minden tavasz — egyik a másik után, virágzó parkok lihegő lármájába temetve, duzzadásaikba és áradásaikba — esküjükről megfeledkeznek, és egyenként hullatják testamentumuk leveleit.

Ennek az egy tavasznak volt bátorsága kitartani, hűnek maradni, megőrizni mindent. Annyi sikertelen próbálkozás, elrugaszkodás, incantatio után szeretett volna végre valóban megszerveződni, napvilágra törni általános és immár végleges tavaszként.

Kalandok vihara, események orkánya: sikeres államcsíny, patetikus, magasztos és dicső napok! Szeretném, ha e történet átvenné bűvös és ihletett ritmusuk, kizenghetné e hősi eposz hangját, egy ütemre lépne e tavaszi Marseillaise-zel!

Kifürkészhetetlen horoszkóp! Ki is róhatná fel a tavasznak, ha egyszerre százféleképp igyekszik olvasni, vaktában kombinál, bön-gész minden irányban; még örülhet, ha sikerül valamit megfejtenie a madarak megtévesztő találgatásai közepette. Olvassa oda meg vissza e szöveget, értelmét veszítve majd újból megtalálva, minden változatban, ezernyi variációban, trillában és csicsergésben. Mert a tavasz egész szövege rejtbeszéd, elhallgatások és ellipszisek, betű nélkül kipontozva a pusztá azúrban, a szótagok közötti szabad helyeken pedig a madarak szeszélyes találgatásai és megfejtései állnak. Így hát a történet, amely mintául szolgál e szövegnek, kusza pályákon ágazik el majd, s át- meg átszövik a tavasz gondolatjelei és a központosítás sóhajai.

Egy nap aztán, április vége felé, a délelőtt szürke és meleg volt — a járőkelők a földet bámulták, a nedves földnek mindig egyazon négyzetméterét maguk előtt, és nem érzékelték, amint kétoldalt elmaradoztak a park fekete ágbogú fái, melyeken mindenütt édesen nedvező sebek fakadtak.

A fák fekete, kusza hálójába gabalyodva fülledt, szürke ég feküdt az emberek nyakán — ziláltan tornyosult, formátlanul, súlyosan és hatalmasan, mint valami dunyha. Az emberek kézzel-lábbal igyekeztek kievickélni alóla, akár a cserebogarak a meleg nedvességben, miközben csápjaikkal az édes agyagot szaglásszák. Süketen feküdt a világ, terjedt és növekedett, valahol a magasban, valahol hátul és mélyen — és úszott isteni bágyadtságban. Néha lassított, és homályosan idézett valamit: kiterjesztette ágait, mint a fák, madárdal csillogó, sűrű szövetét vetette a szürke nappalra; és a mélybe szállt, a föld alatt kígyózó gyökerekbe, a férgek és hernyók vak lüktetésébe, a feketeföld és az agyag süket sötétjébe.

És e formátlan tömeg alatt megsüketített emberek kuporogtak tompán és üresen, kuporogtak fejüket a tenyerük közé szorítva, görnyedten csüggve a parkok padjain, térdükön egy-egy újság foszlányával, amelyből a nappal nagy szürke ürességébe folyt a szöveg — esetlenül csüggtek egy tegnapi pózban, és nyálaztak öntudatlanul.

Talán a madarak lármás csörgői süketítették meg őket, a szürke sörétjüket fáradhatatlanul szóró mákgubók, amelyek elhomályosították a levegőt. Álmosan jártak az ölmos záporosóban, és jeleket váltottak a bőséges zivatar közepén — vagy csüggedten hallgattak csupán.

De mikor délelőtt tizenegy tájban valahol, a térség valamely pontján, a felhők duzzadt testét átütötte a Nap sápadt csírája, a fák ágbogas kosarában egyszerre erős bimbók gyúltak, s a csiripelés szürke tűfátyola halványarany hálóként elvált a nappal arcától, s az felnyitotta a szemét. A tavasz volt.

Ebben a pillanatban a park az imént még üres fasorát százfele siető emberek népesítik be hirtelen — mintha itt kereszteszödne a város valamennyi utcája — és bevirágozzák a női ruhák. A gyors és kecses leányok némelyike munkába igyekszik, boltokba és hivatalokba, mások légyottra sietnek, ám addig is, amíg átvágnak a fasor aszúros kosarán, melyet madarak trillái pettyeznek, s mint melegágy gőzölög, itt vannak ők, ebben a fasorban és ezen a órán — öntudatlanul is statisztái e jelenetnek a tavasz színházában — mintha együtt termettek volna a sétányon finom árnyékával a gallyaknak és leveleknek, mik szemmel látható módon rügyeznek a nedves kavics sötétarany mélyében; futnak, míg eltelik pár arany-színű, forró drága remegésnyi idő, aztán elsápadnak, árnyékba borulnak, s mint átlátszó vízjelek felszívódnak a homokban — ha felhő-álmok közé tér a Nap.

Ám egy pillanatig felpeszdtette a fasort friss igyekezetük, s úgy tűnt, fehérműjük suhogása árasztja a fasor megnevezhetetlen szagát. Ó, azok a szellős és frissen keményített ingek, melyeket sétálni visznek tavaszi folyosók azsúros árnyán; a hónaljban nedves foltokkal ékeskedők, melyeket messzeségek ibolyaszínű szellői szárítanak! Ó, azok a fiatal, ritmikus, mozgásban hevülő lábak az új és recsegő selyemharisnyák alatt, hol vörös foltok és pattanások rejtőznek — a forró vér egészséges, tavaszi buggyanásai! Ó, pimaszul pattanásos az egész park, pattanás-bimbók lepik el a fákat, s csiripelve fakadnak fel.

Aztán megint elnéptelenedik a fasor, és a kövezett sétányon egy karcsú rugókon imbolygó gyerekkocsi küllői citerálnak halkán. Az apró, lakkozott csónakban, a kendő magas, keményített szirmai mélyén alszik valami, valami szirmoknál finomabb. A leány lassan tolja a kocsit, néha fölébehajol, s míg belenyikordulnak a tengelyek, a hátsó kerekére billenti ezt a ringó, fehérén, frissen virágzó kosárkát, és gyengéd leheletével szétfújja a tüllbokkrétát egészen az édes, szendergő vacokig, amelyen álom jár keresztül, mint mese, miközben árnyéksávokon halad át a kocsi — melyekben összefolynak a felhők és a fények.

Aztán délben is még fény meg árnyék fonja be a virágligeteket, és madarak cserregése ömlik végeláthatatlanul e háló finom szemem át — ágról-ágra, gyöngyözve ömlik a nappal drótkalitikáján keresztül; ám az út mentén sétáló asszonyok már fáradtak, hajukat megbontotta a migrén, arcukat meggyötörte a tavasz; majd egészen elnéptelenedik a fasor, s a délutáni csöndön át éttermi illatok szállingóznak a kerti kioszk felől.

A városi parkban most esténként zene szól, s a fasorokon tavaszi promenád vonul át. Keringenek és visszatérnek, keresztezik egymást majd szembetalálkoznak a sétálók szimmetrikus, mindegyre ismétlődő arabeszkében. A fiatal emberek új, tavaszi kalapot viselnek, kezükben kesztyűt tartanak hanyagul. A fák törzse között, az élősövényen keresztül leányruhák fénylenek a szomszédos fasorokban. A leányok párosával járnak, csípőjük ring, fátyol- és volanttollaikat felborzolja, s mint hattyúk viselik, viselik e rózsaszín és fehér fodrokat — megannyi virágzó muszlinnal tömött harang —; és néha padokra telepednek bennük, mintha fárasztaná őket az üres pompa, letelepednek hatalmas géz- és batisztrózsáik, melyek felhasadoznak és szirmokat öntenek szét. S ekkor feltáruznak egymáson keresztbefektetett lábaik, melyeket megannyi megcáfolhatatlan kinyilatkoztatás fehér idomába fontak össze, s a mellettük elhaladó fiatal emberek elsápadnak és elnémulnak — telibe találtak az érvek —, teljességgel meggyőzetnek s meghódolnak.

Közvetlen alkonyat előtt egy pillanatra megszépülnek a világ színei. Koturnusára lép mind, ünnepi lesz, tüzes és szomorú. Egy-kettőre ellepi a parkot a rózsaszín firniesz, a csillogó lakk, amely a tárgyakat egyszerre élénk, fényes színekkel festi. De már ezekben is ott bujkál valami túlságosan mély azúr, valami kápráztató, mármár kétes szépség. Egy pillanat csupán, s a parkok sűrűjét, melyet alig hintett be a zsege zöld, mely ágbogas és csupasz még, egészen bevilágítja a rózsaszín alkonyi óra, melyet elborít a hideg balzsama, átítat az örökkön és halálosan szép dolgok kimondhatatlan szomorúsága.

Ekkor egyszeriben a park, mint egy hatalmas, néma és ünnepélyes zenekar megfeszül, s a karmester felemelt pálcájára lesve vár, amíg megérik és felduzzad benne a muzsika; majd hirtelen e hatalmas, rettentő és tüzes szimfóniára lehall gyorsan és színesen, mintegy a hangszerekben felgyülemlett hangok erejével a nyári alkony — valahol a magasban keresztüldöfi a zsege zöldet egy lombok közt búvó sárgarigó hangja — és hirtelen körös-körül minden ünnepélyes, elhagyatott és kései lesz, mint az esteli erdőn.

Alig érezhető fuvallat úszik a fák csúcsain át, honnét borzongva omlik száraz hullámokban a madármeggy illata — kimondhatatlanul és keserűn. Keresztülömlik magasan az alkonyi ég fölött, és a halál határtalan sóhajával hull alá e keserű illat, melybe az első csillagok könnye patakzik, mint a sápadtlila éjszakáról szakított orgonavirágok.

Ekkor a keringő párokat, a szokott időközönként szembetalálkozó fiatalembereket és leányokat valami különös erő és ihletés szállja meg. Az ifjak megtáltosodnak, megannyi szépséges és ellenállhatatlan Don Juan, büszkéek és győzedelmesek lesznek, s tekintetükben gyilkos erő gyúl, melytől megdermednek a leányszívek. És elsötétül a leányok szeme, s fasorok erezetén szétfutó kertek nyílnak mélyükön, parkok sötét, susogó labirintusai. Szélesre tárul szembogaruk és ünnepien felragyog, ellenállás nélkül kinyílik, s a hódítókat sötét kertjeinek sövényei közé fogadja; kertekbe, hol ösvények ágaznak el többszörösen és szimmetrikusan, mint a canzone strófái, hogy, mint egy szomorú rímekben, összetalálkozzanak, egymásra leljenek a rózsaszín tereken, a körforma ágyások körül, vagy az alkonyi pír szökőkútjainak kései tüzei mellett, majd újból szétváljanak, szerteoszoljanak a park fekete rengetegében, az egyre sűrűbb és susogóbb esti bozótban, s belevesznek, eltűnnek bennük, mint zegzugos kulisszák, bársonyfüggönyök és nyugalmas alkóvok útvesztőiben. És nem tudni, mikor érik el e homályosabb kertek hűvösén át az egészen elfeledett, idegen zugokat, a fák valami más, sötétebb, gyászleplel susogását, melyben megerjed és elfajzik a sötét, s a hallgatás évein át megromlik a csend — és fantasztikus bomlásnak indul, mint régi, elfeledett boroshordók fenekén.

Vakon tapogatózva a parkok fekete bársonyán, végre egymásra találnak egy elhagyott tisztáson, az alkonyi pír bíbora alatt, a pocsolva partján, mit százados fekete sár lep el, míg az omladozó balusztrádon, valamerre az idő végein, a világ megetti kiskapuknál visszakerülnek valami régmúlt időbe, egy távoli preegzisztenciába, s az idegen idő foglyaiként, messzi századok jelmezeiben vég nélkül zokognak valamely gyászének muszlinja fölött, s míg elérhetetlen eskühöz ágaskodnak, s felhágnak a szenvedély lépcséin, valamely csúcshoz és határokhoz érnek, melyeken túl már csak a halál van, s hol megdermed a névtelen gyönyör.

Mi is a tavaszi alkony?

Valóban a dolgok lényegéig jutottunk, ahonnan nem vezet út tovább? Szavaink határához érkeztünk, melyek mostantól lázasan motyognak, halucinálnak, beszámíthatatlanok. Ám csupán gypűiken túl kezdődik mindaz, ami e tavaszt mérhetetlenné és kimondhatatlanná teszi. Az alkony misztériuma! Csak hová mágiánk ereje nem ér el, a szavakon túl morajlik e sötét, roppant hatalom. A szó itt elemeire bomlik, széthull, visszatér etimológiájához, visszaszáll a mélybe, sötét gyökereihez. Hogyhogy a mélybe? Szó szerint. Íme, elhomályosul; szavaink elvesznek a derengő asszociációk közt: Akherón, Orcus, Alvilág... Érzitek, micsoda sötét ereszkedik e szavakkal, milyen vakondtúrás emelkedik, milyen szél kerekedett pincék és sírok mélyéből? Mi is a tavaszi alkony? Megint csak feltesszük a kérdést, vizsgálódásunk lázas refrénjét, amelyre nincsen válasz.

Mikor a fák gyökere szólni szeretne, mikor a pázsit alatt megsűrűsödik a múlt, felgyűlnek garmadával a régi regények, ős törtétiák; mikor magasra duzzad a gyökerek alatt a lihegő suttogás, az artikulálatlan magma s a lélegzetviasszafojtó sötét, mely a szavakat megelőzi — akkor megfeketedik a fák kérge, otromba göröngyökre, mély árkokra hasadozik durván, s a repedéseken át feltárul a belső, mely sötét, mint a medve bundája. Ha arcunkat az alkony pihés bundájába fúrjuk, egy pillanatra egészen elsötétül minden, elnémul és megszűnik lélegezni, mint a koporsóban. Most helyezzük szemünket mint piócákat a legfeketebb sötétre, meresszük kissé, majd nyomjuk keresztül az áthatolhatatlanon, lökjük át egészen a süket szíken — s íme, egyszerre célhoz értünk, itt vagyunk a dolgok túlfelén, a mélyen, az Alvilágban. És látunk...

Egyáltalán nincs sötét, mint gondolnánk. Ellenkezőleg — a föld-belsőben teljességgel lüktet a fény. Ez, természetesen, a gyökerek belső fénye, kósza foszforeszcencia, derengő, tűnékeny erezet, amely márványozza a sötétet, a szubsztancia fényes, vándor ködképei. Csakúgy, mint amikor alszunk, a világtól elrekesztve, és messze kóborlunk az introverzió mélyein, az önmagunkba térő vándor-

úton — így látunk akkor is, világosan látunk, mert tűzszerszámként felszíkrazó gondolataink motyogva végigparázslanak, pontról pontra érve, hosszú kanócaikon. Ekképp regrediálunk az egész vonalon, s húzódunk vissza a mélybe, a gyökerekhez. És anamnézisünk elágazik a mélyben, míg a földbelső borzongásaitól borsózik a hátunk, s föld alatti álmot álmodunk a ködülte felszínén. Mert — szögezzük le rögtön — csak odafönn, a fényben lehetünk remegő, artikulált dallam-kötegek, fénylő pacsirtabúbok — a mélyben visszaömlünk a fekete morgásba, a lármába, a befejezetlen történetek tengerébe.

Most látjuk csak, miből is sarjad a tavasz, mitől oly kimondhatatlanul szomorú, s a tudástól elnehezült. Ó, meglehet, el se hinnénk, ha nem a saját szemünkkel látnánk. Íme, a belső labirintusok, tárházak és hombárok; íme, a még meleg hantok, a porladás és televény. Ős históriák. Hét réteg, mint a hajdani Trójában; folyosók, kamrák, kincstárak. Mennyi aranyos maszk, maszk maszk hátán, belappadt mosolyok, kimart arcok, múmiák, üres bábok... Íme, a kolumbáriumok, a halottas-fiókok, melyekben kiszáradt halottak fekszenek gyökér-feketén, s a sorsukra várnak. Íme, a hatalmas drogériák, ahol eladásra sorakoznak a könnygyűjtő urnákban, tégelyekben, üvegcsékben. Évekig állnak szekrényeikben, hosszú, ünnepélyes sorokban, de senki se vásárolja őket. Tán fel is éledtek már fészkük rekeszeiben, felépültek egészen, tiszták és jószagúak, mint a tömjén — e csiripelő medicinák, türelmetlen orvosságok, balzsamok és reggeli kenőcsök, mik a nyelvük hegyén korai ízüket latolgatják. Csupa tojás-törő csőröcske, csupa elsőként próbálkozó fényes csiripelés e befalazott galambsereg. Mintha reggelre kelne hirtelen, mint a nagy idő előtt: az üres és hosszú fasorokban sorra ébredő, alaposan kipihent holtak — új hajnalra virradnak!

De ez még nem minden, mélyebbre szállunk. Csak bátran. Kérem a kezeket, egy lépés még, és máris a gyökereknél járunk, a fűszeres homályban, akár egy mély erdőn. Pázsit és televény illatozik, gyökerek vándorolnak a sötétben, tekergőznek, felemelkednek, s ihletett nedvek áramlanak beléjük, mint szomjas szivattyúdba. A dolgok túlfelén járunk, a bélésnél, a kusza foszforeszcenciával fércelt sötétben. Micsoda sürgés-forgás, tülekedés, nyomakodás! Hatalmas hangyaboly, népek és nemzedékek, ezerszeresére szaporodott bibliák és iliászok. Micsoda vándorlás, micsoda csödület, történelmi káosz és hangzavar! Tovább már nem vezet az út. A legmélyen vagyunk, a sötét fundamentumoknál, az Anyáknál. Íme, a végtelen infernók, a reményvesztett ossziáni tájak, íme, a siralmas nibelungok. Íme, a történelem óriás keltetői, a mese-műhelyek, a mesék és fabulák füstös pipatóriumi. Most fény derül hát a tavasz roppant

és szomorú mechanizmusára. Mert históriákból sarjad a tavasz! Mennyi esemény, mennyi kaland, mennyi sors! Mindennek, amit valaha olvastunk, minden fél füllel hallott történetnek, és mindnek, mely a gyerekkor óta bennünk borong — bárha sohasem hallottunk róla — itt, és csakis itt van otthona és hazája. Honnét is merítenének ötletet az írók, honnét vennék a bátorságot elmeszüleményeikhez, ha nem éreznék maguk mögött eme tartalékokat, e tőkét és százszoros leszámítolást, mely az Alvilágban vibrál?... Micsoda kesze-kusza suttogás, a földnek micsoda morgó moraja ez! Füledben kifogyhatatlan perlekedés pulzál. Behunytt szemmel jársz a meleg suttogásban, mosolyok és ajánlatok közt — mert leszólítanak szüntelen, ezernyi kérdéssel szurkálnak, édes szűnyog-szívókák millióival. Várják, hogy válassz közülük, bármit, akár egy csipetnyi, testetlen, suttogó történetet is, és ifjúi éltedbe, véredbe fogadd, megmentsd, és vele élj tovább. Mert a tavasz nem más, mint a mesék feltámadása. E testetlenek közt egyedül a tavasz eleven, valóságos, hűvös és semmit se sejtő. Ó, hogy vonzza a kísérteteket ifjúi zöld vére, növényi öntudatlansága — mind e fantomokat, rémeket és farfarellőkat. S ő védtelen, naiv álmába fogadja őket, velük alszik, s hajnalban kábultan ébred, és nem emlékszik semmire. Hát ezért, a temérdek elfelejtenivalótól oly elnehezült, s ezért oly szomorú, hiszen egymagának kell ennyi életet élnie, ennyi eldobott és elhagyott helyett szépnek lenni... S mindehhez csupán a végtelen mádármeleggy-illat az övé, az egyetlen, örök, végtelen folyam, melyben minden benne van... Mert mit jelent felejteni? A régi mesékből egy éjszaka alatt friss zöld sarjadt, lágy, zöld bevonat, s a pórusokból fényes, erős rügyek fakadtak, egyenletes sörték, mint a nyíratkozás másnapján a fiúcskák üstökén. Hogy kizöldül a tavaszi feledés, hogy lopják vissza az öreg fák édes és naiv öntudatlanságuk, hogy ébrednek ágaik, melyeket immár nem terhel az emlékezés, míg gyökerük hajdani történetekbe süpped! Majd újraolvassa őket a zöld, előlről silabizálja, mintha most látná először — és megifjodnak tőle a mesék, újrakezddődnek, akárha sohasem történtek volna meg.

Annyi a meg nem született történet! Ó, azok a fájdalmas kórusok a gyökerek közt, az egymással cseverésző anekdoták, a kifogyhatatlan monológok és hirtelen kirobbant rögtönzések! Van-e türelmünk, hogy végighallgassuk őket? A legrégebbi, fél füllel hallott történeteknél is vannak még régebbiek, amelyeket nem hallottatok: névtelen elődök, cím nélküli regények, hatalmas, sápadt, monoton eposzok, alakatlan bilinák, formátlan vázak, horizonton terpeszkedő, arctalan gigászok, a fellegek esti drámáinak sötétlő sorai, s távolabb: könyv-legendák, soha-meg-nem-írt könyvek, örökkön-sorukra-váró könyvek, tévelygők, amelyek elvesztek egyszer *in partibus infidelium*...

A mindenfajta mese közt, mely itt nyüzsg a tavasz gyökereinél, van egy, amely régen az éjszaka birtoka már, és mindenkorra megtelepedett a firmamentum mélyén — örök kísérője és háttere a csillagos tereknek. Bármi történjék, minden tavaszi éjen keresztülbaktat hosszú léptekkel e mese a békák hatalmas vartyogása s a vízimalmok végtelen futása fölé. Csillagzáporban lépked a férfi, melyet az éjszaka malma ont, hosszú léptekkel halad az égen, s köpenye redői közt egy gyereket szorít magához — folyton úton, szakadatlan vándorlásban az éjszaka végtelen terein keresztül. Ó, a magány roppant bánata, ó, mérhetetlen árvaság az éjszaka terein, ó, távoli csillagok fénye! Ezen a mesén már semmit sem változtat az idő. Minden pillanatban baktat épp a csillagos horizonton át, elhalad mellettünk hosszú léptekkel; és ez így lesz mindig, újra meg újra így, mert ami egyszer kisiklott az idő vágányairól, az talaját veszti, mérhetetlenné válik, és semmi ismétlés nem meríti ki többé. Lépked a férfi, s egy gyereket szorít a karjaiba — szándékosan ismétljük e refrént, az éjszaka fájdalmas mottóját, hogy kifejezzük általa az áthaladás intermittáló folyamatát, ahogy néha csillagos örvények takarják, néha egészen eltűnik hosszú, néma intervallumokban, melyeken átfúj az örökkévalóság. A messzi világok ijeszten közelednek, szörnyen vakítanak, s az örökkévalóságon keresztül erőteljes jelzéseket küldenek, néma, kimondhatatlan üzeneteket — ám ő csak lépked, és csitítja vég nélkül a kislányt, monotonon, reménytelenül, és erőtlenül az éj ama suttogásával szemben, a szörnyen édes unszolással — s amaz egyetlen szóval szemben, amelyre formálódik a csönd szája, amikor senki se hallja...

Ez az elrabolt és elvarázsolt hercegkisasszony meséje.

Körner Gábor fordítása

Apácatükör

Buzdítás a szüzességre

Evagriosz Pontikosz (345—399?) a szerzetesi spirituális hagyományának kiforrásához meghatározó módon járult hozzá. Az ünnepeit, Nagy Szent Baszileiosz és Nazianszoszi Szent Gergely környezetében felnőtt, majd az előkelő körökben is népszerű diakónus egy szerelmi ügy következményeképpen 382-ben elhagyva Konstantinápolyt Palesztinába, majd Egyiptomba távozott, s ott írta műveit. A jórészt szír, kisebb hányadban görög nyelven fennmaradt corpus nagyobb része aszketikus-misztikus tematikájú. Evagriosz egyesítette az origenészi, platónizmust is adaptáló spiritualista, tudós világkép elemeit a retorikai beszédmóddal, továbbá az egyiptomi szerzetesi élet tapasztalataival s hagyományával, melyekből sajátos szintézist hozott létre. Bővebb tájékoztatást és két fordítást nyújt Vanyó László: *Legyetek tökéletesek... Tanulmányok a keresztény aszkézis történetéhez a szerzetesség kialakulásáig* című könyve. (Budapest, Szent István Társulat)

1. Szeresd az Urat és szeretni fog téged
szolgáld Őt és megvilágosítja szívedet.
2. Tiszteld anyádat, ahogy Krisztus anyját,
s ne szomorítsd idős szülődet.
3. Szeresd nővéredet, miképp anyád leányát,
és ne hagyd el a békesség útját.
4. Mikor fölkel a nap, vedd kezedbe az Írást,
és a második óra kezdetéig vele foglalatoskodj.
5. Imádkozz szakadatlanul
és emlékezz Krisztusra, aki téged szült.
6. Kerüld a férfiakkal való találkozást,
nehogy képmásuk lelkedbe ivódjék
s megbotránkoztasson az imádság idején.
7. Hisz Krisztus az, akit szeretsz.
Tartsd távol magad az összes férfitől
és akkor nem élsz szegényletes életet.
8. Úgy cselekedj, hogy mentes légy a haragtól s az erős szenvedélytől,
s nehogy tanyát verjen benned a haragtartás.
9. Ne mondd, ma eszem, holnap viszont nem,
mert nem gondolatban cselekszed ezt.
Baj éri ugyanis testedet
s fájdalom gyomrodat.
10. Húst enni nem szép dolog s bort inni nem jó.
Az ilyesmit a betegeknek kell szánni.
11. A vakmerő szűznek nem lesz üdvössége,
s a kényelmes nem fogja megpillantani vőlegényét.
12. Ne mondd, megszorított engem a szolgálólány, megbüntetem érte,
mert Isten leányai között nincsen szolgaság.
13. Ne hallgasd a léha szavakat,
a közönséges vénasszonyi fecsegés elől menekülj.
14. Részeges vigasságaira ne pillants,
s mások házasságába ne gázolj bele,
hisz tisztátalan az Úr előtt minden szűz, aki ilyet tesz.
15. Szádat Isten szavára nyisd
és fékezd nyelvedet a bőbeszédűségtől.
16. Alázd meg magad az Úr előtt,
és jobbjá felmagasztosít.
17. Ne fordulj el a szegénytől szorongattatása idején,
és nem fog hiányozni az olaj mécsesedből.
18. Mindent az Úr miatt cselekedj

- és ne keresd az emberi dicsőséget,
mert az emberek dicsősége kerti virág,
az Úr dicsősége viszont örökkévaló.
19. A szelid szűzet szereti az Úr,
a haragos szűz azonban utálatos lesz a szemében.
20. Az engedelmeskedő szűznek könnyörületességben lesz része,
az ellenszegülőnek viszont súlyos esztelenség jut.
21. A zúgolódó szűzet elveszejtí az Úr,
a hálását pedig megmenti a haláltól.
22. Utálatos gúny és szégyenteljes arcátlanóság,
minden ostoba az ilyesmivel fonódik egybe.
23. Ruhája felcicomázva,
s a józanság kívül reked.
24. Ne törődj a földi dolgokkal,
nehogy megzavarják szívedet
s megbénítsák az igaz szándékot.
25. Könnyes éjszakán az Urat hívd segítségül,
senki se lássa, mikor imádkozol, s akkor kegyelmet találsz.
26. A bolyongó vágyakozás s a mások javaira célzó sóvárgás
fölforgatja a lélek rendjét s megöli a lélek buzgalmát.
27. Az őszinte szűz nem lesz gyáva,
a hazug azonban saját árnyékától is megfutamodik.
28. A féltékenységgel gyötöri a lelket
a versengés rágja.
29. A szűz, aki semmibeveszi a betegséget,
Krisztus által naggyá lesz.
30. Ne mondd; ez az enyém, az pedig a tiéd,
hisz Jézus Krisztusban minden közös.
31. Nem fogsz beleavatkozni mások életébe,
és nővéred bukásának nem fogsz örülni.
32. Segíts a szűkséget szenvedő nővéreknek,
és ne légy büszke nemes származásodra.
33. Szádat ne hagyja el szó az Úr házában
és szemekkel ne tekints magasra,
hisz az Úr ismeri szívedet
és összes fontolgatásaidat figyelemmel kíséri.
34. Távol legyen tőled minden hitvány vágyakozás,
és akkor ellenségeid sem fognak szomorúságot okozni neked.
35. Énekelj szívből
s ne csupán nyelved mozgass a szádban.
36. Az ostoba szűz szereti az ezüstöt,
az okos viszont az utolsó falat kenyerét is odaadja.
37. Ahogy a tűz ereje nehezen csillapítható,
úgy a szűz sértült lelke nehezen gyógyítható.
38. Ne add lelkedet hitvány gondolatoknak,
nehogy beszennyezzék szívedet
s messzire űzzék tőled a tiszta imádságot.

39. Súlyos bánat és ellenállhatatlan csüggedtség,
mindezeknél hatalmasabb az Istenért hullajtott könny.
40. Az éhség és a szomjúság elfonnyasztja a rossz vágyakozást,
a jó virrasztás viszont megtisztítja a gondolkodást.
41. A haragot s az indulatot megfutamítja a szeretet,
a haragtartást legyőzi az ajándék.
42. Aki kifecsegi nővére titkait,
kitaszítatik a lakodalmas házból.
Kialtozni fog annak ajtaja előtt,
de nem lesz, aki meghallgassa.
43. Az irgalom nélküli szűz lámpása kialszik,
s bizony nem fog vőlegényt találni magának.
44. A kőhöz ütődő üveg darabjaira törik
s a férfival érintkező szűznek nem lesz menekőse.
45. A szelíd asszony jobb
a haragos és indulatos szűznél.
46. Aki nevetésével megsérti a férfi szavait
hasonló ahhoz, aki saját nyakába dob hurkot.
47. Mint gyöngy az arany ékszerfoglalatban,
olyan a láthatatlanság alá rejtendő szűz.
48. A démonok dalai s fuvolái megoldják lelkét
s elsorvasztják erejét annak,
akit mindvégig őriztek,
nehogy szégyenbe kerüljön.
49. Ne örülj nevetve
és ne kacagj gúnyolódva rajtuk,
akiket elhagyott az Úr.
50. Nem fogod megvetéssel sújtani azt a nővéredet, aki eszik,
és ne okozzon számodra szenvedést az önmegtartóztatás,
hisz nem tudhatod, mi az Úr szándéka,
s hogy ki fog megállni színe előtt.
51. Aki sajnálkozik virrasztástól elkékiült szemei
s teste sorvadozása miatt,
az nem fogja örömet lelteni a lélek szenvedélymentességében.
52. Súlyos önmegtartóztatás s nehezen megvalósítható tisztulás,
de semmi sem édesebb az égi vőlegénynél.
53. A szűzek lelkei megvilágosodnak,
a tisztátalanok lelkei azonban csak a sötétséget fogják látni.
54. Találkoztam szűz férfiakkal, akik tanaikkal megrontották
s hiábavalóvá tették saját szüzességüket.
Te pedig hallgasd gyermekem az Úr egyházának tanait,
s akkor senki se lesz képes idegen felfogásra bírni.
Hiszen az igazak fényt nyernek örökségül,
az istenteleneknek viszont sötétség lesz a lakhelyük.
55. A szűzek szeme meg fogja pillantani az Urat,
s fülük meghallja az Úr szavainak hangját.
A szűzek ajka meg fogja csókolni a vőlegényt,

A fordítás alapjául
szolgáló szöveg:
Nonnenspiegel des
Euagrios Pontikos.
Hugo Gressmann. In:
Texte und
Untersuchungen 39.4
Leipzig 1913.

s a szüzek szaglása az Úr kenetének illata felé siet.
A szüzi karok simogatni fogják az Urat,
s a test megtisztulása jóleső lesz.
A szüzi lélek elnyeri majd a koszorút,
s örökké a vőlegénnyel fog élni.
Szellemi ruhát fog kapni
és együtt örvendezik majd az angyalokkal az égben.
Örökkön égő lámpást fog gyújtani,
s az olaj nem fogy el edényeiből soha.
Örök gazdagságot nyer
és az Isten országát kapja örökségül.
56. Szavaim neked szóltak, gyermekem,
ügyeljen szíved arra, amit mondtam.
Emlékezz Krisztusra, őrződre,
s ne feledd az imádott Háromságot.

Somos Róbert fordítása

G. K. CHESTERTON

Az ékszer

A bólogató erdők
s a futó folyók világa
a kábulat, s a homály,
a változás világa —
ez Szűzanyánk kis tükre mind.
Mely mindaddig csak szendereg,
és csupán árnyakat mutat
mígnem Ő: beletekint.

Fenn keringő csillagok,
kerék, min a Föld forog,
Szűzanyánk kezén gyűrűk
s rajtuk gyöngyök a napok,
s gyémántok a csillagok.
S lám játszik velük Mária
ahogy egy ékszert kedvelő
üde nő játszani szokott.

Világ vihar szárnyai
mik átlengik a Földet,
erdőt tépő viharok
legyezik ezt a Hölgyet.
Legyezőjébe illenek.
Mert minden, mi vad, s hiú
Isten szavára elcsitul,
Mária-ékszerre simul.

Kabdebó Tamás fordítása

Naplórészlet a cigarettapapírról

GION NÁNDOR

1941-ben született Szenttamáson, géplakatosnak tanult, majd az Újvidéki Egyetemen tanári oklevelet szerzett. 1963-tól az Újvidéki Rádió munkatársa, majd magyar nyelvű műsorainak főszerkesztője volt. 1993-ban Magyarországra települt át. Regényei és elbeszélései 1968 óta folyamatosan jelennek meg. Legutóbbi művét 1994. 2. számunkban közöltük.

1993 végén Budapesten valahol a Dohány utcában egy földszinti kétszobás lakásban kis szenttamási kolónia alakult. Egészen kicsi, mindössze három tagja van, időnként többen is összejönnek, de csak hárman laknak ott állandóan, két fiatalember és egy fiatal lány. Régről ismerem őket, Szenttamásnak azon a részén nőttek fel, ahol valamikor én is, néha megpróbáltam nevelgetni őket, amikor még egészen kicsik voltak, hallgattak is rám, végighallgatták tanulságos történeteimet a régi szép vagy inkább régi csúnya háborús és háború utáni időkről, azt hiszem, akkoriban meséltem nekik először a cigarettapapírokról, az apámról és nagyapámról, akik még éles konyhakéssel vagdalták a dohányleveleket, sodorták a cigarettát és örültek, ha jó minőségű cigarettapapírhoz jutottak. A három gyerek aztán gyorsan felnőtt, nemigen érdekelték már őket a régi történetek a cigarettapapírról, az sem tetszett nekik, hogy én túl sokat dohányozom, bár én már füstszűrős gyári cigarettákat szívtam, de ezzel együtt nekik volt igazuk, kissé eltávolodtak tőlem meg egymástól is. Az egyik fiút én küldtem el Budapestre matematikát tanulni, annak rendje és módja szerint befejezte az egyetemet, akkor már megkezdődött a háború és a mozgósítás Jugoszláviában, telefonon keresztül ráparancsoltam, hogy maradjon Magyarországon, nehogy átlépje az országhatárt, ő meg csendes rosszkedvűséggel engedelmeskedett, dolgozni kezdett Budapesten, és gyakran érdeklődött a szenttamásiak felől. A másik fiú Szarajevóba ment egyetemre, kicsit botladozva haladt, de a város megtetszett neki, ami teljesen érthető, Szarajevó tényleg szép és hangulatos város volt valamikor. A lány Szabadkán tanult, aztán ő is elment Szarajevóba, amit én kimondottan helytelenítettem, de ezzel senki sem törődött, a szenttamási fiú és a szenttamási lány már régóta szerelmes volt egymásba, természetesen együtt akartak élni, és együtt is éltek Szarajevóban, és most már mindkettőjüknek tetszett a város és megkedvelték az ott élő embereket. Csakhogy Szarajevót is elérte a háború. A két fiatal az utolsó pillanatban szökött meg a lövöldözések elől, befurakodtak egy zsúfolt repülőgéphez, elröptek Belgrádba, onnan valahogy elvergődtek Szenttamásra, letáboroztak a mi kis folyónk mellett, horgásztak és a háborúról beszélgettek, korukhoz

képest meglepően komolyan. Később eljöttek hozzám Újvidékre. A rádió főszerkesztői szobájában természetesen vágni lehetett a füstöt, ez megint nem tetszett nekik, de úgy tettek, mintha nem zavarná őket, velem is hosszasan beszélgettek a háborúról és tanácsokat kértek, én meg mindenféle találgatásokba és jóslásokba bocsájtkoztam, akkoriban éppen nem szerettem tanácsokat osztogatni még magamnak sem.

Közben bejött az irodámba az egykori helyettesem, egy jó kedélyű, megfontolt beszédű nyugdíjas újságíró, aki életében talán senkit sem sértett meg, ami ritkaság ebben a szakmában, de neki valahogy sikerült mindenkire mindig udvariasan beszélni, a nálánál sokkal fiatalabbakhoz is, megbékélt az élettel, és ahol lehetett, igyekezett hasznosítani magát. Mellettem is hasznos munkát végzett, rengeteget számolt, próbálta egyensúlyba hozni költségvetésünket, én meg folyton többet költöttem a megengedettnél, aztán dühöngtem és lármáztam, bölcs öreg helyettesem ilyenkor nyugalomra intett, azt tanácsolta, várjunk türelemmel, és az elképesztő inflációra hivatkozott. Neki volt igaza, minden évben kilábaltunk az anyagi kátyúból, ezért megkértem, hogy nyugdíjaztatása után is járjon be hozzám az egyre hosszabb számsorokat rendezgetni. Ő szívesen megtette ezt, bejött akkor is, amikor a két tanácstalan fiatal keservesen nyelte a füstöt, csakhamar még sűrűbb lett a füst, egykori helyettesem szűzdohányt és cigarettapapírt vett elő, cigarettát sodort és rágyújtott, udvariasan elnézést kért, amiért meglehetősen bűdös dohányt szív, dehát nyugdíjából és tiszteletdíjából nem telik már neki rendes cigarettára.

A két fiatal ezek után már nem tétozva, gyorsan elutaztak Budapestre. Itt elég sokáig tévelyegtek, lényegében még most is ezt teszik, alkalmi munkákat vállalnak és valahogy megélik, de megtalálták az itt ragadt matematikust, hármasban kibéreltek egy lakást valahol a Dohány utcában, várják a jobb napokat, egyáltalán nem csodálkoztak azon, hogy én is eljöttem Budapestre, tanácsot azonban nem kértek tőlem. Akkor még nem.

De 1994 elején utánuk jött Sarajevó is. Pontosan a sarajevói filmek jöttek utánuk. Messziről, nagy vargabetűvel érkeztek, előbb Franciaországba utaztak, ott bemutatták filmjeiket a boszniai szörnyűségekről, aztán eljöttek Magyarországra, itt is bemutatták a filmjeiket, és villámgyorsan egymásra találtak a Sarajevót megjárta szenttamásiakkal, a bosnyákok is beköltöztek a Dohány utcába. Néhány napig kissé szűken voltak, de azért szépen megfértek, a muzulmán filmek, akiket mellesleg egy szerb nemzetiségű, de magát sarajevói polgárnak valló sofőr fuvarozott, részletesen ecsegették a sarajevói rombolásokat és öldökléseket, boldogok voltak, hogy kis időre kiszabadultak Európába, de már készülődtek is vissza az ostrom alatt álló Sarajevóba, ott akarják kivárni a háború végét, addig majd filmeznek, lehet hogy lövöldöznek is a környező hegyek irányába, és a rádiótelefonon keresztül majd szellemes go-

rombaságokat mondanak a szerbeknek, akik szintén gorombaságokat kiabálnak vissza, dehát ott ez a mindennapi szokás.

Persze mielőtt visszaindultak volna, körültekintően bevásároltak: élelmet, gyógyszert és minden olyasmit, amire szükség van egy harcoló és nélkülöző nagyvárosban. A szenttamásiak megkérdezték tőlük, hogy meddig bírják még anyagilag az ilyen nagy bevásárlásokat. A bosnyákok mosolyogtak, és akkor az egyikük, talán éppen filmrendező, elővett néhány csomag cigarettapapírt. Finom, vékony cigarettapapírok voltak, elérték az egyik tenyerébe. Megmagyarázta, hogy ha csak ezt eladja Szarajevóban, megtérül minden költsége. Ilyen a háború.

Aztán elmentek a muzulmánok a szerb gépkocsivezetővel, Ausztrián keresztül próbáltak meg hazajutni, de a határról visszaküldték őket. Még egy éjszakát töltöttek a Dohány utcában, és másnap ismét hazaindultak. Nem jöttek vissza, azóta bizonyára megérkeztek Szarajevóba, szellemes gorombaságokat kiabálnak az ellenségnek, filmeznek, időnként talán lövöldöznek, a cigarettapapírt is nyilván gyorsan piacra dobták.

Az egyik szenttamási fiatal néhány nappal később elballagott hozzám. Töprengve, fejcsóválva beszélt a cigarettapapírról, néha elképedve bár, de még nevetett is a háborús történeteken. Ekkor jó alkalmam adódott egy kis kioktatásra, hivatkozhattam volna a régi nevelő szándékú történeteimre, végül mégsem tettem. Inkább várok még türelemmel. Nem vagyok benne biztos, de megeshet, hogy hamarosan meghívják a Dohány utcába.

Gion Nándor műveiről

Született 1934-ben, irodalomtörténész. Legutóbbi írását 1994. 5. számunkban közzeltük.

Az Újvidékről nemrég véglegesen Budapestre költözött Gion Nándor a Bácska krónikása, még hozzá olyan krónikása, aki nemcsak a táját és a benne élő embert ismeri, nemcsak a köznapok és az ünnepek eseményvilágáról ad képet, és nemcsak a múltban tájékozódik el, hanem a szülőföld „lelkét” is megidézi. Azt a titokzatos valamit, ami a táj arany derűje és legendás gazdagsága mögött rejlik: a vidék történelmi sorsát, amelynek formálásában mindig szerepet kapott a kíméletlenség és a kiszolgáltatottság. Ennek talán az lehet a magyarázata, hogy ellentétben, mondjuk, a dunántúli vagy felvidéki kultúrával, amelynek sok száz esztendőös folyamatos története van, az egykori magyar Délvidék életét mindig radikális változások alakították: itt ismeretlen volt a tartósabb biztonság, mindig érkeztek új, fegyveres honfoglalók, és szinte minden generációnak új történelmet kellett kezdenie.

Gion Nándor a bácskai Szenttamáson született, történelmi kisvárosban, amely az 1848-49-es szabadságharc során a magyarság ellen támadó szerb felkelők fontos központja volt, s amelyet a magyar forradalmi csapatok csak a negyedik ostrommal tudtak bevenni. A városban élő magyarokat többször is megtizedelték a hadi események, a környező falvak magyar lakossága szinte kipusztult: ebben a tekintetben Szenttamás akár Szarajevó előképe is lehetne, mintegy másfél évszázaddal korábban, de ugyanolyan kegyetlen öldöklésekkel. Aki ilyen történelmi háttérre tekint vissza, az eleve gyanakvó a nagypolitika működésével szemben: nem hiszi el a magasztos szölamokat, elutasítja a lendületes retorikát.

Annál inkább ragaszkodik a valóság hétköznapi tényeihez. Még akkor is, ha máskülönb az absztrakcióra törekvő avantgárd elbeszélő irodalom vonzásában keresi írói tennivalóit és módszerét. A vajdasági magyar irodalomban a hatvanas évek közepétől kezdve, midőn Gion Nándor is közreadta első írásait, ez az avantgárd irodalmiság uralkodott: az emberi létezés abszurdításának képzete, a példázatos mondanivaló, a groteszk látásmód, az erősen személyes kifejezés. Az azonban tévedés, hogy a vajdasági magyar avantgárd egyszerűen hátat fordított volna a vajdasági valóságnak. A köznapi élet képe és konfliktusai bizony megjelentek Tolnai Ottó és Domonkos István verseiben, Végel László, Brasnyó István és talán leginkább Gion Nándor regényeiben. Első regénye: a *Kétéltűek a barlangban* abszurd parabola, amely különösen végső fejezeteiben hátborzongató képet ad a jugoszláviai társadalmat átható politikai mesterkedésekről, erőszakosságról is.

Ez a valóság iránt érzett érdeklődés erősödött fel a *Testvérem, Joáb* című regényben, amelyet sokan a „vajdasági magyar regény”

modern mintadarabjának tekintenek. Valóban, Gion Nándor azt a hagyományt folytatja, amelyet Papp Dániel, a Bácskáról képet adó Mikszáth és Hunyady Sándor vagy még inkább a bácskai élet krónikásai: Majtényi Mihály és Herczeg János kezdeményeztek, amidőn ennek a látszólag gazdag, valójában azonban konfliktusokkal gyötört és magára hagyott országrésznek a „lelkét” idézték fel, s az ott élő, etnikailag és kulturálisan igen vegyes társadalomnak a lelki frusztrációit ábrázolták. Meggyötört és nyugtalan társadalmat mutat be Gion Nándor is: ahol az érvényesülés, a gazdagodás vágya erkölcsi leépüléssel jár együtt, és az erőszakos magabiztosság valójában sérült és bizonytalan emberi személyiségeket rejt.

Ebből a sivár és kíméletlen vajdasági világból „emigrált” szellemi vagy inkább irodalmi értelemben Gion Nándor a személyes és a családi, közösségi emlékek mítikus világába, midőn megírta *Ezen az oldalon* című novellafüzérét, amely szülővárosának jellegzetes „szegénysori” emberalakjairól adott portréorozatot, s még inkább, midőn létrehozta *Virágos katona* és *Rózsamáz* című regényeit. Ezek a múlt század utolsó éveitől a második világháborúig, a magyar honvédség bácskai bevonulásáig beszélnek el egy vegyes lakosságú bácskai kisváros, természetesen az író szülővárosa szegényeinek történetét. Nagyszerűen megformált emberi alakok jelennek meg előttünk, és ezek a munkások, napszámosok, iparosok nemcsak a „város peremén” élnek, hanem a történelem peremén is: mindig mások döntenek róluk, mindig ki vannak szolgáltatva a hatalomnak, az önkényeskedésnek. Vigaszuk csupán a mese, a citera és az énekszó lehet. Ennek a citeramuzsikának és énekszónak szinte jelképes értelme van, arra utal, hogy a költészet talán a nyers valóságnál is nagyobb erő.

Ezt a költészetet, a szülőföld és a szegénysor költészetét szólatatják meg Gion Nándor regényei és elbeszélései. Utolsó regénye is: a *Börtönről álmodom mostanában*, amely a legelesettebb emberi sorsok tükrében csillantja fel a talán már nem is evilági reménykedést, azt a vágyakozást, amely a *Virágos katona* hőstét a városszéli Kálvária-dombra vezette. Talán a remény fogyatkozott meg Gion Nándor körül: nemcsak Szarajevóban, hanem Szenttamáson és Újvidéken is, midőn úgy határozott, hogy Budapesten keres új hazát.

RÓNAY LÁSZLÓ

Prohászka Ottokár

Az Eukarisztia magyar apostola

Született 1937-ben, irodalomtörténész. Legutóbbi írását 1994. 4. számunkban közzeltük.

Életében s halála után másfél évtizeden át úgy tartották számon, mint történelmünk egyik nagy alakját. 1927-ben, rögtön elhunytá után felmerült az igény, hogy emléke előtt szoborral tisztelegjen szeretett nemzete. S akár jelképesnek is tekinthetjük, hogy 1945 után az első között épp az ő szobrát döntötték le vandál kezek, annak bizonyosságául, hogy az új rendszernek annyira nincs szüksége Prohászka szellemiségére, hogy akár erőszakkal is kiiktatja mindazt, ami csak rá emlékezteti.

Valójában még ma is meglehetősen keveset tudunk róla. Összegyűjtött műveinek díszkiadását — melyet Schütz Antal rendezett sajtó alá — érdeklődéssel forgatta XI. Piusz pápa is, amikor a tisztelgő magyar zarándokok átnyújtották neki, de mélyen, átélten mégsem ismerjük. Ezért értékelésében gyakran esünk a korábban mesterségesen keltett gyanakvás kelepcéjébe. Életműve és jelentősége értékelésére, természetesen, ma még magam sem vállalkozhatom. Legföljebb jelezhetem, hogy Prohászka Ottokár valóban sorsfordítója volt a magyar katolicizmus történetének, s hogy benne a lelkiség manapság mind fontosabb szerepet játszik, abban az ő magvetéséé a fő érdem.

1858. október 10-én született Nyitrán. Amint írja: apjától erős akaratát, anyjától a jóságot tanulta. Sokat köszönhetett rózsashegyi első tanítójának is, akit mindvégig hálás szívvel emlegetett. Nevelődött a piaristáknál, a jezsuitáknál és az esztergomi papnöveldeben. 1875-ben a kivételes tehetségű fiút előljárói a római Collegium Germanico-Hungaricumba küldték. Az „örök városban élte át IX. Piusz halálát, XIII. Leó pápa koronázását. 1882-ben már a bölcselet és a hittudományok doktoraként tért haza Esztergombelváros-i káplánnak és a kisszemináriumban tanuló papnövényedékek görög-latin tanárának.

„Isten valamit akar tőlem” — jegyezte föl egy alkalommal. Valóban: az ébresztő szerepét szánta neki. Fel kellett ráznia a szunnyadó katolikus lelkiséget. Meg kellett teremtenie az imádságos kultúrát olyan környezetben, amelyben a papság egy része is liberális tanokat vallott, s ez nem is csoda, hiszen sokuk kinevezése a liberális városatyák jóindulatán múlt. Kevés volt, elevenyészően kevés a „lekipásztor”, annál több az adminisztrátor. Már azokban az években sokszor szerepel följegyzéseiben, hogy a krisztusi szabadság eszményét igyekszik megélni és megvalósí-

tani. Ennek jegyében kezdeményezte 1890-ben a kispapképzés reformját Esztergomban. Simor János abban az évben nevezte ki a szeminárium spirituálisává, s ő rögtön azzal az elhatározással kezdte meg tevékenységét, hogy a jövő papjait elmélyült lelki életre készíti föl. Személyiségéről, új szemléletéről elragadtatással nyilatkoztak tanítványai. Esténként elmélkedési pontokat nyújtott át a kispapoknak, reggelente pedig ezekről tartott félórás elmélkedést. A későbbi években oly népszerű Buttykay Antal írta le, hogy mesterük szinte lángolva, átszellemülten beszélt az Evangéliumról, amely mindig működésének iránytűje volt. Aligha véletlen, hogy evangéliumi elmélkedései aztán (könyvben: 1908) nemzedékek számára nyújtottak lelki táplálékot. Bár reformja sikerében kételkedett Simor prímás is, Prohászka Majláth Gusztáv Károlylyal karöltve eredményre vitte, s e téren új szellemű papi generációt bocsátott szárnyára.

1891-ben sorsfordító olvasmányként élte át a *Rerum novarum*-ban kifejtetteket. Hogy Prohászka szociális apostol lett, a hazai keresztényszocializmus egyik útmutatója, különféle szociális társulatok létrejöttének sugallója, abban döntő szerepet játszott, hogy kivételes elmélyüléssel tanulmányozta a pápai enciklika szociális tanítását (le is fordította szövegét). Beszédeiben már nemcsak a lelkiség elmélyítését, a katolikus öntudat fejlesztését szorgalmazta (az egyházpolitikai harcok kora ez, amelyekben mind nagyobb szerepet játszott, hiszen az új prímás, Vaszary Kolos inkább a tudományok embere volt, és betegesen irtózott minden nyilvános szerepléstől), hanem egy igazságosabb elosztási rendszer megteremtésének elodázhatatlan szükségességét is. Világosan látta, hogy a kizsákmányolás mind súlyosabb, hatalmas a társadalom peremére kényszerült szegények száma, s úgy érezte: a magyarság ősi, értékes rétegeinek kell a növekvő nyomor miatt idegenben boldogulást keresniük. Tapasztalnia kellett, hogy a mind szenvedélyesebb egyházpolitikai küzdelmekben a keresztény eszmék parlamenti képviselője nem elég hatékony, ezért ő is támogatta egy keresztény elveket képviselő párt megalapításának gondolatát. 1894-ben bontott zászlót a Zichy nádor vezette Néppárt, amely 1895-től kezdett szélesebb körre hatni. Bár működése során sokszor bonyolódott teljesen fölösleges politikai perpatvarokba, az állami feladattá tett szociálpolitika és szociális gondoskodás kivívásával nagy érdemeket szerzett. Hosszas rábeszélések után, 1896-ban Prohászka is képviselőjelöltséget vállalt (akkor már országszerte ismert volt az *Esztergom* című lapban megjelent cikkei jóvoltából), ám megbukott a vágvecsei kerületben. A politikai életbe csak negyedszázad múltán tért vissza, amikor a kommün bukása után és Trianon sokkja miatt kötelességének érezte, hogy ebben a közegben is igyekezzék nemzetépítő és -mentő munkásságot kifejteni (később aztán keservesen csalatkozott reményeiben).

A századforduló idejére már a magyar katolicizmus egyik legnagyobb alakja. 1901-ben kezdte meg lelkigyakorlatait férfiak számára a Vártemplomban, s Kanter Károly mellett hamarosan úgy emlegették, mint a fővárosi értelmiség rekatolizálóját. Az ifjúsági szervezetekben is rendkívül aktív tevékenységet fejtett ki, pontosan érzekelte ugyanis, hogy a magyarság tisztultabb jövőjét csak a hitében megerősödött, nemes életértékek megvalósítását céljának valló ifjúság küzdheti ki. Mindenütt ott van, ahol értékes ifjúsági kezdeményezést kell segítenie. Egyik alapítója a Regnum Marianumnak, szárnyra bocsátója a *Zászlónk* című ifjúsági lapnak, amelyben Sik Sándortól kezdve ígéretes tehetségek egész sora bontogatta szárnyait. 1902 egyébként saját munkásságában is jelentős esztenőd: akkortól közölte folytatásokban a *Magyar Sionban* hatalmas apologetikai munkáját *Két világnézet* címmel, megalapozva benne a hit korszerű értelmezését.

1904-ben el kellett szakadnia a szívének oly kedves Esztergamtól, a király ugyanis Budapestre nevezte ki a dogmatika nyilvános rendes tanárának. Előadásai hallatlanul népszerűek voltak, kivált ha nem latinul, hanem magyarul fejtette ki mondanivalóját. Az év őszétől ő lett a Regnum házfőnöke s a főváros lelki életének legnagyobb hatású alakja. Mindenütt jelen volt, ahol a katolikus elveket kellett védelmezni, emellett azonban igyekezett mennél alaposabban megismerni az új társadalmi tanokat is (Marx *Tőkéjének* első ismertetője volt). 1905-ben már mint országos tekintélyt nevezték ki székesfehérvári püspöknek. 1906. január 21-én iktatták be új tisztébe. Korántsem lehet azt állítani, hogy a püspöki kar egyhangú lelkesedéssel fogadta volna. A konzervativizmusáról híres Samassa egri érsek például megfenyegette, hogy indexre téteti. Ferenc József is idegenkedve szemlélte működését, kivált miután sikraszállt a nemzeti ipar megteremtéséért és a hazai termékek támogatásáért. Ez volt az úgynevezett tulipánmozgalom, amelyet egyik beszédével Prohászka kezdeményezett, s amely miatt a király Tulpenbischofként, azaz „tulipán-püspökként” emlegette.

Egyike volt a legkeresettebb szónokoknak. Elképesztő munkabírással járta az országot, s mindenütt felriasztotta az alvó lelkeket, öntudatra ébresztette a katolikusokat, s a vallásos életforma új stílusát teremtette meg. Imádkozó és tenni akaró emberek sokasága köszönhetette neki lelki újjászületését. Emellett azonban a tudományt sem hanyagolta el. 1910-ben az Akadémia tagja lett. Hatalmas közönség előtt olvasta fel székfoglalóját *Az intellektualizmus túlhajtásai* címmel. Ez is egyike azoknak a műveinek, amelyeket aztán 1911-ben, szentszéki határozattal indexre tettek. Egyik áldozata lett az egyházban akkor erőre kapó konzervatív ellenhatásnak, amely számos új és merész kezdeményezést fagyasztott be. Felzaklatva, de alázattal vette tudomásul a döntést. Csupán az 1913-as ad limina látogatásán tisztázódtak a nézeteltérések.

A világháború keserves esztendeit nagy lelki tusák közepette élte át. Úgy érezte, Isten büntetését szenvedni a magyarság. Még inkább erősítette e meggyőződését a proletárdiktatúra néhány keserves hónapja. Újra és újra végiggondolta, hogy a jövőben miképp lehet megelőzni a tragikus megosztottsághoz vezető eseményeket, s arra a meggyőződésre jutott: több szeretetet kell vinni a társadalomba, nagyobb megértésnek kell egybefűznie a klérust és a civil társadalmat.

1920-ban Székesfehérvárt küldöttség kereste fel, s szinte erőszakosan kérelték: vállaljon képviselőiséget. Országszerte hatalmas feltűnést keltett, hogy végül engedett a kéréseknek. Több cikkben, nyilatkozatban fejtette ki aztán, hogy olyan nemzeti politikát akar képviselni, amely valóban keresztény. De már júniusban keservesen jegyezte föl: „Keresztény kurzus kereszténység s keresztények nélkül! Ez a baj: hogy e hordónak nincs feke!” S egy másik árulkodó jegyzete 1921-ből: „A parlament a legmulatságosabb kabaré.” 1922 februárjában érthető felszabadultsággal és boldogsággal írhatta: Istennek hála, megszabadult a nemzetgyűléstől. Az ő példája is bizonyította, hogy a politika kiveti magából az idealistákat. Szerencsére Prohászka esetében a politikától való visszavonulás inkább eredményekkel járt, hiszen régi aktivitásával és lelkesedésével folytatta nagy jelentőségű, az egész országot átható pasztorációs tevékenységét. Környezete gyakran aggodalommal figyelte túlfeszített munkatempóját. 1925-ben meg is érkezett az első figyelmeztetés: szinte elállíthatatlan vérzékenysége. Év végén újabb és még aggasztóbb formában jelentkezett a kór. Az alapos kivizsgálás után megállapították, hogy érelmeszesedése előrehaladott stádiumban van. S mintha maga is érezte volna, hogy nincs már túl sok ideje, megírta életének talán fő művét, az *Élő vizek forrását*, amely aztán csak halála után jelent meg. Ezzel az alkotásával a magyar lelki életi irodalom klasszikusai közé emelkedett, s egyben műfajteremtője is lett. Az 1925-ös esztendő végén az egész országban megünnepelték püspökké szentelésének huszadik évfordulóját.

1927-ben, virágvasárnap előtt, szombaton agyvérzés érte az Egyetemi-templom szószékén. Másnap elhunyt. Ott érte a halál, ahol másoknak életet és reményt adott szentbeszédeivel és lelki-gyakorlataival. Ravatalát ezrek és ezrek keresték föl, s beláthatatlan sokaság fogadta minden állomáson a koporsóját szállító vonatot is. Székvárosában temették el, s azonnal országos mozgalom indult egy személyiségéhez és szellemiségéhez méltó emléktemplom felépítésére. Ennek felszentelésére 1933-ban került sor Székesfehérvárott.

„Örömmel halok meg, mert így Krisztushoz mehetek” — írta *Végrendeletében*. Fülöp Elemér bronzszobra, amely kehellyel kezében ábrázolja, mintha azt sugallaná: az Eucharisztia magyar apostola valóban célhoz érkezett.

Szent Józsefről

Krisztusban kedves testvéreim!

Mi eddig Lisieux-i Szent Teréznek világosságában megfontoltuk a szent gyermekség titokzatos, mélységes világát, nemcsak azért, mert ilyen szent ajánlja, hanem azért, mert az Evangélium mondja és mert abban megnyugszunk, amit mond: „Ha nem lesztek olyanok, mint a gyermekek, nem mentek be a mennyek országába.”

Nagyon örülök, hogy ez a mai Szent József napja alkalmat ad nekem rámutatni arra, hogy nemcsak gyermekek, hanem vének, nemcsak kiskorúak, hanem élemedettek is vállalják, hogy igazán szívük szerint Istennek szolgáljanak. Az embernek ősz hajjal is gyermeknek kell lennie, sőt így könnyebb annak lenni, mint a gyermeknek, mert amit a gyermek naivsága nyújt és mint szimbólum és párhuzam önmagából, természetéből folyik, azt a tapasztalt kor, az érett kor önmagából kiművelte erénnyé és azt a lelkiállapotot teremtette meg, amely pax et gaudium, békesség és szent öröm.

Éppen ezért örülök, hogy ez a Szent József napja és a mai konferencia napja egybeesik. Szeretnék a lelki gyermekség érseiből bokrétát kötni és azt Szent Józsefnek felajánlani mindnyájunk nevében és pedig azzal a céllal, hogy megerősödjünk abban a felfogásban, hogy az Evangéliumnak igénytelensége, közvetlensége, sőt naivsága egy olyan nagyszerű szellemi világba állít bele minket, amely igazán megérdemli nemcsak a munkát, hanem az egész életet. Mert aki az életét arra fordítja, hogy a legszebbet emelje ki magából, az önmagának a legnagyobb szolgálatot tette, a maga számára békét, szent örömet, győzelmet szerzett. Végre is az életnek az a legfölségesebb feladata, hogy az ember belül legyen az Isten orgánuma.

Azért én Szent Józsefet úgy nézem, mint a magas tölgyet, amely 800 éves — az Ószövetség pátriárkája nem 800 éves, hanem egy 3000–4000 éves szellem, annak a szimbóluma; az néz úgy le azokra a kis lúdvirágokra, tulipánokra, amelyeket gyermekkezek ültettek köré pietásból. Nézem ezt a hatalmas szentet, a pátriárkák pátriárkáját, amint úgy átnéz abba a kis názáreti házba, ahol gyermekkezek, az istengyermek kezei rajzolnak valamit a homokba: új világok szimbólumát, hieroglifjeit rajzolják elébe. Nézem azt az öreg jó embert, aki Krisztust csak mint gyermeket ismerte a jászolban, gyermeket Egyiptomban, gyermeket a gyaluforgács között, mert végre is neki Krisztus mint Megváltó, mint próféta, mint csodatevő, mint keresztre feszített, mint megdicsőített Krisztus, neki ez az egész fölséges, titokzatos természetfeletti világ, azt mondanám, ismeretlen volt. Hiszen hitt benne, mint reményben, de maga ezt nem látta. Szent József a gyermek Jézusnak, a fiú Jézusnak a híve, körülötte leng a szent gyermekségnek a levegője.

Nézem ezt a hallgatót embert, akinek annyi van a szívében, de aki nem szól, aki sokat tudna beszélni, de hallgat, de akinek külsőre való hallgatása belül csodálatos szimfóniákat kelt; a nagy remény szimfóniáit. — Nézem ezt az öreg embert, aki tavaszban áll: az Újszövetség tavaszában, nézem ezt az öreg, hallgatót embert, aki új hajnalban áll, dacára, hogy ő maga is nagy árnyék árnyékok között, hogy számára csak Nebohegy van, ahonnan kilátás nem nyílik, hogy a nap közel van, de még csak a felhőket festi. Aki Szent Józsefet így gondolja el, annak megvan a hangulata, hogy ennek a szentnek az iskolájában azt az Istengyermekeket, azt a föl-séges gyermekkedélyt megismerje, annak mélységeibe behatoljon.

Szeretnék Szent Józsefről beszélni: 1. mint igénytelen szentről, igénytelen életű szentről, igénytelen életű nagy életről; 2. mint a Szent Családnak a fejéről, annak gondozójáról; 3. arról az emberről, akin rajta van a rejtett életnek a szimbóluma, aki sok föl-séget, gyönyörűséget, örömet, bátorságot, erőt hordott magában, de a világ és a környezet nem tud róla, az elásott kincsű lelkületről.

1. Az igénytelen nagy élet! Sokan mondják, hogy a kereszténységben egy nagy hiba van: elites érzületű vallás, nem tömegnek való. Sokszor én is ezen benyomások alatt állok, mert ez a nagy tömeg és az Evangélium, ez a nagy laposság és pusztaság és a nyolc boldogság — való-e ez az átlagos embernek? Nem kell-e azoknak a bölcseknek, akik Szókratész körül gyülekeztek, feltámadni és azt mondani: ez a mi körünk! De erre a nehézségünkre a Szentírás rég megfelelt: „Tanítsatok minden népeket, megkeresztelvén őket az Atyának és Fiúnak és Szentléleknek nevében, tanítván őket mindarra, amit én mondtam nektek.” Nem az intellektuális műveltség teszi, hanem teszi az ember a maga igénytelen erkölcsi tartalmával. Nézzétek ezt a ácsembert, ezt az igénytelen embert, szellemileg igénytelen, tehetségei nincsenek; igénytelen ember, aki az Evangélium nagystílusú életét éli. Ez a problémánk és ez egyszersmind annak a megoldása.

Hány derék parasztasszonyt ismer az ember mint pap, akik valószínűs gyöngylekek, gyermekded kedéllyel, az Isten kegyelmével és avval a hittel, amely sohasem kételkedett. Ott élnek falvakban és műhelyekben, gyárakban, szűk utcákban és hátsó udvarokban. Nekik nincsenek kultúrnehézségeik! Mi tudjuk, hogy ez így van. Tudjuk, hogy a hűség, szeretet, szorgalom, megbízhatóság, türelem, odaadás ígéző erények, nagy lelkiségek. Az ember éezi, hogy ezeket meg nem fizetheti. Egy megbízható embert nem lehet megfizetni, egy hűséges cselédet nem lehet megfizetni, egy türelmes, szorgalmas, rendet tartó lelket nem lehet megfizetni. A világ megérzi, hogy ez más; ez nem tőzsdeárfolyam, nem szerződés, ez szellem és lélek. Akiben ezek az erények megvannak, az nagy életet él az Evangélium szerint.

A múltkor olvastam a negyvenkilences évek egy gerilla-harcáról. Egy százados azt írja résztvevőiről: „olyan hősök, hogy egyben

annyi bátorság van, mint egy oroszlánban, de százban nincs annyi engedelmesség, mint egy kutyában". Ezen nem is ütközöm meg, hiszen csak azt akarja mondani, hogy vannak, akik rendkívül bátrak, de a fegyelem, a megbízhatóság, a kitartás a helyén, hogy itt élni és meghalni kell és innen nem mozdulhatsz, az nincs meg bennük.

Hogy ha az igénytelen életnek még ilyen szintézisét is vesszük, az ember lélekben meghajol és azt mondja: ez az igénytelen nagy élet! A mi Kis Szent Terézünk azt mondja: a gyermekeknek az egyszerűség, a szentség sohasem komplikált. A nagy filozófiák sohasem komplikáltak; minden roppant egyszerű, csak meg kell fogni, meg kell érteni, meg kell élni.

Egy híres francia azt mondja: Mi teológusok nagyon is komplikáltan adjuk elő az embereknek a kereszténységet és azért az Úristen — mint hajdan Krisztus a tanítványok közé, akik kérdezték, ki nagyobb közöttük, fogott egy gyermeket, közéjük állította és azt mondta: „Ha nem lesztek olyanok, mint e kisdéd, nem mentek be a mennyek országába” — fogta Kis Szent Terézt és beállította az aszkézis doktorai közé és azt mondta: „Ha nem lesztek olyanok, mint e kisdéd, nem mentek be a mennyek országába”. Törekedjete egyszerű, igénytelen erényre, a gyermeknek biztonságával, a nagy szent hitnek teljes odaadásával.

Szent József ezt a szellemet állítja közénk és az ember ezt szívből megtartja, megszereti és a saját maga zűrzavarát elrendezi. Nagy kegyelem így leegyszerűsíteni az embert! Minden tiszta léleknek ki kell ebből a komplikációból emelkedni, mint valami salakból; az találja meg magát, aki szívből egyszerű lesz. Egyszerű a nagy hitben, a Krisztushoz való ragaszkodásban, a teljes odaadásban, a nagy kegyelmeknek kétség nélküli fogadásában. Isten van előttem, bennem, megyek utána. Ha nem lesztek olyanok, mint ezek, nem találjátok sem magatokat, sem az utat. A komplikált emberek önmagukat sem találják. Az ember fogja meg magát és mondja: megtalálom a lelkemet, a fogást, amellyel magamat tartom és vezetem.

2. Szent József annak az isteni családnak, annak a kis földi háromságnak volt a feje. Feje, de olyan alázatos feje, ősz feje, amely nem kérkedik, amely nem babérkoszorút keres; ej, amelyet gondok öveznek, de édes gondok. Nézzük meg Betlehemben, Egyiptomban, tekintsük meg Názáretben! Az Úristen azt mondja neki: József, te légy nevelőatyja ennek a gyermeknek, férje ennek a Szűznek, ennek a családnak kenyérkeresője. Megy Betlehembe és nem találja helyét; nem gondolhatta azt: ez az Isten fia és első lépését istállóban teszi — hiszen ez lehetetlen! — hallja, hogy Heródes feni a kardjait és nem lehetett ezt a gyermeket másként megmenteni: futni kellett. Az első út a jászolhoz, a másik Egyiptomba vezet. És ennek a jó embernek a lelke nem zavarodott meg, nem akasztotta szegre a hitét, a bizalmát, hanem azt mondta: ezt az Isten akarja, tehát meg fogjuk tenni! Szent József Názáretben csak olyan szent árnyék. Igaz, hogy a Szentírás feljegyzí, hogy

Krisztus elment szüleivel 12 éves korában a jeruzsálemi templomba és hogy „alattvalójuk lett”, de ez nem veszi ki sodrából Szent Józsefet! Tudja, hogy ezért a csodálatraméltó kis gyermekért és ezért a tiszteletreméltó asszonyért dolgozni kell. Hogy manna nem esik az égből, hogy itt küzdeni kell. Ez, úgy látszik, annak a nagy Istennek az útja, és én arra való vagyok, nem hogy kritizáljak, hanem hogy azt mondjam: legyen a te akaratod szerint. Isten adott ennek az embernek szívet a családja iránt. Mivel Krisztus úgy akart lejönni, hogy családban született, azoknak is, akik ezt a családod alkották, adott jó szívet. Ennek a jó embernek, ennek az ácsmesternek kitűnő, jó szíve volt, és ez volt az ő másik nagy erénye. Az anyaszentegyház, amikor utal a jó példára, azt mondja: menjetek Józsefhez, ahhoz a jószívű, benneteket annyira megértő emberhez. Én kegyeteknek szívből ajánlom ezt a nagy bizalmat és ezt az ájtatos hitet Szent Józsefben. Ó, hány kegyelmet nyújt a Szent József iránti áhítat és gazdasági bajunkban mennyire a kezünkre jár!

Elmegyek Józsefhez, átnézek a palánkon és észreveszem azt a szent nyugalmat, amely, mint a fészek a túskebokorban, a szent megadás, de az a fészek, ahol az ember megnyugszik, segítség, amely minket képesít arra, hogy elviseljük ezt a tövisbokrot, az életnek nagy tövisbokrát.

3. Szent József teljesen rejtett életet élt. Az ácsmester nem sejtette, hogy valamikor a katolikus anyaszentegyháznak lesz a legfőbb pátriárkája, hogy lesz egy hatalmas társaság, amelynek papjai felajánlják az anyaszentegyházat ennek az ácsmesternek, ennek a szentnek. Itt a rejtett, mélységes tökéletességnek, az elásott kincseknek olyan páratlan bemutatkozása van a világ előtt, hogy nagyobbat nem ismer. Szent Józsefben az a szentség volt, amely Szűz Máriához illett, amely nem teológia, nem erkölcstan, hanem amely szellem és élet, annak az isteni életnek csodálatos folyama, csodálatos, mélységes örvénylése, mindaz, amit a világ elől az Úristen elásott. Mert, kedves testvéreim, a belső életet úgysem lehet kinyilvánítani; ha valaki költő, akármilyen nagy író, akármilyen szent, akármilyen próféta, az csak a minimum, amit a világ megtud. Minden nagy élet kincse rejtve van. Hiszen Krisztusról is mondja Szent Pál: „akiben az Istenségnek minden kincse rejtve van”. Hogyha azután ki-kilövell valamiféle láng, ha szavaiból kipattan valamiféle harmónia, ez mind annak a rejtett kincsnek tükrözése, azt mondanám lidércfénye, kiszakadt láng, mit tud mindabból, amit az ember hisz, remél, szeret?

Rejtett élet! Kegyeteknek mindnyájuknak rejtett életük van. A legjobb édesanya szeretetének gazdagsága az ő szívének elásott kincse. A mi legjobb embereink is rejtett életet élnek és mi mindnyáján e részben igazán jók vagyunk, mert rejtett életünk van, csak az a fő, hogy az ember ezt a rejtett életet szeresse, hogy ne színre, külső megnyilatkozásra termeljen, hanem élje is a maga életét. Amit a csalóány énekel, nem a világnak, hanem maga-

magának énekl; a fő az ő énekes öröme; a fő, hogy nekünk is mindnyájunknak énekes örömünk, minket Istenhez fűző kapcsolatunk legyen.

Hasonló a mennyország a rejtett kincshez. Nézzék Szent József életét, elásott, rejtett élet, a világ nem tud róla, nem bírja, nem is tudja megismerni, nem veheti el tőle és nem adhat hozzá, ő annak szuverén ura, Isten kegyelméből.

Prohászka Ottokár utolsó
konferenciabeszéde
1927. március 19-én
hangzott el az
Egyetemi-templomban.
A püspök szavait
Prohászka Angéla
jegyezte le s adta ki
1928-ban.

Avilai Szent Teréz mondja, hogy ő nem tudja eléggé ajánlani Szent József tiszteletét és kéri, hogy aki ezt nem hiszi, próbálja meg. Én kegyeteknek is ezt a tanácsot adom, Szent Józsefet ajánlom: ezt az Isten útjait járó, Istent szolgáló egyszerűséget, ezt a rejtett mélységeket élő tökéletességet. Ajánljuk magunkat neki, fogjuk meg egyszersmind az ő bátorító és minket segélyező kezét és tegyünk arról, hogy a mi házunk is azon nárciszos édes tulipános kert legyen és adja Isten, hogy a mi lelkivilágunk ki ne száradjon. Nem fog kiszáradni, ha Szent József útjain járunk és az ő kegyelmeit bírjuk.

„Uram, taníts meg minket imádkozni!”

A szorongatott ember Istenhez emelkedik bánatával s bajával: kér, esd, könyörög. Itt a földön is egymást kérjük, mert egymásra szorulunk; Istennel szemben is van szavunk, közvetítő hatalmunk: ez az imádság. Kell imádkoznunk, mert hisszük, hogy Isten közel van hozzánk, s hogy bölcs és erős; hisszük, hogy szeret, jobban szeret, mint atyánk és anyánk; megnyílik tehát szívünk s szánk; földhöz tapadva, kenyérre, nap-sugárra, esőre, kegyelemre szorulva kiáltunk; kitárjuk aggodalmainkat, s mindent, ami békénket veszélyeztet. Semmiféle filozófia, semmiféle belátás a természet mechanizmusába nem fogja ez érző és küzdő szívnek hamisíthatatlan ösztönét megtéveszteni, s mechanizmus s anyag fölé emelkedő lelkiünket buta némaságra kárhoztatni. Az imádság lelkiünk anyanyelve: ne felejtjük el soha!

(Prohászka Ottokár Szentlélek hárfája imakönyvének előszavából)

NASZLADY ÁGNES

Dávid Katalinnal

Munkásságod elismeréseként ebben az évben megkaptad a Pro ecclesia et Pontifice vatikáni kitüntetést. Amikor felhívtalak, mégis azt mondtad, nem a szakmáról akarsz beszélgetni.

Soha nem vetődött föl más lehetőség?

Tőzsgyökeres szegediek vagytok?

Volt-e a családotokban hagyománya a bölcsészetnek?

Aszegedi szellemi életnek akkor igazán voltak jeles képviselői...

Valóban ezt mondtam, de ezt azért ne vedd túlságosan komolyan, mert a szakma és az élet mindenkinél összekapcsolódik. Természetesen az én esetemben is: tizenegy-tizenkét éves lehettem, amikor végleg úgy határoztam, művészettörténész leszek, semmi más.

Egészen pontosan csak arra emlékszem, hogy már gyerekkoromban eldöntöttem, hogy vagy jezsuita, vagy művészettörténész leszek. Az első közismert okokból kiesett... Csodálatos embereket ismertem abból a rendből. Életem első pillanatától fogva az ő körükben mozogtam, amit természetesen az apámnak köszönhetek.

A családuk eredetileg Kolozsvárról származott. Apám a Ferenc József Egyetemen tanított, s a román megszállás után kerültünk — mondhatni az egyetemmel együtt — Szegedre.

Apám gyógyszeriant oktatót az egyetemen, s ha tíz testvéremmel egy elhagyott szigeten élnénk, minden kitelne belőlünk: van közöttünk építész, orvos, gépészmérnök, pap, minden. Otthon, elsősorban a zenei élet folyt magas színvonalon, apámnak csodálatos lemezgyűjteménye volt, s ha bárhol híret vette valamilyen érdekes koncertnek, azonnal megrendelte a lemezfelvételt. Koncerteket rendezett a barátai számára, s mi mindannyian játszottunk valamilyen hangszeren. Így korán megismerhettem Backhaust, Cortot Chopin-koncertjét, a doni kozákokat. Érdekes, hogy operába ritkán vitt el bennünket, azt inkább lemezen kellett hallgatnunk, mert az volt a véleménye, hogy csak olyan előadásra mehetünk, amelyik igazán csodálatos.

Baráti körünkhöz sok mindenki hozzátartozott, nemcsak természettudósok, hanem mindenekelőtt például Sík Sándor. Egy alkalommal ő kísérte föl Radnóti apámhoz, hogy megkérjék, legyen Radnóti Miklós keresztapja. De Szentgyörgyi Albert is gyakorta megfordult nálunk vagy a néprajztudós Bálint Sándor, aki később a személyes baráti köröm tagja is volt.

Kik azok a tanáregyniségek, akikre szívesen emlékszel vissza?

Mindenekelőtt Sík Sándor és Kerényi Károly. Kerényi Károly nemcsak azoknak tartotta az órát, akik felvették az előadásait, hanem gyakorlatilag az egyetemista fiataloknak. Mindig este kellett tartania, a nagyaulában, hogy a többi kar hallgatói is részt vehessenek az előadásokon.

Az egyetem elvégzése után hol kezdted dolgozni?

Az egyetem befejezése után gyakornokként a Szépművészeti Múzeumba kerültem, s ezek már rossz idők voltak, mert 1949-ben B-listára kerültem mint Mária-kongreganista.

Mária-kongreganista ként nemcsak a kommunista hatalommal, hanem az egyházon belüli erőkkal is szembekerülhettél.

Mi már 1944-ben azt hangsúlyoztuk, hogy az akkori Magyarország missziós terület, és nekünk úgy kell dolgoznunk, mint a misszionáriusoknak. Ezzel szemben Mindszenty azt mondta: ellenséges vízen hajózunk, be kell húznunk a vitorlákat. Mi berzenkedtünk e szellem ellen, szervezkedtünk, és hangosan kinyilvánítottuk nézeteinket. Ennek ellenére azonban nem a mi elképzeléseink győzedelmeskedtek, és szép lassan abbamaradtak megbeszéléseink, közös találkozásaink például a népi kollégistákkal. És ma hol tartunk? II. János Pál pápa meghirdette Európa újraevangelizációját. Eljutottunk oda, hogy valóban missziós terület lettünk.

Az egyházművészet iránti érdeklődésed társult-e teológiai érdeklődéssel?

Annak idején ikonográfiai érdeklődésem miatt végeztem teológiát. Nagyon kiváló jezsuiták oktattak. Nem minden tárgyat hallgattam persze, csak ami számomra fontos volt: dogmatikát, szertartástörténetet, egyháztörténetet, filozófiát. Ennek a szakmán kívül akkor vettem hasznát, amikor a fiamat kellett hittanra oktatnom.

Ért-e valamilyen hátrány a negyvenes-ötvenes években?

Nagyon nehéz idők voltak. Amikor B-listáztak, éppen a Szépművészeti Múzeumban dolgoztam. Amikor Szilágyi János György megtudta, hogy máról holnapra nincs állásom, apósághoz, a Képzőművészeti Főiskola tanárához fordult. Rabinovszky Máriusz ezek után hívatott, és azt mondta, van egy vesszőparipája, ennek megvalósítását szívesen rám bízza. El is ment a minisztériumba, Redő Ferenc volt akkor a Képzőművészeti Főosztály vezetője, és megbeszélte velem, hogy beindítják a művészettörténeti dokumentációs központot az én vezetésemmel. Ennek a központnak az lesz a feladata, hogy a művészettörténeti kutatást a kisipari módszerről a nagyipari módszerre vigye. Alaputatást jelentett tehát, amely komoly levéltári munkát, nagy bibliográfiai hozzáértést igényelt. Ki kellett dolgoznunk azokat a módszereket, amelyekkel még élő öregektől össze lehetett szedni az emlékeket.

Mekkora állománnyal dolgozott ez a központ?

Kezdetben én voltam az egyetlen szakember, később olyan kiváló tudósok dolgoztak ott állandó munkatársként, mint Németh Lajos, Bernáth Marili, Kampis Antal, Entz Géza, nem is szólva a külső munkatársi gárdáról, akiknek nagy része pap és szerzetes volt.

*Köztudott, hogy ezt a helyzetet arra használ-tad föl, hogy állástalan papoknak, apácáknak biztosítottál megél-
tési lehetőséget.*

Az apáca ebből nem igaz. De úgy gondoltam, hogy miután levéltári kutatásról van szó, a sok állás nélkül maradt papnak itt munkát biztosítok. Nem merem azt mondani, hogy megélhetést, inkább az volt a lényeg, hogy nem számítottak munkakerülőnek, benne állt a munkakönyvükben, hogy dolgoznak. Három jezsuitám volt, néhány cisztercitám, premontrei, pálos szerzetesek, s ezek között akadt nem is egy, aki itt kapott misézési lehetőséget.

Mögöttem, a családunk mögött olyan emberek álltak, akik segítettek rajtunk, ha bajba kerültünk, mert előtte úgy alakult, hogy mi tudtunk rajtuk segíteni... Sose felejttem el például, hogy amikor az ötvenes években a húgomat klerikális magatartása miatt ki-rúgták az orvosi egyetemről, akkor apám írt egy levelet Rusz-nyáknak, az Akadémia elnökének, mely így hangzott: Te tudod, a gyerekeimet én neveltem vallásosnak, és most ebből van a baj. Ha tudsz, segíts valahogy. Másnap már ott volt egy akadémiai állás az egyetemen a húgom számára. Szeretem hangoztatni, hogy nem igaz, hogy csak megvadult emberek dolgoztak az appará-tusban, mert én sok segítséget kaptam nagyon nehéz esetekben is ezektől az emberektől...

1964-ben mégis elbo-csájtottak. Mi volt a vád?

Papi összeesküvésben való részvétel. Ekkor zajlott P. Mócsyék pere, amelyről Mócsy *Beadvány* című könyvében, amit Bécsből küldtek meg nekem, számol be. Többek között az én sorsomról is. Engem nem tartóztattak le, csak őrizetbe vettek. Elég rövid ideig tartott a kihallgatás, csakhogy utána állás nélkül maradtam.

Ezután a Nemzeti Múzeumba kerültél, majd az egyházi szak-felügyeletet láttad el.

Igen, 1966-69 között voltam a Nemzeti Múzeumban, majd ezek után hirdették meg a pályázatot az egyházi szakfelügyeletre, amit én meg-pályáztam. És amit a katolikus egyház óhajára meg is nyertem.

Az ÁEH milyen mér-tékben avatkozott bele ennek az egyházi gyűj-teményi felügyeletnek a munkájába?

A gyűjteményi-szakmai munkába nem szólt bele, de bizonyos dol-gokban hozzájuk kellett fordulnom: például, ha kitüntetésre fölter-jesztettem egy papot, akkor először jóváhagyást kellett kérnem, a kiállításmegnyitásokkal kapcsolatos személyi ügyeket is jóvá kellett hagyatnunk. Lékai bíboros úrnak szintén az ÁEH-tól kellett enge-délyt kérnie, hogy ikonográfiát és tipológiát taníthassak a Hittudo-mányi Akadémia levelezős hallgatóinak.

Mia helyzet ma az egy-házi gyűjtemények szakfelügyeletével?

1969-ben alakult, és az idén szűnik meg, mert ezek a gyűjtemények közvetlenül a Parlamenttől kapják a pénzt. Megszűnt az a koncep-ció, hogy a gyűjtemények egy intézményen keresztül fordulnak az állami szervekhez — igaz, az állami szervek is csak rajtam keresz-tül fordulhattak az egyházi gyűjteményekhez.

Emlékszel-e nagy konfliktusokra?

Igazából nem, sőt igen sok segítséget kaptam mind a múzeumi főosztálytól, mind különböző miniszterektől, miniszterhelyettesek-

től. Egyszer azt mondta valaki, hogy olyan réten állok, ami körül van véve lőállásokkal, s ha lehajolok, azt hiszik, gránátért nyúlok, pedig csak virágot szedek, s máris tüzelni kezdenek. Nekem sohasem támadt ilyen érzésem az elmúlt évtizedekben. Igyekeztem félelem nélkül tenni a dolgomat.

Milyen lehetőségek voltak a publikációra ebben a témakörben?

Az ötvenes évek közepére annyi anyagom halmozódott fel ikonográfiai és tipológiai témákból, hogy ezekből különböző előadásokat tarthattam. 1956 után pedig a publikálási lehetőségek is sokat javultak, ha nem is volt ez az állapot ideálisnak mondható.

Miért választottad éppen az ötvenes években az ikonográfiát?

1947-ben Lyka Károly egyszer felhívta a figyelmemet arra, hogy ha nem utazhatunk, akkor nem vállalkozhatunk a művészettörténet nagy feldolgozására. Tehát olyan területet kellett keresnünk, ahol a reprodukciók is kiegészíthettek bennünket. Ekkor döntöttem végleg az ikonográfia mellett.

Miből doktoráltál?

Művészettörténet-régészet-esztétika szakos voltam, és esztétikából doktoráltam Halasy-Nagy Józsefnél és Felvinczy Takács Zoltán professzornál. A dolgozatom témája a posztimpresszionizmus esztétikája volt. Ebben azokat az írásokat dolgoztam fel, amelyek a múlt század hetvenes évei és a háború közötti időben jelentek meg: Franciaországban dolgozó művészek hagyatékát, például Van Gogh leveleit. Olyan témát, amit igazán szerettem volna, nem kaphattam. Elvégeztem egy nagy gyűjtést néhány nagy középkori teológus esztétikailag értékelhető téziséhez, többek között Aquinói Szent Tamáshoz és a neotomista irodalomról, de ezzel nemigen lehetett előrukkolni.

Mivel foglalkozol mostanában?

Itthon dolgozom, és naponta úszom. Most állítom össze azt a tipológiai könyvemet, amit jegyzetnek szánok, és nagy összegzésre ad lehetőséget, két-három évtizedes munkám eredményeit fogja tartalmazni. Azonkívül folytatom az előadásaimat a Hittudományi Akadémia levelező tagozatán, és kisebb lélegzetű tanulmányokat írogatok, nem kizárólag ikonográfiai témakörben. Vannak olyanok is, amelyeknek nincs is köztük a művészettörténethez. Például a keresztény szociális tanításról az enciklikák fényében stb. Mindent összevéve nehéz volt az életünk — valójában ez a generáció elvesztett.

Ezt a mi nemzedékiünkre is szokták mondani...

Benneteket másért sajnállak. Azok az évtizedek, amelyekben élünk, nem voltak alkalmasak az elmélyült tudományos kutatásra, csak a tudományos élet szervezésére. Ha egyszer valaki megkérdezné tőlem, mit tettél az életedben, erre csak azt mondanám, hogy megszerveztem ezt a dokumentációs központot, ami alapvetően változtatott a magyar művészettörténeti kutatás helyzetén és színvonalán. Nem azért, mert jobb lett, mint a korábbi művé-

szettörténetírás, hanem egyszerűen azért, mert gazdagabb anyaggal dolgozhat. Ezt tettem. Ennek minden részletét kidolgoztam, miközben folyton kihúzták a lábam alól a talajt, s könyvek jelentek meg úgy, hogy még a nevemet is kihagyták belőle, holott a közölt kutatást én irányítottam. Erre vagyok büszke. Emlékszem Genthon Istvánra, akitől egyszer megkérdeztem, miért ül és céduláz. Azt válaszolta, ez korunk feladata. Most már én is így gondolom. Az ilyen alapkutatások elvégzése volt munkásságunk egyik fontos célja.

Valójában szeretném tudni, mennyit is ér ez a mi tudományunk a társadalom szempontjából. Éveket áldozunk arra, hogy egy mégcsak romjaiban sem maradt épület helyét megjelöljük, vagy rekonstruáljunk egy majdnem elpusztult alkotást, megmagyarázzuk a mű gondolatát stb. De ha tévedünk, akkor sem dől össze egy ház, nem hal bele egy beteg, és nem lesz sem több, sem kevesebb a kenyér. Valóban, tudományunknak ilyen haszna nincs. De amivel foglalkozunk, a művészetet ne érje vád! Az idő kegyetlenül eltemeti a múlt nagy kultúráit, és ha mégis üzenetet kapunk, azt legerőteljesebben egy művészeti alkotás közvetíti hozzánk. A harmincezer éves Willendorfi Vénusz segítségével egy egész eszmévilágot rekonstruálhatunk. Gyönyörűen fogalmazta meg a nagy kortárs festő, Kondor Béla, hogy a jövő számára csak a művész hagy jelet rólunk: „Mert a por, a víz és a szél munkája belepi utolsó épületeinket, utainkat, alkotmányainkat...” Hogy e jelekkel foglalkozunk, ennyi a mentségünk, és tudom, hogy ez a kortárs történelemben még ambíciónak sem sok.

Felfogjuk, megmentjük, továbbítjuk e jeleket. — De ezzel nemcsak az élőknek, hanem a halottaknak is megkísérlünk szavazati jogot biztosítani.

Fenomenológia és teológia

MARTIN HEIDEGGER

IV. rész

A teológia mint pozitív tudomány viszonya a filozófiához

A tanulmány előző részeit 1994. 3. 4. és 5. számunkban közzétettük

A teológiának tudományossága miatt van szüksége filozófiára

A teológiai fogalomalkotás problematikája

A hitnek nincs szüksége a filozófiára, annál inkább a hit *tudományának* mint *pozitív* tudománynak. Itt pedig újra különbséget kell tennünk: a hit pozitív tudományának nem ahhoz van szüksége a filozófiára, hogy pozitivitását, a krisztusiságot megalapozza és elsődlegesen feltárja. Ez önmagát alapozza meg a maga módján. A hit pozitív tudományának egyedül a maga tudományosságára való tekintettel van szüksége a filozófiára, mindazonáltal erre is egy bár alapvető, de mégiscsak sajátosan leszűkített módon.

Tudomány volta megköveteli a teológiától, hogy igazolt, és annak a létezőnek megfelelő fogalmiságot alakítson ki, amelynek értelmezését mint feladatot magára vállalta. De hát ez a teológiai fogalmakkal értelmezendő létező nem csak a hit által, a hit számára és a hitben táruul föl? És nem azt a lényegileg megfoghatatlant kell itt fogalmilag megragadni, amit tisztán racionális úton sem tárgyi tartalmában felszínre hozni, sem jogosultságának megfelelően meglapozni nem lehet?

Pusztán az, hogy valami nagyon is megfoghatatlan lehet és elsődlegesen nem az értelemmel tárható föl, nem zárja ki szükségképpen a fogalmi megértést. Ellenkezőleg: amennyiben a megfoghatatlanságot mint olyat megfelelő módon akarjuk feltárni, ez csak a hozzá illő, és épp ezért saját határaiba ütköző fogalmi értelmezés által történhet. Különben a megfoghatatlanság bizonyos értelemben néma marad. A hívő egzisztenciának ez az értelmezése pedig a teológia dolga. Mire való akkor a filozófia? Minden egyes létezőről csak annak előzetes, jóllehet még nem tudatos, a fogalmiságot megelőző megismerése révén tárul fel, hogy mi az érintett létező és hogyan létezik. Minden ontikus értelmezés egy először és többnyire rejtett ontologikus alaptól indul ki. Ámde olyat, mint például a kereszt, a bűn, stb., ami nyilvánvalóan a krisztusiság létösszefüggésébe tartozik, a maga sajátos mibenlétében és miként

létében lehet-e másképp megérteni, mint a hitben? Hogyan kell ezeknek a krisztusiség számára konstitutív alapfogalmaknak mi-benlétét és miként létét ontológiailag feltárni? Vajon a hitnek egy ontológiai-filozófiai kifejtés megismerési kritériumává kell válnia? Hát nem éppen a teológiai alapfogalmak vannak teljesen kivonva egy filozófiai-ontológiai megfontolásból?

Természetesen valami lényeges dolgot itt nem szabad figyelmen kívül hagynunk: alapfogalmak kifejtése ugyanis sohasem úgy va-lósul meg — ha megfelelő módon látunk neki —, hogy izolált fogalmakat önmagukért fejtünk ki és definiálunk, hogy aztán mint valami zsetonokat ide-oda tologassuk. Az alapfogalmak minden-fajta kifejtésének arra kell ügyelnie, hogy azt az előzetesen zárt létösszefüggést, amelyre minden alapfogalom visszaüt, a maga eredeti egészében vegye szemügyre és tartsa állandóan szem előtt. Mit jelent ez a teológiai alapfogalmak kifejtése számára?

A hitet úgy határoztuk meg mint a krisztusiség lényegi kons-titutívumát: a hit újjászületés. Jóllehet a hit nem maga szüli magát, és jóllehet a benne kinyilvánulót sohasem alapozhatja meg a sza-badon saját lábára állított értelem racionális tudása, mégis benne van a krisztusi eseményben mint újjászületésben, hogy benne az ittlét hitet megelőző, vagyis hitetlen egzisztenciája megszűnt. A megszüntetés nem eltávolítást jelent, hanem az új teremtésbe való felvételt, benne való megtartást és megőrzést. Jóllehet a hitben, a keresztény előtti egzisztencia egzisztensen-ontikusan felül van múlva, de a keresztény előtti egzisztenciának ez a hithez mint újjászületéshez tartozó egzisztens meghaladása éppen azt jelenti, hogy a hívő egzisztencia egzisztenciálisan-ontológiailag a megha-ladott keresztény előtti ittlétet is magába foglalja. A meghaladás nem eltaszítást jelent, hanem hogy új módon rendelkezünk vele. Ebből pedig az következik, hogy minden teológiai alapfogalomnak — teljes regionális összefüggése szerint véve — egy magában eg-zisztensen jóllehet tehetetlen, azaz *ontikusan* megszüntetett, de ép-pen ezért őt ontológiailag meghatározó keresztény előtti és ezért tisztán racionálisan fogható tartalma van. Minden teológiai foga-lom szükségszerűen azt a létmegértést rejt magában, ami az em-beri ittléttel mint olyannal természetszerűleg vele jár, amennyiben egyáltalán létezik.¹ Így például a bűn csak a hitben nyilvánvaló, és csak a hívő képes ténylegesen bűnösként létezni. Amennyiben a bűnt — amely a hitnek mint újjászületésnek a kontrasztfenomé-nje és eszerint egzisztenciajelenség — teológiailag-fogalmilag kifejtteni akarjuk, szükséges a vétek fogalmához való visszanyúlás, amit *magának* a fogalomnak a *tartalma*, s nem pedig teológusok vala-miféle filozófiai kedvtelése kíván meg.² A vétek pedig az ittlét egyik eredeti ontológiai egzisztencia-meghatározottsága.³ Minél eredendőbben, megfelelőbben és valódi értelemben ontologikusan van megvilágítva az ittlét alapszerkezete, minél eredendőbben ragadjuk meg például a vétek fogalmát, annál egyértelműbben

**A hívő egzisztencia
megőrzi magában a
hitet megelőző
egzisztenciát**

¹Minden hitre
összpontosuló teológiai
egzisztenciafogalom az
egzisztenciának egy sajátos
átmenetére vonatkozik,
amelyben a keresztény
előtti és a keresztény
egzisztencia sajátlagosan
egyek. Ez az átmenet-jelleg
motiválja a teológiai
fogalom jellegzetes
többdimenzióúságát, amire
itt bővebben nem térhetünk
ki.

²Heidegger a Sünde
fogalmát teológiai, a
Schuld-ot filozófiai,
ontológiai értelemben
használja. A két fogalom
egyenértékű, de a
félreértés elkerülésére az
elsőre a bűn, a
másodikra pedig a vétek
fogalmát használok — A
ford.

³Vö. Heidegger: *Lét és
idő* 1. 2. 58 §

szolgálhat vezérfonalul a bűn teológiai kifejtése számára. De ha így az ontológiai vétek-fogalmat vesszük vezérfonalul, akkor mégis a filozófia dönt elsődlegesen a teológiai fogalomról. Nem lesz így a teológia a filozófia pórázára kötve? Semmiképpen sem! Hiszen a bűnt lényege szerint nem a vétek fogalmából kell racionálisan levezetni. Még kevésbé lehet és kell az ontológiai vétek-fogalom alapján való ezen tájékozódás által a bűn tényét valamilyen racionális módon bebizonyítani, még a bűn tényleges lehetősége sem lesz ezáltal belátható. Egyedül az lesz az eredménye — s ez a teológiának mint tudománynak nélkülözhetetlen —, hogy a bűn teológiai fogalma mint egzisztenciafogalom megkapja azt a korrekciót (ami annyit jelent: együttvezetés), amely neki mint egzisztenciafogalomnak keresztény előtti tartalma szerint szükséges. Ezzel szemben az elsődleges direkciót (előrevezetést) mint krisztusi tartalma eredetét mindig csak a hit adhatja. Az *ontológia szerint csak a keresztény alapfogalmak ontikus, és pedig keresztény előtti tartalmának korrektívumaként működik*. Figyelembe kell azonban vennünk, hogy ez a korrekció nem megalapozó abban az értelemben ahogy például fizikai alapfogalmak egy természetontológia révén nyerik el eredeti megalapozásukat, teljes belső lehetőségük felmutatását, és ezáltal teljesebb igazságukat. A korrekció inkább csak formálisan rámutató, vagyis teológiailag az ontológiai vétek-fogalom mint olyan soha nem válik témává. A bűn fogalma nem is egyszerűen a vétek ontológiai fogalmára épül, jóllehet az bizonyos tekintetben meghatározó, és pedig formálisan oly módon, hogy felmutatja *annak* a léterületnek az ontológiai karakterét, amelyhez a bűn fogalmának mint egzisztenciafogalomnak szükségszerűen tartoznia kell.

Az ontológiai területnek ez a formális felmutatása magába foglalja azt az utasítást, hogy épp a fogalom sajátos teológiai tartalmát ne filozófiailag „számítsa ki”, hanem a hitnek így felmutatott sajátos egzisztencia-dimenziójából merítse és abban engedje önmagából megmutatkozni. Az ontológiai fogalom formális felmutatásának tehát nem megköthető funkciója van, hanem épp ellenkezőleg: a szabadon engedés és a ráutalás a funkciója: a teológiai fogalomnak sajátos, vagyis a hit mértékéhez igazodó eredetfeltárására utalás. Az ontológiának imént leírt funkciója nem direkció, hanem csak „együtt-rávezető” korrekció.

A filozófia a teológiai alapfogalmak ontikus, és pedig keresztény előtti tartalmának ontologikus korrektívuma, amely formálisan felmutató funkciót tölt be.

Ámde nem tartozik a filozófia lényegéhez, és önmagából és önmaga számára sohasem tudja megalapozni, hogy neki a teológia számára ilyen korrektív funkciót kellene betöltenie. Ezzel szemben kimutatható, hogy a filozófiának mint a tisztán önmagában álló ittlét önnön lényegére irányuló kérdésének az a feladata, hogy ontológiailag megalapozott direkciója legyen minden más nem

teológiai, pozitív tudománynak. A filozófia mint ontológia megadja a *lehetőséget*, hogy a teológia az előbbi jellegzetes korrektívum értelmében használja fel, ha netán a teológiának a hit fakticitásával kell ténylegessé válnia. Azt a követelményt azonban, *hogy* a filozófiát így *kell* felfogni, nem a filozófia, hanem a teológia állítja fel, amennyiben tudománynak tartja magát. És ebből kifolyólag pontosabb meghatározással és összefoglalóan azt kell mondanunk: *A filozófia a teológiai alapfogalmak ontikus, és pedig keresztény előtti tartalmának lehetséges ontologikus korrektívuma, amely formálisan felmutató funkciót tölt be. A filozófia pedig önmaga lehet anélkül is, hogy ilyen korrektívumként ténylegesen működjön.*

⁴Nem kell nagyon
hosszadalmasan vitatni,
hogy itt két
egzisztencialehetőség
alapvető
(egzisztenciális)
szembenállásáról van
szó, amely egy
tényleges, egzisztens,
kölcsonös komolyan
vételt és elismerést
nemhogy nem zár ki,
hanem éppen *magában*
foglal.

Mit jelent(het) a
fenomenológia egy
pozitív tudomány
képviselőjének

Ez a sajátos viszony nem zárja ki, hanem éppen magába foglalja, hogy a *hit* — leglényege szerint mint sajátos egzisztencialehetőség — halálos ellensége marad a lényegileg a *filozófiához* tartozó, és ténylegesen nagyon is változó *egzisztenciaformának*.⁴ Olyannyira, hogy a filozófia egyáltalán nem is próbálja meg, hogy ezt a halálos ellenségét valamiképpen legyőzze! Ez az *egzisztens ellentét* a hívőség és az egész ittlét szabad magára vállalása között már a teológia és a filozófia *előtt* megvan, és nem ezeknek a tudományoknak a rájuk való reflexiója révén keletkezik. Éppen ennek az ellentétnek kell a teológiának és a filozófiának *mint tudományoknak lehetséges közösségét* hordozni, ha netán ez a párbeszéd igaz, minden illúziótól és halvány közvetítő kísérlettől mentes tud maradni. Ebből kifolyólag nincs is olyan, hogy keresztény filozófia, ez teljességgel „fából vaskarika”. De épp annyira nincs újkantiánus, értékfilozófiai, fenomenológiai teológia, mint ahogy fenomenológiai matematika sincs. A fenomenológia mindig csak neve az ontológia eljárás módjának, amely lényegénél fogva különbözik minden más pozitív tudomány eljárás módjától.

Megeshet, hogy egy kutató — pozitív tudományán kívül — a fenomenológiát is tökéletesen uralja, illetve követi lépéseit és vizsgálódásait. Filozófiai megismerése azonban *csak akkor* lesz igazi értelemben hasznos és termékeny pozitív tudománya számára, ha a saját területének ontikus összefüggéseire irányuló pozitív megfontolásból származó problematikáján belül tudománya alapfogalmaira bukkan, és ha eközben a hagyományos alapfogalmaknak a témává tett létezőre való alkalmassága kérdésessé válik a számára. És ezután kérdezhet vissza tudománya követelményeiből, saját tudományos kérdésének horizontjából kiindulva — ugyanakkor alapfogalmai határain belül maradva — annak a létezőnek eredeti létszerkezetére, amely mindig tárgya kell, hogy maradjon és újra azzá is kell *válnia*. Az így felmerülő kérdések módszeresen túlmutatnak önmagukon, amennyiben az, *amit* kikérdeznek, *csak* ontológiailag közelíthető és határozható meg. Természetesen a pozitív tudományok és a filozófia kutatói közötti tudományos párbeszéd nem szorítható szigorú szabályok közé már azért sem, mert a pozitív tudományok saját alapjaikkal szembeni kritikájának

világossága, biztonsága és eredetisége éppoly gyorsan és sokféleképpen változik, mint a filozófiában saját lényege önmegvilágításának mindenkor elért és rögzíthető fokozatai. Ez a párbeszéd csak akkor nyeri el és őrzi meg valóságát, elevenességét és termékenységet, ha a kölcsönös, mindig pozitívan-ontikusan és transzcendentálisan-ontologikusan föltett kérdéseket a dologra irányuló ösztön és a tudományos tapintat biztonsága irányítja, és a tudományok hatalmának, elsőbbségének és érvényességének kérdései nem tola­kodnak magának a tudományos problémának belső szükség­szerűségei elé.

(Vége)

Tózsér Endre fordítása

Abölcelet nem képes semmilyen hatással lenni a világhelyzet közvetlen megváltoztatására. És ez nem csupán a bölcseletre érvényes, hanem minden merőben emberi megfontolásra és törekvésre. Már csak egy Isten menthet meg minket. Egyetlen lehetőségünk az maradt, hogy a gondolkodást és a költészetet készenlétbe helyezzük Isten megjelenésére, avagy Isten távollétére...

Nem vagyunk képesek gondolkodásunkkal Istent megidézni. Legföljebb a várakozás készenlétét ébreszthetjük föl. Az első segítségnek a készenlétbe helyezésnek kell lennie. Sem az ember által, sem az ember nélkül nem lehet a világ az, ami, és olyan, amilyen. Nézetem szerint ez azzal függ össze, hogy az, amit én egy régről ránk hagyományozott, sokréttű és most lejáratott kifejezéssel „a létnek” nevezek, az rászorul az emberre, hogy kinyilvánuljon, megőrződjék s kialakuljon. A technika lényegét én Gestell-nek — létesítménynek — nevezem, talán nevetséges és esetlen kifejezéssel. A létesítmény uralma azt jelenti, hogy az embert megidézi, igénybe veszi és kizsákmányolja egy olyan hatalom, amelyen nem tud úrrá lenni. A gondolkodás nem is kíván többet, csak erre a belátásra elsegíteni. A bölcselet egyébként véget ért. Egy másféle gondolkodás közvetett hatása lehetséges, de közvetlen hatás semmiképpen sem, úgy, mintha a gondolkodás okozhatná a világhelyzet megváltozását. Gondolkodásunkkal nem tudjuk Istent sem megidézni, csak várakozásunkat ébreszthetjük föl, — hogy a nyitott magatartás készenlétét előkészítsük Isten érkezésére vagy távoll-maradására.

„Már csak egy Isten
menthet meg minket”

Interjú Martin

Heideggerrel.

Vigilia, 1980. 3. sz.

A SZENTÍRÁS ÉRTELMEZÉSÉRŐL

A Pápai Biblia Bizottság 1993 áprilisában adta át ezt a szöveget a Szentatyának. A Vatikán novemberben tette közzé Ratzinger bíborosnak, a Hittani Kongregáció vezetőjének előszavával. Az alábbiakban a dokumentum főbb gondolatait ismertetjük.

Bevezetőjében Ratzinger bíboros leszögezi, hogy a Pápai Biblia Bizottság nem tartozik az egyházi Tanítóhivatalhoz, hanem hívő katolikus tudósokból álló testület. A most elkészült dokumentum kitűnő áttekintést ad a bibliatudomány mai állásáról.

Mind a bevezető, mind a dokumentum felsorolja az utóbbi évszázad hivatalos szentszéki megnyilatkozásait, amelyek kijelölték a katolikus bibliakutatás útját. Az elmúlt évtizedekben rendkívül sokat fejlődött a bibliatudomány, előmozdítva az ökumenikus párbeszédet és a teológiát megújíthatóságát. Ezt főleg a „történet-kritikai módszer” elterjedésének köszönhetjük, ennek eredményei ma már vitathatatlanok. Közben azonban új, alternatív módszerek is keletkeztek, másrészt többen megkérdőjelezték a történet-kritikai módszer, egyáltalán: a tudományos bibliakutatás jogosultságát, mondván, hogy ártalmára van az egyszerű hívek jámborságának. A Biblia Bizottság célja az, hogy világosságot teremtsen e kaotikussá vált helyzetben, és Isten Szavát minél teljesebben hozzáférhetővé tegye Isten népe számára.

A történet-kritikai módszer

Az első rész történeti áttekintést ad az elmúlt évtizedekben kialakult módszerekről. A *szövegkritikai kutatás* a 19. században kezdődött. Alaposan megvizsgálták a Pentateuchust, Mózes öt könyvét, és úgy találták, hogy az nem Mózesnek, nem is egyetlen szerzőnek alkotása, hanem négy különböző műnek a későbbi egybeszerkesztése. Az új-szövetségi kutatások pedig a szinoptikus evangéliumokra (Máté, Márk, Lukács) irányultak, s eljutottak az ún. „két forrás” elmélethez: Máté és Lukács evangéliuma részben Márk evangéliuma, részben egy elveszett forrás (Q: Quelle) alapján keletkezett.

A figyelem a forráskutatás után az egyes szentírási könyvek műfajára terelődött, másrészt azt a korabeli környezetet vizsgálta (*Sitz*

im Leben), amelyben a könyvek keletkeztek. Így alakult ki századunk első felében a „*formatörténeti kutatás*” (Martin Dibelius és Rudolf Bultmann), kimutatva azt, hogy az evangéliumok az első keresztény közösségek hithirdetésének lassan megszilárduló hagyományában alakultak ki. Ehhez csatlakozva a „*szerkesztéstörténeti kutatás*” arra keresett választ, hogy az egyes evangélisták milyen szempontok szerint és hogyan formálták ezt a hagyományt könyvük megírásakor. „A szövegkritikától így eljutottak az irodalomkritikáig, megkülönböztetve a különböző forrásokat; aztán a formák kritikai vizsgálatát végezték el, végül pedig a szerkesztési folyamatot elemezték, amely különös figyelmet fordított arra, hogy miként készült el maga a szöveg. Mindez lehetővé tette, hogy sokkal pontosabban megérthessük a Szentírás szerzőinek és szerkesztőinek szándékát és azt a mondanivalót, amellyel megszólították első olvasóikat. Ezek az eredmények hatalmas jelentőséget kölcsönöztek a történet-kritikai módszernek.”

A módszer egyik alapelve tehát a *történetiség*: annak felismerése, hogy a bibliai szövegek hosszan tartó és gyakran bonyolult történeti folyamatok során keletkeztek. Létrejöttük különböző szakaszaiban különböző korokban és helyeken élő embereket szólítottak meg. Másrészt viszont *kritikai módszer*, mivel tárgyilagosan, tudományos elemzéssel járja fel a szövegek értelmét. Hasonlóképpen vizsgálja a Szentírás szövegeit, mint bármelyik más ókori szöveget, mégis, „főleg a szerkesztéskritikában, lehetővé teszi az egzegétának, hogy jobban megragadhassa az isteni kinyilatkoztatás tartalmát”.

Munkamódszerük ma a következő. Először a szövegkritika — a legrégebb kéziratok felhasználásával — igyekszik rekonstruálni az eredetihez lehetőleg legközelebb álló bibliai szöveget. Ezt aztán nyelvészeti és szemantikai elemzésnek vetik alá az irodalomkritikai vizsgálatok során. Megállapítják a szöveg kisebb-nagyobb egységeit, belső összefüggéseit, esetleges belső ellentmondásait. Tisztázzák a szöveg műfaját, a keletkezés korának környezetét, fejlődésük folyamatát. Szemügyre veszik azt a hagyományt, amelybe az adott szöveg beleilleszkedik és az idők folyamán módosul. Végül a szerkesztés-kriti-

ka azt elemzi, hogy milyen módosulásokon ment át a szöveg akkor, amikor végső formába öntötték: az adott szöveggel mit kívánt elmondani a szerző kortársainak.

Mi az értéke ma a történet-kritikai módszernek? El kell ismerni, hogy a Szentírásnak egész új megközelítést tette lehetővé. „Megmutatta, hogy a Biblia olyan íráskor gyűjteménye, amelyek, főleg az Ószövetség esetében, nem egyetlen szerző alkotásai, hanem hosszú folyamat előzi meg létrejöttüket, amely elválaszthatatlanul összefonódik Izraelnek vagy az ősegyháznak a történetével. Korábban a Biblia zsidó vagy keresztény értelmezése nem volt egészen tudatában azoknak a konkrét és eltérő történelmi körülményeknek, amelyek között Isten Szava gyökeret vert népében. A hagyományos egzegézis és a tudományos megközelítés (...) összeütközése eleinte fájdalmas volt, később azonban üdvösségesnek bizonyult... A Szentírás igazságának pontosabb megértéséhez vezetett.”

Újabban e történeti, diakronikus szemléletet összekötik a szövegek korabeli, szinkrón vizsgálatával: hogyan fogadták a kortársak ezeket az írásokat, hogyan hatott az ő életükre és gondolkodásukra (aspect pragmatique). E két módszer egészséges összehangolása vezethet a legjobb eredményre, anélkül, hogy bármelyik szempontot is kizárnánk vizsgálatunkból.

Új módszerek és megközelítések

Az irodalmi módszerek közül hármat kell kiemelni.

A retorikai elemzés a szónoki beszéd elemzésével közelíti meg a Szentírást. Sokan a hellenista kultúrában jelentős szerepet játszó szónoki beszéd tanulmányozásából indulnak ki; mások a sémita kultúrában szokásos irodalmi sémákat elemzik; az „új retorika” követői pedig általában a meggyőzést célzó vallási beszédek szemantikai elemeit vizsgálják.

A narratív analízis abból indul ki, hogy a kinyilatkoztatás nagy része elbeszélésekben és vallomásokban maradt fenn. Felhívja a figyelmet arra, hogy nem redukálhatjuk a Szentírást teológiai tételekre, hanem az üdvösség történetéből kell kiindulnunk.

A szemiotikai analízis a strukturalizmus eredményeire épít. Főleg Algirdas Greimas párizsi iskolája nyomán fejlődött ki: a bibliai szövegeket önálló értelmi egységként elemzi, amely meghatározott nyelvi törvényszerűségekre épül.

Más megközelítések a hagyományra építenek.

A kánoni megközelítés abból a tényből indul ki, hogy mely könyveket fogadott el sugalmazottnak, kánoninak az egyház. Nem annyira az eredeti szövegek vizsgálata foglalkoztatja, hanem a könyvek egyházi értelmezése.

Mások a zsidó értelmezésből indulnak ki, elsősorban az ószövetségi könyvek görög fordításából, újszövetségi magyarázatából és az apokrif iratokból. A zsidó bibliakutatások igen fontos eredményekhez jutottak, egészen más azonban a megközelítésük, hiszen a keresztény értelmezés alapja Jézus Krisztus személye és életrajza.

A hatástörténeti kutatás (Wirkungsgeschichte) azt vizsgálja, hogy a különböző korokban hogyan fogadták az egyes könyveket, milyen a kapcsolat a szövegek és olvasóik között.

A társadalomtudományi megközelítések is egy-két évtizede fejlődtek ki.

A szociológiai szemlélet tulajdonképpen már akkor jelen volt, amikor egy-egy szentírási történet korabeli körülményeit (Sitz im Leben) vizsgálták. Napjainkra azonban szerves részévé vált az egzegézisnek. Megvizsgálják például a zsidó nemzetállam kialakulását, Jézusnak és tanítványainak életkörülményeit, az első keresztények életét, s ezzel nagyban segítik a Szentírás jobb megértését.

A kultúrantropológia az emberek viselkedését és életformáját vizsgálja egy adott korban és környezetben.

A pszichológiai és pszichoanalitikai megközelítés a Szentírás szimbólum-világát igyekszik feltárni. Hasznos lehet a párbeszéd a mai pszichológiával és pszichoanalitikus módszerekkel, de káros volna abszolutizálni megfigyeléseiket, s egyedül rájuk építeni bármiféle egzegézist.

A kontextuális szempontú megközelítések arra törekcszenek, hogy valamilyen ma időszerű és aktuális szempontból vizsgálják a Szentírás egészét. Ilyen például a felszabadítási teológia, amely a szegények jogaiért folytatott mai küzdelem szémszövegéből aknázza ki az embernek szabadulást hozó Isten történetét, vagy a feminista teológia, amely a nők sajátos szempontjai szerint olvassa a Bibliát.

Végül a fundamentalista értelmezés arra hivatkozik, hogy a Szentírás Isten szava, ezért minden részletében szóról szóra kell vennünk. Ezért elutasítanak mindenfajta tudományos értelmezést és magyarázatot. Ez a főleg protestáns körökben terjedő naiv és leegyszerűsítő szemlélet sok veszélyes félreértésre ad okot napjainkban is.

(Folytatjuk)

LUKÁCS LÁSZLÓ

BÉKÉS GELLÉRT:
KRISZTUSBAN MINDNYÁJAN EGY
A keresztények egysége utópia?

Ha Jézus intése eszünkbe jut: figyeljük az idők jeleit, legtöbbször zavarba jövünk. Mik lehetnek ezek a jelek a mi korunkban? A történelem egyes szakaszaiban a Gondviselés különféle ösztönzéseket ad a keresztényeknek, hogy észrevegyék koruk legégetőbb, üdvtörténeti távlatú feladatait. Aki elolvassa Békés Gellért Rómában tanító benecés professzor tanulmánykötetét, rájöhethet, hogy az ökumenikus mozgalom világméretű terjedése — a sokakban egyszerre feltámadó igény az egyház látható egységének megteremtésére — egyértelműen „a mi idők jele”. A huszadik és valószínűleg a huszonegyedik század keresztényeinek kell komolyan szembenézniük az egységkeresés munkájával.

A könyv első részében az egységtörekvések történetével ismerkedhetünk meg. Századunk elején különböző protestáns csoportok kezdték meg egymással a párbeszédet, melybe az ortodoxia is bekapcsolódott, így alakult meg 1948-ban az Egyházak Ökumenikus Tanácsa. A közeledés okait — annak ellenére, hogy a katolikus egyház a hatvanas évek végéig tüntetően távol maradt a mozgalomtól — legtömörebben a II. Vatikáni zsinat fogalmazta meg, a megváltozott álláspontot tükröző ökumenikus nyilatkozatában (*Unitatis Redintegratio*): „A megosztottság kétségkívül ellene mond Krisztus akarátának, botránkoztatja a világot, és károsítja a legszentebb ügyet, az Evangélium hirdetését minden embernek.” Valóban, a megosztottság miatt a missziós munkában mutatkozó zavarok követelték először a felekezetek közötti együttműködést. Később annak a ténynek belátása hatott ösztönző erővel, hogy az egységesülő világ globális problémájára a keresztények csak közösen képesek válaszolni.

A tanulmányok szoros belső logikával mutatják be a mozgalom sajátos fejlődését. Eleinte úgy tűnt, elegendő csupán a felekezetek munkájának összehangolásával foglalkozni, az együttműködés fórumait kialakítani. (*Life and Work* mozgalom.) Mára azonban egyértelmű, hogy az együttes fellépés elkerülhetlenné teszi a közös hitvallás, istentiszteleti rend kialakítását, ami aztán feltételezi a papi

szolgálat és a szentségek azonos felfogását. (Erre irányul a *Faith and Work* mozgalom munkája.)

Az egyház, a megkeresztelt hívők közössége szellemi értelemben ma is egységes, hiszen Krisztus misztikus teste nem lehet megosztott. A feladat az, hogy ez a mély belső egység (szervezetileg is!) láthatóvá váljék. A teljes egység azonban ma már nem képzelhető el azon a módon, hogy a különvált testvérek egyszerűen visszatérnek a katolikus vagy az ortodox egyház kebelébe. „Az egyetlen járható út csakis az marad, ha a különböző hitvallású keresztények a maguk teológiai hagyományából indulnak ki, és közös imádsággal és tanúságtétellel összekötött ökumenikus párbeszédben keresik Krisztus egyházának egységét.” Vajon hogyan lehetünk hűek változtathatatlan dogmákban rögzített katolikus hitünkhöz, miközben dialógust folytatunk az alapkérdésekről? A szerző a könyv talán legfontosabb, kérdésbe bújtatott megállapítását teszi meg, amikor így töpreng: számos esetben vajon nem ugyanazt mondják-e a különböző felekezetek saját hagyományuk, kulturális viszonyaik és teológiájuk „nyelvén”? A teológiai problémák ebben a közelítésben sokszor hermeneutikai problémákká válnak! Egy biztos: az ökumenikus párbeszéd résztvevőinek le kell mondaniuk arról, hogy mindig csak a saját interpretációik, megfogalmazásaik lehetnek helyesek.

A dialógus járatan útjai persze csak a közös alapokról indulhatnak. A közös alap pedig jóval szélesebb, mint az 1984-ben Trentóban valamennyi számottevő egyház által elfogadott nicea-konstantinápolyi hitvallás. A közös „alap” közös kincsünk és Urunk, Jézus Krisztus. Az ökumenikus teológia Jézust állítja a középpontba, az Ő személyét és művét értelmezve igyekszik választ adni a tanítás egyre tágasabb köreiből felmerülő kérdésekre. Békés professzor könyvének nagy érdeme, hogy az ökumenikus dialógus egyes vitapontjainak részletes ismertetése mellett új szemléletű krisztológiai tanulmányokat is közöl, bevezetve olvasóit az ökumenikus teológia műhelyébe.

Végül nem kerülhetjük meg a kötet címében feltett kérdést: utópia-e a keresztények egységének megvalósulása? Ha csupán a teológiai nézetkülönbségek megoldásának esélyeit latolgatnánk, akár el is vethetnénk a si-

ker lehetőségét. De itt többről van szó. A szerző hangsúlyozza: elsősorban megtérésünket kell elmélyítenünk, hogy különböző oldalakról indulva a középpontban, Jézus Krisztusban összehálikozhassunk. A feladat meghaladja az emberi erőket, *végző soron Isten ajándéka lesz*. Békés Gellért kiváló tanulmánygyűjteménye nemcsak tájékoztatásunkra és elmaradásainkra mutat rá egy új gondolkodási horizont feltárásával. Felhívja figyelmünket arra a tényre is, hogy élő hit nélkül a teológiában sem boldogulhatunk.

KUNSZABÓ ZOLTÁN

REINHARD ABEL — ANTON KNER: A SZÉP ÖREGSÉG TITKA

Újra és újra visszatérő kérdés, hogyan lehet enyhíteni az öregség egzisztenciális gondjait. Miképp lehet megőrizni a lelki frissességet, készenlétet, nyitottságot? Hogyan győzheti le az ember betegségeit? Mint vetet számot életének fokozódó gyengülésével, melynek tudatát még csak fokozza benne az a tény, hogy anyagilag is lényegesen rosszabb körülmények közé került, mint hajdanán. Sok régi barátját elveszítette, olykor még családjának szeretete sem enyhíti nehézségeit.

Nagyon sok könyv igyekszik feloldani az öregség dilemmáját. A Bencés Lelkiségi Füzetekben megjelent kötet nemcsak az öregséggel foglalkozik, hanem megpróbálja annak szép, derűs oldalait is bemutatni. A szerzők szerényen tíz jó tanács alcímet adtak könyvüknek, s valóban tíz fejezetre oszlik a könyv. Tíz olyan tanácsra, amelyet mindenkinek érdemes megfogadnia, aki úgy érzi, hogy testi ereje hanyatlik, s egyre inkább ki van szolgáltatva a különböző betegségeknek.

Hadd emeljünk ki ezek közül a jó tanácsok közül néhányat. Például azt, hogy ne túlozzuk el saját fontosságunkat. Ahogy testi és lelki erőink hanyatlanak, úgy környezetünk számára talán kevesebbet adunk, nem érdemes tehát fokozni magunkban a várakozást, hogy tőlünk fognak tanácsot kérni, s mi leszünk életük központja. Egy másik hasznos tanács: egy kis humorérzéklet is adj nekem, Uram! Erre manapság az élet minden területén szükségünk volna, hiszen az indulatok világába csak a humor lopja be azt a fényt, amely elviselhetővé teheti az életet. A szerzők azt is tanácsolják — nagyon helyesen —: teljesen bízunk rá magunkat Istenre, Benne olyan társra találunk, Aki életünk fájdalmas

nehézségei között is megmutatja a remény útját. S hogy így legyen, sohase feledkezzünk meg a bensőséges imádságról, s Krisztus reményében tekintünk az elmúlásra, amelyet egyikünk sem kerülhet el. Ha jól várjuk az utolsó órákat, s egész életünk készüllet volt, akkor bizonyára a legnagyobb örömben lehet részünk, amely az öregség végpontjában vár minket a halál pillanatában, a mennyország örömeiben. (*Bencés Lelkiségi Füzetek*)

RÓNAY LÁSZLÓ

CSIPESSZEL A LÁNGOT

Jelentős és fontos vállalkozás kortárs irodalmunkban ez a tanulmánykötet, amely a túlnyomó többségükben 1956 után született és a '80-as évek második felében publikálni kezdő írók műveit, azaz — amint a szerkesztő, Károlyi Csaba előszavában olvashatjuk — az ún. „legújabb magyar irodalom” teljesítményeit igyekszik értelmezőn számba venni. A kötet nemcsak azért fontos, mert hozzájárulhat a legjobb folyóiratokban meghatározóan jelen lévő szerzők jobb el- és befogadásához, amiben a korábbi beszédmodok előfeltevérendszerébe szocializált olvasóknak csak az újabb beszédmodokat használók maguk nyújthatnak segítséget, hanem egyrészt azért is, mert szerencsés esetben indukálhatja a „generáción” belül meglévő, de esetleg itt kevésbé érvényesülő szemléletek ütközését, beszélgetését, másrészt azért is, mert a tanulmányírók szándékainak megfelelően vagy éppen azokkal szemben jó néhány olyan kérdés merülhet föl abban, aki e kötetet kezébe veszi, amely a kortárs irodalom alakulásaira kritikusan vonatkozik. Így a magyar irodalom elmúlt évtizedeire való tekintettel is nagyszerűnek kell tartanunk a tényt, hogy ez a könyv megjelenhetett, és tiszteletre méltóan örvendetesnek a *Nappali ház* kezdeményezését, hogy a lehetőségekkel élve létrehozták ezt a további eszmélkedésre alkalmat adó, bizonyos értelemben összegző munkát.

Ezért ha kritikai megjegyzéseket kívánunk tenni, nem érdemes nevekkel előhozakodnunk, amelyek esetleg hiányoznak a tanulmányírók — mert a kötet a szerzőkkel azonos korú tanulmányírók legjobbait is igyekszik összefogni —, illetve a bemutatott művek és alkotások sorából, hiszen ez a hiány minden ilyen vállalkozás esetében szükségszerű. Sajnálatos viszont, hogy nem egy írás az ésszerűség keretein belül kevésbé tűnik megalapozottnak, és nem éri el az alkalom megkívánta szintet. Ugyanakkor vitathatónak, sőt vita-

tandónak tartom azt az esztétikai koncepciót, amelyre a szerkesztő előszavában utal — folyóiratokban pedig korábban már részletesebben is kifejtett — és amely e kötetet alapvetően meghatározza. Nem hiszem ugyanis, hogy az életkori egybeesések alapján bármilyen esztétikai kategória megállná a helyét, hacsak nem a 19. század második felének pozitivistikus nézeteinek felújításával, amire azonban nem látok lehetőséget. Ez persze nem jelenti, hogy a társadalmi környezetet az irodalom alakulásában ne tartanám meghatározó tényezőnek, és ezzel nyilván így van mindenki, de kétklem, hogy ebből eltérő beszédmódok és szemléletek — akár csak egy-egy író pályájának indulásakor — követelményszerűen levezethetők lennének. Mindazonáltal nagyon kívánt és fontos esemény a *Csipesszel a lángot* megjelenése. (Nappali ház)

SCHEIN GÁBOR

FELKAI GÁBOR: JÜRGEN HABERMAS

J. Habermas neve nem ismeretlen a magyar köztudat számára. Korai fő műve, *A társadalmi nyilvánosság szerkezetváltása* mellett néhány tanulmánya régóta olvasható magyarul. Ugyanakkor az sem elhanyagolható tény, hogy e sokrétű gondolkodói életmű jelentőségét az egész korpuszhoz képest igen szűk körű magyarul hozzáférhető szövegcsoporthoz alapján nehezen mérhetjük fel. Ezért is fontos ez a megvesztegető filológiai alapossággal készült monográfia. Mielőtt ennek vizsgálatára térünk ki, ejtenünk kell néhány szót az egész problémarendszer ezredvégi relevanciájának kérdéséről. Úgy tűnik, a habermasi szövegekkel való foglalkozás a 20. századi gondolkodás legfőbb törésvonalaihoz vezet el bennünket. Így kerülhet szóba a filozófia epistemológiai érdekelttségű vitája (Gadamer versus Habermas), a pragmatika általános felértékelődése a tudományok számos területén, a kommunikáció megértés-lehetőségei (félre-értés vagy konszenzus, Derrida vagy Habermas), vagy éppen a diskurzusok mint az emberi cselekvés/viselkedés alapmodelljei (M. Foucault). Mint a modernség utolsó horizontjának egyik jellegzetes és nagy formátumú gondolkodója, Habermas e kérdések mentén keresi válaszait az ismeretelmélet, a társadalomelmélet, sőt, az etika kihívásaira. Ráadásul a baloldali szellemi tradíció olyan igényes vállalásával, amely kevésbé jellem-

ző térségünk múltjára és sajnos — jelenére. Felkai Gábor elsősorban szociológiai szempontokat érvényesít monográfiájában. Ugyanakkor olyan általános betekintést (is) nyújt a témába és annak szakirodalmába, mely a tájékozatlanabb olvasó számára is pontos eligazítást nyújthat. (Aron Kiadó, 1993)

PALKÓ GÁBOR

GAALI ZOLTÁN: A SZÉKELY ÓSVÁRAK TÖRTÉNETE, LEGENDÁJA ÉS MONDÁJA

„Historikus vízfestmények” együttesének is nevezhetnénk az először 1938-ban kiadott mű kétkötetes hasonmását. A finoman ódon történeti munkák, az egyszerű és becsületes ismeretterjesztés, a vonzó műfteltés iránt fogékony olvasó bizonyára örömet üti föl a székelység eredetével, egykori várrendszerével és mintegy százhusz nevezetes építményével foglalkozó tanáros áttekintést. Kár, hogy az elpergett évtizedek okozta változásokról, a székelj etnikumot és a várak, kastélyok, templomok állagát is alaposan próbára tevő időmúlásról, a kegyetlen valóság tényeiről semmiféle kiegészítés, utószó nem tájékoztat (és a sok apró pontatlanságra, naitvításra sem hívják föl a figyelmet).

Gaali legfőbb mintaképe és forrása Orbán Balázs volt. E nevezetes polihisztorhoz, koncepciózus gyűjtőhöz, kiváló rendszerezőhöz és lefegyverző stilsztáwhoz képest az utód csak szorgalmas adatgeregelyező, gonso szerkesztő és átlagos képességű fogalmazó. Elsőrendű miliőt köszönhetünk neki, feltáró munkát nemigen végzett. Sokszor beletörődött a régiesen fontoskodó közlésekbe: „...e rom is a hagyományok és mondák kódéba van burkolva, hol a kutató iránytalanul tévedez...” Lengeteg humor kíséri, enyhe ironiával meséli el, hogy az oltszemi Hercz vagy Mikó várat állítólag szercesenek építették és lakták, és „roppant kincseik Hercz várának föld alatti pincéiben vannak nagyszámú fekete törpék őrizete alatt elrejtve”. Zeta, Méré, Solyomkö, Torja, Brassó váraitól is általában igen precíz a leírás (noha az eredeti nyomtatás hemzseg a betűvételésektől). A szépen illusztrált, barátságos művet ne szakkönyvtárunkban, inkább a gyerekszoba könyvespolcán, kamaszok keze ügyébe helyezzük el. (Akadémiai—Kriterion)

TARJÁN TAMÁS

SIMON DURING: FOUCAULT AND LITERATURE

Immár felmérhetetlen azoknak a műveknek a száma, amelyek Foucault munkásságát interpretálják. A melbourne-i egyetem munkatársának elemzése azért nyer mégis kulcsfontosságú pozíciót ezek között, mert nem egyszerűen Foucault irodalomszemléletét vizsgálja, hanem az egész életmű kontextusában mutatja be azokat a következtetéseket, amelyekkel a Foucault „utáni” irodalomtudománynak számolnia kell. Az életmű bemutatása megbízható elemzéseken alapul, a kontextust a Foucault érdeklődését felkeltő témák egymást váltó sorozatának „elbeszélése” jelenti. During arra helyezi a hangsúlyt, hogy értelmezze ezeket a váltásokat. Ez viszont avval a problémával jár, hogy maguk a konkrét irodalomelméleti „tanulságok” nem szerveződhetnek egységgé, s bár az egyes korszakok elemzése számos ilyet felvillant, az olvasónak ugyancsak meg kell küzdenie azért, hogy az óhajtott célkitűzésre („miként változtatta meg Michel Foucault munkássága az irodalomtudományt?”) valamiféle választ nyerjen. Szerencsére ezért bőségesen kárpótol a Foucault tényleges hatását képviselő irodalomelméleti törekvések bemutatása (I. Hunter, S. Greenblatt), hiszen ezek Magyarországon még szinte teljesen ismeretlenek. Ezenkívül During maga is elvégez két elemzést, amelyekben az írás „genealógiáját” helyezi középpontba. Azt azonban meg kell jegyezni, hogy a közismert kortárs irodalomelméletek horizontjából ez az eljárás elég meghökkentőnek tűnik — legalábbis első látásra. Erénye még a műnek a Foucault és Heidegger, illetve Foucault és Derrida közötti viszony értelmezése, meglepő viszont, hogy Nietzsche Foucault-recepcióját ezekhez képest háttérbe szorítja. Összefoglalva: hasznos és használható munka, főleg Magyarországon, ahol Foucault műveinek hozzáférhetősége — különösen a franciául nem olvasók számára — még sok kívánnivalót hagy maga után. (Routledge, 1993)

KULCSÁR-SZABÓ ZOLTÁN

STEVEN SPIELBERG: SCHINDLER LISTÁJA

Egészen más valamiről tudni, mint valamit látni. Ha az ember azt hallja: holocaust, azt mondja; hatmillió, vagy hatszázezer. Esetleg bólint magában: igen, ez volt a világtör-

ténelem legaljasabb bűnténye. De aki nem volt üldözött, aki később született, aki nem ásta be magát fotók és visszaemlékezések közé, vagy akinek nincs *nagyon-nagyon érzékeny a szíve* nem tudja, mi is történt valójában. Azaz tudja, de mégsem. A különbség az, mint ha valakit a szemünk láttára üt el egy autó (esetleg bennünket ütnek el), vagy hallunk róla, hogy elütöttek valakit. Utóbbi esetben csak hűmmögünk, hogy „szegény!”, és folytatjuk, amibe belekezdünk.

Steven Spielberg filmje segít, hogy beleérezzünk, mi is történhetett meg itt ötven éve. Szemünk előtt zajlik a holocaust, és hihetővé válik a hihetetlen: embereket méltóságuktól megfosztva tárgyakká aláznak, és hasznavehetetlen tárgyakként elpusztítanak. Hatmillió halottat nem lehet elképzelni. De mélyen megrendít akár egyetlen, a filmvásznon ismerősünké lett gyerek, nő, férfi megalázása, bestiális meggyilkolása — a hatmillióból. Spielberg sokszoros Oscar-díjas filmjének legnagyobb erénye a történelmi és emberi hitelesség anélkül, hogy beleesne a játékfilmek esetében halálos dokumentaritás csapdáiba. E hitelesség segít bennünket abban, hogy barátainkként, testvéreinkként félthessük és — ne tessék szégyellni — sirathassuk az áldozatokat. Vagy örülünk megmenekülésüknek! Elvégre Schindler története sikertörténet: a háború végéig ezeregyszáz biztos halálra ítélt krakkói zsidót mentett meg hadiüzemében ez a rejtélyes figura, a náci párt tagja, nőcsábász és szerencselovag. Hogy miként lett ebből a film elején még csak a maga számításaival törődő emberből valóságos Wallenberg, nem derül ki a számunkra a vetítés három órája alatt. Nincsenek nagy rádöbbenések, „belátások”, folytatólagos feszültségű melázások... (Ez a film másik nagy erénye, nem is tudom, hogy a rendező, a forgatókönyvíró, vagy az amúgy is dicsérnivaló főszereplő, Liam Neeson érdemként könyveljük-e el.) Csak azt látjuk, hogy ez a hihetetlenül szuggesztív, energikus férfi nem hagyja meghalni az embereit. Hogy miért, arról soha nem beszél. Egyszerűen nem halhatnak meg! Ezen tényleg nincs mit magyarázni.

KUNSZABÓ ZOLTÁN

KI NYER MA?

A *Játék és muzsika*, e népszerű műsor nemrégén ünnepelte működésének negyedszázados évfordulóját. Ebből az alkalomból jelent meg egy szép kis kötet. Bevezetését Czigány György írta, s ő állította össze a

különbéle vallomásokat, megnyilatkozásokat, melyek mind azt bizonyítják, hogy a rádió e műsorszámát mit sem veszített népszerűségéből. Ennek az lehet az egyik oka, hogy a játék, ahogy Ottlik Géza írja, az ember dolga és az élet méltósága.

Hogy mennyire közkedvelt a *Ki nyer ma?* Talán az is bizonyítja, hogy a szerkesztő bőségesen válogathatott a műsor barátainak, támogatóinak, a benne megnyilatkozóknak különféle vallomásaiból, leveleiből. Vannak közöttük kiváló karmesterek, jeles országgyűlési képviselők, művészek, zenészek, költők. Hadd idézzem ezúttal a sok vallomás közül Szendi József vesztprémi érsek megnyilatkozását: „Különösen annak örültem, hogy a legsötétebb vallásellenes időkben az államilag meg nem ült egyházi ünnepekre mindig találtál egy-egy rájuk utaló zeneszámot, hogy a vallásos hívók figyelmét felhívod az ünneplésre. Köszönöm az akkori időkben nem kis bátorságról tanúságtevő szolgálatot. Hálás szeretettel köszöntelek.”

Nemcsak ezt a szellemi bátorságot köszönjük meg a műsor kiötlőinek és minden munkatársának, hanem azt is, hogy a tiszta zene ügyét szolgálva a tiszta emberség ügyét is előbbre mozdították, hiszen a zene olyan létrendbe enged bepillantást, amelyben harmónia és békeesség uralkodik.

RÓNAY LÁSZLÓ

FÜZI LÁSZLÓ: AZ IRODALOM HELYZETTUDATA

Füzi László e kötetében a közelmúltban megjelent kritikáit, írásait gyűjtötte egybe. Ezek közül a legfontosabb s legérdekesebb a címadó tanulmány, mely elméleti, átfogó igénytel bír.

Irodalom és társadalom fogalompárjában gondolkodva végzi el a Kádár-korszak áttekintését, pontosan meghatározza irodalom és politika egymáshoz való viszonyát, történelmükből adódó szerepzetavariát. Az irodalom társadalmi feltétel- és szereprendszerét vizsgálja az adott korszakban, s ez az áttekintés feltétlenül hasznos s szükséges, hogy a közelmúlt s az általa meghatározott jelen irodalmáról torzításmentes(ebb) képünk legyen.

A szöveg az irodalom autonómiájára tesz fel kérdéseket két különböző aspektusból.

Az egyik nézőpont történeti. Kiléphet-e a magyar irodalom hagyományos közéleti-politikai elkötelezettségéből, megtörténhet-e végre irodalom és politika szétválása? A kötet első tanulmánya, mely a rendszerváltozás

ideje alatt íródott, optimistán igent mond erre. A feltehetőleg később keletkezett írás (*Az új művészet esélyei*) már elveszti ezt az optimizmust: a rendszerváltozás bekövetkezett, ám közép-kelet-európaiságunkból nem léphetünk ki; úgy tűnik, az irodalom és politika szétválása még várat magára, ahogy a polgárosodás is. Mi több, az állampolgárok mindkettő iránt elvesztették érdeklődésüket — alapítja meg a szerző.

A másik nézőpont inkább elméleti. A helyzettudat fogalma ellentmondásos, irodalom és társadalom, illetve politika keveredik benne. A szöveg több helyen árulkodik arról, hogy maga a szerző jól tudja, hogy e fogalom bevezetésével meglehetősen ingoványos talajra lépett. Mégis vállalja az áttekintést, melynek szükségessége tagadhatatlan. Mégsem tudom elfogadni elvi kiindulópontját, miszerint: „az irodalmiság tartalmát a szociológiai tartomány és az esztétikai tartomány együtt képezi”; s az ebből fakadó olyan megállapításokat sem, ahol a hangsúly egyértelműen a politikum javára tolódott el. („Mostanság a politikai kérdések irodalmi megközelítése már nem foglalkoztatja a közvéleményt, csupán a politikai vonatkozású művek azok, amelyek nagyobb érdeklődést keltenek. Kérdéssé vált tehát irodalmunk jövője, vagy inkább az, hogy meddig tud irodalmunk közönség nélkül létezni.”) Magam részéről ragaszkodom az esztétikai érték egyedüli lehetséges kritériumához, s szükségesnek tartom az irodalom belső megközelítését.

Az újszerű politikai helyzetben az irodalom autonómiájának kérdése újra napirendre került. Ennek tisztázásához járul hozzá Füzi László igényes munkája. (*Jelenkor*, 1993)

LIPTAI CSILLA

SZMOKTUNOVSZKIJ

A nagyszerű színész, „az orosz Latinovits” (aki szovjet hatósági tiltásra nem állhatott Latinovits Zoltán elárvult helyébe Huszárik Csontváry-filmjében) nemrég hosszabb ideig Budapest vendége volt. A most hatvannyolc éves művészről Geréb Anna írt elsőrangú monográfiát. Bár talán túlföntül is apró fejezetekre bontotta terjedelmes művét, ropant anyagismerete és empatikus készsége lehetővé tette, hogy a sokarcú, végtelen akor ábrázoló erejét bemutassa. A tévedéseket, bukásokat sem kerdőzi — akár arról van szó, hogy Innokentyij Szmoktunovszkij „vakságában” nemet mondott a *Rubljov*-film kevés szavú címszerpét fölkínáló Tar-

kovszkijnak, akár a *Sirály*-vendégjáték egykori magyarországi balsikeréről, akár a mai orosz film kommersz termékeiben megformált, csak pénzt hozó paródiafigurákról kell informálnia. Persze nem a kudarcokkal mér, nem „a világ legmagasabb Leninjénél”: két *Lenin-mozi* konvencionális, áhítatos főalakjánál időzik. Egyként képes arra, hogy a Hamletet játszó, és az *Autót loptam* című komédiában a tolvaj Gyetocskint remeklő színész egy töről fakadó tragikus és vígjátéki talentumát elemezze. (Hamlet királyfi medalionjában az édesapa, a második világháborúban korán elesett Mihail Szmoktunovszkij, a tagbaszakadt, mosolygós férfi fényképét őrizgette színészfia, Kes.) Szeszély, hangulathullámmás, dac éppúgy lakozik e ma is fiatalos férfiban, mint hűség, fegyelem, rögtönzőkészség. Vérbeli orosz színész, aki hazája teátrumának gazdag tradícióit a modern lélektani emberközelítéssel ötvözi: a hagyományos realizmust tépettebb, e századi érzékenységgel. Nagy átváltozó — elég szerepbeli és civil hajviseleteinek alakulását követni a jó fényképanyagon — és mégis együgyűnazon művészember. Az a bohém, aki az első, kissé suta interjú alkalmával úgy mutatkozott be a könyv írójának, hogy pengével szelt föl egy görögdinnyét, s mint „igazi orosz”, a piros húsával együtt a dinnye zöld héját is megette. (*Magyar Filmintézet*)

TARJÁN TAMÁS

KOVÁCS ANDRÁS FERENC: LELKEM KOCKÁN PÖRGETEM

A 80-as, 90-es évek önmagát posztmodernként értelmező magyar lírájában a versben beszélő alany elszemélytelenítése és a hangzásban való feloldódása a kötött formák felélesztésével járt együtt. Mivel e költőiség a modernség horizontjának lírai szerepeit alkalmatlannak minősítette az új szituáltság kifejezésére, az önlefokozás vált a lírai én szereplővű identitását megkérdőjelező autentikus beszédmóddá. Ha Kovács András Ferenc legfrissebb kötetét elolvassuk, mindezek mellett olyan sajátságokra is felfigyelhetünk, amelyek a jelenkori líra legválaszképesebb szövegeinek ismérvei. A hagyománytörténet logikája felől értelmezhető versek nemcsak egyszerűen megidézik nek irodalmi alkotásokat, hanem újragondolják, *újraírják* azokat, hiszen a jelen pozíciója újrakonstruálja a múltat — saját maga előtörténeteként érti meg. Csak példaként: *A Két dal Krisztinának* Goethe *Über allen Gip-*

*fel*njének magyar fordításait írja újra átértelmezve a vándor szerepét: „De te meg nem nyugszol soha.” A J. A. *szonettje* a József Attila-i lírai én pozícióját kérdőjelezi meg: „Gallyát töröm csak, mert a töve vén / nem dönthető a korhadt líra fája / vak föld alá nő visszasz koronája / s a szó a szájában senki: jövevény.” A *Pro Domo* a korai Babits ismeretelméleti dilemmájára válaszolva értelmezi újra *A lírikus epilógjától a Jónás könyvéig* tartó életmű szerepeit: „Csak én írok, versemnek hőse: semmi.” Természetesen még folytathatnánk a sort Pessoa-tól Borges-ét Pilinszkyig, hiszen a több mint félszáz verset tartalmazó kötet a palimpszeszt-líra minden bizonnyal legkiemelkedőbb darabjait vonultatja fel. (*Jelenkor — Kritérium*)

H. NAGY PÉTER

ANTHONY DE MELLO: A CSEND SZAVA *A paradox nehéz mestersége*

Török Péter előszavát egy anekdotával kezdi. Csattanója szerint: „A mennyország azóta vidám, amióta Anthony de Mello is ott van.” Valóban, a szentek humorérzéke, nyugodt derűje és bölcsessége kell, hogy a paradox, meghökkenítő történetekből okulhassunk, és valamilyen lelki hasznot húzhassunk.

A könyv eredeti angol címe, *One Minute Wisdom*, „Egy perc bölcsesség” jobban tükrözi az olvasmányok műfaját, mint a fordító által választott főcím. E történetek és mesék — néha valóságos kis remekművek — elolvasása néha egy percig se tart, megértésükre sokszor egy élet se elég. „A látás egy pillanat műve” — ígéri a szerző, az indiai jezsuita de Mello. Az is eredmény, ha látjuk, felismerjük saját kulturális vagy egyéni korlátainkat és ebben segíthetnek e kis történetek. Félő azonban, hogy sok olvasó könnyen félreérti a „Mester” figyelmeztetését, hogy ne imádkozzon állandóan, ne az Atyában bízson, hanem álljon saját lábára, mert úgymond meg kell tanulnunk, hogy „az apa nem azért van, hogy rátamaszkodjunk, hanem azért, hogy önállóságra neveljen”. Nos, ez lehet egy novícius-mester intése túlságosan önállótlan újoncának, de nem alkalmazható a hívő mindennapi helyzetére mai szekularizált világunkban. Istengyermekségre szól meghívásunk, gyermeki egyszerűsége és szüntelen imára. De Mello történeteinek csattanói viszont gyakran megkérdőjelezzik az ima, az elmélkedés értékét. Túl sokat imádkozunk? Kinek használ a tanács, hogy a bölcsesség annyi, mint „megváltozni anélkül, hogy a legkisebb erőfeszítésünkbe ke-

rülne”? Persze a Mester bölcsességet ajánl, nem üdvösséget. Így elfogadhatom, hogy a mester „lehet hindu guru, taoista bölcs, zsidó rabbi, keresztény szerzetes vagy szufi misztikus”. De nem fogadhatom el, hogy „lehet ő Lao-ce, Szókratész, Buddha és Jézus, Zarathusztra és Mohamed” — mint az előszó állítja. Jézus nem pusztán bölcsességet ajánl. Mária Magdolna a Feltámadottat Mesternek szólította, míg nem értette meg a lényegi különbséget Mestere és minden más mester között. Ezért intette Jézus: „Ne tarts vissza! Még nem mentem föl Atyámhoz. Menj el testvéreimhez és vidd hírül nekik: fölme gyek az én Atyámhoz és a ti Atyátokhoz, az én Istenemhez és a ti Istenetekhez.” (Jn 20,17) Mária Magdolna erre elment és hírül adta a tanítványoknak: „Láttam az URAT.” „A látás egy pillanatot műve volt” — idézhetném de Mellót. Jó lenne, ha mi is látnánk. (1993)

KISS ULRICH

MÉHES KÁROLY: CSEND UTCA

Méhes Károly második kötete az objektív líra jegyében fogant. Tárgyak, tájak leírásán át próbál eljutni egy-egy ritka pillanat meg ragadásához: a csend, az emlékezés, egy-egy hangulat felvillantásához. Az egész kötet anyagát sikerülten bevezető első vers, *Majmunka mondja* Krúdy sejtelmes, múltban merengő világát idézi fel. Érdekessége ennek a világlátásnak, hogy ízeken keresztül emlékezik (s itt persze Krúdy mellett Proust jut a jól nevelt olvasó eszébe), ahogyan ezt egy jól sikerült képben végül ki is mondja a költő: „Kiöltött nyelven lépkedek, / ízlelőbimbó-macskaakövek hegehupáin.”

Fiatal költőről lévén szó a múlt a gyermek kora, a diákéveket jelenti, s az ironia, játékos ság a másik fő jellemzője a kötetnek. Sok a szójáték, szellemes kép („a nap hatalmas gól a mennyország kapujában”), humor (*A második csapat, És eljött közénk* című versek). A diákkor mellett a kultúra is meghatározó élmény, elsősorban Kosztolányi, de képek is beszűremkednek a versekbe (*Monet*).

A nyelv problematikus volta is igen gyakori téma. A szöveg minduntalan zárójellel figyelmezteti az olvasót szöveg voltára, s a kifejezés lehetetlenségén ironizál. „Ki ne mondjad” — figyelmezteti magát a lírai én. Nekünk azonban ki kell mondanunk, hogy az ilyen fordulatok ma elkoptatott közhelyként hatnak, s posztmodern korunk minden napos problémájához, sajnos, nem járul hozzá új szemponttal a kötet.

Összességében elmondható, hogy a költő a magyar irodalom egy igen értékes vonulatát folytatja: nyugatosnak, játékosnak, urbánusnak s tárgyiasnak látjuk ezt a kötetet. Úgy véljük azonban, hogy egyelőre erősebb a hagyományokhoz való kötődés, s mintha gyengébb lenne az emberi létünk kérdéseit megvilágító egyéni hang. (*Jelenkor*, 1993)

LIPTAI CSILLA

JELENITS ISTVÁN: BETŰ ÉS LÉLEK

Húsz éve jelent meg Jelenits István evangéliumi elmélkedéseinek első kiadása. Ez a mostani annak némiképp megváltoztatott, bővített változata. Annak idején, amikor Prohászka híres evangéliumi elmélkedései napvilágot láttak, azokban egy nagyszabású, dinamikus, szinte prófétikus személyiség vallott azokról a benyomásokról, élményekről, amelyeket az Evangélium olvasása keltett benne. Személyes, nagyszabású Evangélium-értelmezés volt az. Jelenits István szerényebben, halkabban, kicsit talán derűsebben beszél hasonló élményeiről, s láthatóan az a legfontosabb törekvése, hogy az Evangélium szellemiségét, mondanivalóját mindennapi életünk kormányzó elvévé tegye. Ezt úgy éri el, hogy megmutatja, olykor részletesen elemzi az Evangéliumnak azokat a tartalmait, amelyek minden idők számára korszerűek, s minden hívő ember számára a mércét jelenthetik. Nem nagy és teljesíthetetlen életelvekről beszél, hanem hétköznapi apró tettekről, amelyek mégis evangéliumi szellemben élő emberekké tehetnek bennünket.

Tudományos szempontból is megbízható kalauzunk Jelenits István, hiszen könyvében a Biblia-értelmezés legújabb eredményeit is felhasználja. Ugyanakkor egyetlen olvasója sem érezheti azt, hogy tudományos szándékkal vagy tudományoskodva írta az egyes fejezeteket. Nem. Célja az, hogy a legegyszerűbb ember is megértse, hogy az Evangélium vezérfonal, hogy az Evangélium mindennapi olvasmányunk, hogy az Evangéliumból sugároznak azok az életátalakító elvek, amelyek nélkül szegényebbek, elesettebbek leszünk. Csak köszönet illetheti a szerzőt, hogy ezt így, egyszerűen, alázatosan, példaadó szerénységgel mondja el, mindenkit arra ösztönözve, hogy az Evangéliumot ne olvasmányként, hanem életformáló szóként, Igeként értelmezze. (*Szent István Társulat*)

RÓNAY LÁSZLÓ

SOMMAIRE

Leonardo Zega:	La crédibilité des moyens de communication
Noël Copin:	Transmission des valeurs évangéliques
András Szennay:	La presse religieuse
Asztrik Várszegi:	Liberté chrétienne
Péter Nemeshegyi:	Le principe conciliaire
Ferenc Tomka:	Le baptême des adultes et leurs sacraments
■	Récits de Bruno Schulz et Nándor Gion
Evagriosz Pontikosz:	Miroir de la religieuse
Martin Heidegger:	Phénoménologie et théologie

INHALT

Leonardo Zega:	Die Glaubwürdigkeit der Massenkommunikation
Noël Copin:	Die Vermittlung der evangelischen Werte
András Szennay:	Die Kirchenpresse
Asztrik Várszegi:	Christliche Freiheit
Péter Nemeshegyi:	Das konziliare Prinzip
Ferenc Tomka:	Die Taufe und die Sakramente der Erwachsenen
■	Erzählungen von Bruno Schulz und Nándor Gion
Evagriosz Pontikosz:	Nonnenspiegel
Martin Heidegger:	Phänomenologie und Theologie

CONTENTS

Leonardo Zega:	What truth can we expect from the mass media?
Noël Copin:	Transmission of Gospel values
András Szennay:	About church press
Asztrik Várszegi:	Christian freedom
Péter Nemeshegyi:	The synodal principle
Ferenc Tomka:	Christian initiation for adults
■	Prose by Bruno Schulz and Nándor Gion
Evagriosz Pontikosz:	Mirror of Nuns
Martin Heidegger:	Phenomenology and Theology

Főszerkesztő és felelős kiadó: LUKÁCS LÁSZLÓ; Szerkesztőbizottság: HORÁNYI ÖZSÉB, KALÁSZ MÁRTON, KENYERES ZOLTÁN, KISS SZEMÁN RÓBERT, PARANCS JÁNOS, POMOGÁTS BÉLA, RÓRAY LÁSZLÓ, SZŐRÉNYI LÁSZLÓ;
A szerkesztőség munkatársai: CZ. BALASSA MÁRIA, JUTH LENKE

Indexszám: 25 921 HU ISSN 0042—6024; Nyomás: VESZPRÉMI NYOMDA RT. Felelős vezető: Fekete István igazgató

Lapunk kiadását a Művelődési és Közoktatási Minisztérium és a Soros Alapítvány támogatja.

Szerkesztőség: Budapest, V., Kossuth Lajos u. 1. III. lh. II. em. telefon: 117-7246; 117-3933; telefax: 117-3471. Kiadóhivatal: Budapest, V., Kossuth Lajos u. 1. I. lh. I. em. Tel.: 117-3661. Postacím: 1364 Budapest, Pf. 111. Előfizetés, egyházi és templomi árusítás: Vigilia Kiadóhivatala. Terjeszti a Magyar Posta, a HÍRKER Rt., az NH Rt. és alternatív terjesztők. A Vigilia csekkszámlasszáma: OTP. VII. ker. 218-98316512-037343-8. Előfizetési díj: 1 évre 540,— Ft, fél évre 270,— Ft, negyed évre 135,— Ft egyes szám ára 48,— Ft. — Külföldön terjeszti a Kultúra Külkereskedelmi Vállalat. H-1300 Budapest, Pf. 149. Előfizethető külföldön a KKV-nál (H-1389 Budapest, POB 149.) vagy a Magyar Hitelbanknál (H-1133 Budapest) vezetett 202-10995 sz. számláján. Ára: 35,— US dollár, vagy ennek megfelelő más pénznem. SZERKESZTŐSÉGI FOGADÓÓRA: KEDD, CSÜTÖRTÖK 10—14 ÓRA KÖZÖTT. KÉZIRATOKAT NEM ŐRZÜNK MEG ÉS NEM KÜLDÜNK VISSZA.

Ára: 48 Ft

VIGILIA

SZEMLE

BÉKÉS GELLÉRT

REINHARD ABEL

–ANTON KNER

FELKAI GÁBOR

GAALI ZOLTÁN

SIMON DURING

STEVEN SPIELBERG

FÜZI LÁSZLÓ

KOVÁCS ANDRÁS FERENC

ANTHONY DE MELLO

MÉHES KÁROLY

JELENITS ISTVÁN

A SZEMLÉKET ÍRTÁK

Krisztusban mindnyájan egy

A szép öregség titka

Csipesszel a lángot

(tanulmánykötet a fiatal írókról)

Jürgen Habermas

A székely ősvárak története,

legendája és mondája

Foucault and literature

Schindler listája

Ki nyer ma?

(A Magyar Rádió műsorának jubileuma)

Az irodalom helyzettudata

Szmoktunovszkij

Lelkem kockán pörgetem

A csend szava

Csend utca

Betű és lélek

H. Nagy Péter, Kiss Ulrich, Kulcsár-Szabó Zoltán,
Kunszabó Zoltán, Liptai Csilla, Rónay László,
Schein Gábor és Tarján Tamás

KÖVETKEZŐ SZÁMAINKBÓL

- Az ökumenizmus mai állása
- Bálint Sándor emlékezete
- Az egyházmegyei zsinatokról
- A családról